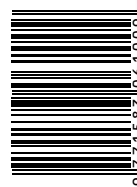

váradi

IRODALOM
MŰVÉSZET
TARSADALOM
KULTÚRA

2020

10

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2020

XIX. ÉVFOLYAM 10. (187.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Pomogáts Béla,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor

Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Darabont Éva
Benkő J. Zoltán (1973–2019)
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Gittai István (1946–2020)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Péter I. Zoltán (1949–2020)
Szilágyi Aladár (1943–2020)
Dénes László
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410001 Oradea, Str. Patrioților nr. 2.

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a csíkszeredai Alutus nyomdában
Felelős vezető: Hajdú Áron

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat
nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* 410001 Oradea, Str. Patrioților nr. 2., CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban Nagy Árpád Pika művei láthatók.

Megjött Godot, 2015, olaj, vászon, 150 × 170 cm

Irodalom	3	SZŰCS LÁSZLÓ A felelősség szabadsága	
		Irodalom	
	4	NÓTI ARIANNA Viszont; Babilon (vers)	
	6	MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR Hajnal a vadonban (próza)	
	9	MÜLLER DEZSŐ Idegenül; Kicsordulok (vers)	Művészet
	10	TAR KÁROLY Kicsit kavart, kevert – avagy szonáta sípra, dobra, nádi hegedűre és szájharmonikára (részlet) (próza)	Esszé
	12	BOZÓKY BALÁZS Levél apámnak; Dublin; De ma már (vers)	Tandem
	15	HILGERT ISTVÁN Ufó; Születésnap (próza)	Társadalom
	19	B. TOMOS HAJNAL Öltözködős; Ragály (vers)	
	21	SZOMBATI ISTVÁN Zavaros vizeken (próza)	
	24	MARGA (PILIZOTA SZANDRA) Szantálsziszegés-ciklus (vers)	
	25	KACSIREK OTTÓ ANDRÁS Szárnyak és gyökerek (próza)	Kultúra
	29	PINTEA LÁSZLÓ Látszólagos ellentmondás (próza)	
	34	NOVOTNY TIHAMÉR Godot-ra várva – Nagy Árpád Pika művészetéről	Kritika
	48	LAKATOS-FLEISZ KATALIN Lázadás az egyformaság ellen	
	50	MAGYARI SÁRA, GYÖRGYDEÁK ÉVA Hívogat-e ma az iskola? – Magyar Sára rovata	
	54	FRIED NOÉMI LUIZA Fossziliák, mamutcsontok és érintőképernyők – Dr. Venczel Márton ismerteti a nagyvárad Körösvidéki Múzeum természettudományi részlegének állandó kiállítását	
	59	ALFÖLDI IMRE Tejfoggal kőbe (29.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról	
	62	TÓTH HAJNAL Három bőségszaruból meríthetek – Beszélgetés Hajdú Farkas-Zoltánnal	
	65	TÓTH HAJNAL Hajdu Géza ünnepe – Megjelent a Szigligeti- gyűrűs váradi színművész életrajzi könyve	
	69	DEMÉNY PÉTER Kezdetben lesz a szép – Lesznai Anna könyvéről	
	71	LAKATOS-FLEISZ KATALIN „A halál egy ötbetűs szó” – Günter Kunert kötetéről	
	73	SIMON JUDIT Szabadság-kiáltvány, valahol... – A nagyvárad Lilliput Társulat musical- adaptációja	
	76	BERETVÁS GÁBOR Három napig hős – Richard Jewell balladája	

A CÍMLAPON: Godot-ra várva, 2015, olaj, vászon,
70 × 100 cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN: A csónak, 2016, olaj, vászon,
150 × 200 cm

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

A felelősség szabadsága

Egy készülő könyvhöz olvasok régi anyagokat a váradi napilap, hajdani lapom könyvtár mélyén szunnyadó évfolyamaimból. A kilencvenes évek közepén járunk, negyedszázados történetek köszönnek rám. Fiatalabb olvasók kedvéért: akkor még nem létezett olyan műfaj, hogy támogatáspolitikai, nem voltak pályázatok, alapítványok. Éltek a lapok, ahogy tudtak. A kiadó a munkatársak tulajdona volt. Mind ezt azért fontos elmondani, mert az újraolvasott anyagokból valósággal árad a szabadság. A cikkek a szerző felkészültsége, íráskészsége, világképe alapján születtek, ahogy azt a kolléga vagy a szerkesztőség kollektív bölcsessége diktálta. Semmi más. Senki más. Csak taláломra lapozgatok, de úgy tűnik, a kényes helyzeteket nyugodtan, a vitás felek mind-egyikének megszólaltatásával sikerült feldolgozni. A polemikus anyagokból pedig hiányzik a jelenünk sajtóviszonyaira jellemző zsigeri indulat. A napilap intézmény volt, az újságíró pedig, bár soha nem megfizetett, de szabad és tekintélyes személyiség. Hol van ez már?

Egy másik hívószóról, a felelősségről friss rádiós élményem alapján számolok be. A némelykor közszolgálati életjeleket is mutató magyar nyelvű váradi kereskedelmi rádióban a járvánnyal kapcsolatos intézkedések megítéléséről kérdezték a hallgatókat. A műsorvezető páros foglalja össze ezek tartalmát. Csakhogy kivétel nélkül a legvadabb összeesküvés-elméletek kapnak teret. Kontrollálatlan marhaságok szállnak az éterben. Utána pedig bejátsszák a kormány román nyelvű figyelmeztető anyagát. Hordjál maszkot!

Ugye meg is kell élni. Az újságírói felelősség pedig forog a sírjában.

Befejezésül még egy történet. Nemrég egy tömbház kilencedik emeleti ablakából a mélybe vetette magát egy váradi magyar gimnazista. Másnap kora reggel az egyik román napilap online kiadása hírül adja, hogy az Ady líceum maturandusa az iskola egyik ablakán ugrott ki. A tragikus témára rávetik magukat más román médiumok is, egy idő után nem az iskolát említve ugyan a tragédia helyszínéként, de az ordas elírásért nem kér senki elnézést. S annak ellenére, hogy az eset a város magyar közvéleményét is élénken foglalkoztatja, a magyar nyelvű sajtó hallgat. Mikor ennek okára egy kollégánál rákérdezek, azt mondja: kegyeletből. Magyarán, két út maradt előttünk: a bulvárzaj vagy a hallgatás. Mert kényes témához ma rosszul nyúlunk vagy sehogy. Úgyhogy inkább sehogy. A '90-es évek mélyén felejtettük a felelősség szabadságának ízét.

NÓTI ARIANNA

Viszont

Nézd csak,
amint finoman távozom
macskaléptekkel,
nehogy a zizzenő falevélre lépve
felébrezzetek.
Becsukom az ajtót,
fel se kell kelj.
Az ablakot bezártam,
ne jöjjön rád hideg.

Egy gyors pusztit nyomtam
a homlokodra.
Ottfelejtettem egy pulcsit is:
emlékezz az illatomra.

Bepakoltam a bőröndbe:
csókok, viták, emlékek.
Szép volt,
viszont
nekem mennem kell.

NÓTI ARIANNA Margittán
született, jelenleg is ott
él, a Horváth János Elmé-
leti Líceumban „firkál-
gatja az iskolapadot”,
a Pitagorasz-tételen
és a Balassi-strófán
merengve.

Babilon

Babilon;
nem ugyanazt a nyelvet beszéljük.
Karmolásnyomok a falakon,
összeccsiszolódtunk papíron.
Maraton;
futok utánad, elkapom az illatod.
Véraláfutások a karomon,
mások előtt boldogok vagyunk.

*Akarom;
hogy bőröm alatt legyél.
Pofoncsattanások a méltóságomon,
megfojtalak álmomban, meglehet, biztosan.
Kutatom;
szempárod a sötétben.
A villanyokat felkapcsolom.
Megrémít a félhomály,
de benne maradok.
Nem mozdulok el már,
nem mozdulunk egymásból már.*

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR

Hajnal a vadonban

Még nem virradt, amikor kiszálltunk Döméből, a medvésző autóból.

– Vigyázz! Ne indulj még a sorompóhoz, mert bokroknak látod majd, és beléjük gyalogolsz! – figyelmeztetem Medvés Jakabot, s ő erre türelmetlenül toporogva rágyújt egy cigire.

– Igen, nem tudod különválasztani az állatokat és a fákat a vaksötétben! – folytatom, de pár perc múlva Jakab mégis elindul, miután vállát peclesen kihúzva mormolja maga elé:

– Úgyes egész életömben azt szerettem volna, hogy valamelyikkel esszeölelkezzünk. Tulajdonképpen.

Magas háta mögött gyalogolok kifelé az oldalon, miután átlépjük a sorompót. A sötétben az orrunkig is alig látunk. Minden ágreccsenésre nyugtalanul kapjuk fel a fejünket.

– Halkabban! – adja ki az utasítást Jakab, mintha ő volna a főnök.

Tetszik neki, hogy elől mehet akkor is, ha a százhusz kilója miatt többször lihegve megáll, hogy kifújja magát. A kapaszkodó meredek, belevisz a hargitai vadonba. Nemcsak a medvék, hanem a farkasok és a hiúzok hazája is ez. Bármelyik pillanatban elénk bukkanhat a vad.

A leshez vezető út felénél járhatunk, amikor éktelen morgás zavarja meg a csendet. Felkapjuk fejünket, és a hang irányába nézünk, de semmit nem látunk. Alig haladunk pár lépést, amikor a morgás üvöltéssé válik. Jakab arcára láthatóan kiül a félelem, jómagam is beleborzongok a hang hallatán.

– Menjünk tovább vagy ne? – kérdem.

– Menjünk! – feleli, de látom rajta, határozatlan, tétovázik, a legszívesebben most azonnal megfordulna, hogy visszajusson az autóhoz.

Araszolunk tovább, mígnem elérjük a lest. Előrelépek. Elfordítom a kulcsot a zárban. Belépünk. Kinézünk a szóróra. Nem tudjuk eldönteni, van-e kint medve vagy nincs. Ezért foglalunk csendben helyet, és elkezdjük felszerelni az állványokat, majd rájuk a kamerákat, amikor újra üvöltés töri meg a hajnal előtti csendet.

– Medve!

Ahogy ezt Jakab kimondja, fényre figyelünk fel.

– Ki lehet az? – kérdem.

Mire bármelyikünk tippelhetne, autó hangját hozza a szél.

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR (1974, Székelyudvarhely) író, háromdanos karatemester. A BBTE római katolikus vallásánár – német nyelv és irodalom szakán tanári képesítést, majd irodalomtudományból magiszteri fokozatot szerzett. A Várad 2004. évi prózapályázatának győztese. Rendszeresen mutat be szépírókat Magyarországon és Erdélyben. Írásai az Élet és Irodalom, Új Forrás, Tiszatáj, Forrás c. folyóiratokban jelennek meg. Legutóbbi kötete: Medvenéző (Új Forrás Kiadó-Alutus, 2017).

– Nem hiszem el! Kijön egészen a leshez! – kap a fejéhez Jakab. Több szóra már nincs időnk, mert a terepjáró behajt a lesajtó elé, és megáll. Amikor kinyitom az ajtót, a sötétben egy férfi néz rám döbbenően. Egészen közel lépek hozzá. Nem ismerem.

– Mit keresel itt hajnali négykor?

– Gombát szedni jöttem – hajtja le a fejét.

– De ilyenkor? – csodálkozom.

– Igen. Reggel nyolckor, majd tízkor már mások is jönnek. Így nem tudják leszedni előlem. És ti?

– Várjuk a medvét. Épp az előbb világítottam meg a fejlámpámmal a szórót, és láttam, hogy tele van őzlábgombával – kacsintok hátra Jakabra. – Nyugodtan menj ki, és szedd össze őket, így hamarabb bejön a medve. Olyan filmünk és fotónk még úgyszincs, amelyen embert eszik...

Jakab ennek hallatán arcához kapja a tenyerét, köhint, hogy ne nevesse el magát. Az idegen szemébe kiül a rémület. Azt már nem gondolja meg, hogy a sötétben nem tudunk fotózni és filmezni, hanem fejét bűnbánóan lehajtva, sietve elindul, visszaül az autójába, és elhajt.

Pirkad. Ezernyi madárhang tölti be az erdőt. Kortyolok egyet a magunkkal hozott kávéból, és mereven bámulom a szórót. Alig világosodik, amikor egy hatalmas mozgó árnyék halad a szóró közepe felé.

– Megjött! – kap a kamerájához Jakab. Az állat felmászik egy kidőlt fatörzsre, és szedegetni kezd. – Oda is szórt kukoricát Ilonka Géza, a vadőr! – mutat a törzs irányába.

– Rendben! Én is látom, hogy medve, de ebben a fényben a kamerák még semmit nem látnak! Nézzük inkább szabad szemmel!

Jakab erre már semmit nem mondhat, mert a medve egy szempillantás alatt eltűnik. Újra autóhang töri meg a csendet.

– Visszajön? Vagy még egy gombász? – nézünk mérgesen egymásra.

Nem sokkal ezután beáll az autó a les mellé. A motor hangjáról eldöntöm: nagyobb jármű az előzőnél, tehát nem a gombász. Ki se tudunk lépni a lesajtón, mert benyit.

– Azonnal takarodjatok innen! Nagy baj van! – mondja egy hang a sötétben. Meggyújtom a fejlámpám. Halvány fényében Ilonka Géza, a vadőr izgatott arca rajzolódik elém.

– Miért takarodjunk, mikor te engedted ki ide? Mit vétettünk? – kérdem. Ilonka Géza most már kiabál:

– Megmondtam, ne tegyétek ki a Facebookon az itt készült képeket! Beke Csaba, a területvezető főnököm meglátta, rátok állította az embereit, s azok felköltötték most ebben az órában, mert meglátták az autókat lent a domb alatt! Beke azonnal hívott, autóba ült, és úton van ide a rendőrséggel! Öt perccel van eltűnni!

– Miért nem tehetjük közzé a képeket? Kit sért? – kérdem halkán.

– Nem tudom, de nem is érdekel, miattatok be akarja tiltani a medveles működését! Ebből keresem a kenyerem! Miért nem értetek a szép szóból?! Na nyomás!

Gyorsan összepakolunk. Összecsukjuk az állványokat, miután a kamerák táskába kerülnek. Indulunk.

– Most már nem kell hogy félj! Úgy leradírozták fénnel és hanggal az autók az erdőt, hogy ide ma nem jön medve – mondom Jakabnak, aki futásra veszi, hogy ne kelljen találkoznia Bekével és a rendőrökkel.

Sose láttam még így szaladni. Olyan gyors a százhusz kilójával, hogy alig bírom követni. Közben hangosan beszél:

– Te vagy a hibás! Én nem tettöm ki sömmit a Facebookra! Még a Duna Tévének sem adom oda a filmjeim! Több száz kazetta porosodik a szobámban. Én csináltam, én nézöm! Tulajdonképpen!

Világosodik. Az erdő ezernyi színben pompázik, ahogy rásüt a felkelő nap. A hajnal hideg, pedig közeledik a nyár. Szajkók hangját hozza a szél, amikor leérünk az autóhoz. Alig ülünk be, mellénk áll Ilonka Géza, a vadőr a terepjárójával. Inti, hogy húzzuk le az ablakot. Arcomba kiabál:

– Menjetek Tusnádra Szin János Medvepásztorhoz! Hátha ő megengedi!

MÜLLER DEZSŐ

Idegenül

*Lehorgonyoztam
a világ dolgai
pikkelyként
hullnak le rólam*

*utcámat házamat
elkerülik az emberek
mint a sivatagi remete
oly idegenül élek*

*magammal is csak
ritkán találkozom
a korhadó
diófa alatt*

*köszöniünk egymásnak
utána szétszóródunk
akár a forgószélben
keringő homokszemek.*

**MÜLLER DEZSŐ költő, lel-
kipásztor (1953, Zilah).
A kolozsvári Protestáns
Teológiai Intézetben vég-
zett 1979-ben. Verseit
több-kevesebb rendsze-
rességgel 1989 óta közlik
romániai és magyaror-
szági lapok. Nyolc önálló
kötete jelent meg.**

Kicsordulok

*Éjjéli sötétben
csüngve sötéten
állig feketében
baktatok serényen
fekete ösvényen
hol felködlik előttem
szénfeketében
a vaksötét vég
mint ocsúdó ég
s én kábán meredve
kicsordulok tenyerembe.*

TAR KÁROLY

Kicsit kavart, kevert – avagy szonáta sípra, dobra, nádi hegedűre és szájharmonikára (részlet)

IV. tétel – Távoli

Egyszer egy galambfehér télen olyan hideg lesz, hogy befagy a pokol és mindenki mennybe megy, csak magam szorítom keményen sétatotom, hogy el ne essem, amikor megint vállamra veszem a lányok mosolygó kék szeméhez hasonlóan tiszta égboltot, és fittyet hányok a magasságos gondolatoknak, lábnyomomat befújja a tél és a jeges feledés pora, miközben lelkesen belegyalogolok a hívogató tüzes messzeségbe, ahol rátalálok a fekete lyukon túli páromra, akivel végre magam lehetek a tökéletes egész, a hibátlanul önműködő lélekszerkezet, a kézzelfogható és kifogyhatatlan jószág, a beláthatatlan bölcsesség tégelye. Addigra ezüstös szakállt növesztetek, hogy bennem magára ismerjen a nálam mindig öregebb Öregisten, akinek rögtön megtiltom majd, hogy imádjon, kezet fogok vele és vállon veregetem, hogy nyugdíjas szomorúságát oldjam kissé, vigasztalom, hiszen bátorító szavát talán nem hiába szórta szerteszéjjel a könnyörögve hívők között, kettőbe osztott világunkban paradicsomba csábítva minden halandót, kényszerképzetünknek szárnyakad nem hiába adott. A taposómal-mokban gyötörtek többsége elrugaszkodni képtelen a jelenből, isteni szikránkat, akár a csipkedő kellemetlen bolhát, körmös gondolkodásunk között szétpattintja, miközben a pillanat örömeivel tömjük szerelmes valónk lyukas zsebeit, és arra esküszünk, hogy íme, ez és ilyen az élet!

A távoli ködöt kémelve, orrunk hegyéig engedjük a fölszentelt ismeretlent, hozsannázunk, hogy látjuk őt, és kitartunk ezeréves védikus mantárakban gajdolt akaratossággal a hitben, miszerint az Ő gyermekei vagyunk. Kíváncsiságom hajt ferdének sikerült minden utamon. Vajon felismer majd engem?

V. tétel – Kérdőjelek

Ki lőtt azon a decemberi délelőttön, a főtéren? Lehetne máshol is olyan gyakori a Svédországban szokásos kérdés: Honnan jöttél? Faggathatjuk az embereket arról, hogy merre tartanak? Ki tudja, ha én sem, merre tartok,

TAR KÁROLY (1935, Kolozsvár) író, szerkesztő. Fémipari technikus, újságírói és tanári, majd sajtóvezetői diplomát szerzett. Publicista, főszerkesztő, aranytollas újságíró. Fél száz (regény-, vers-, riport- stb.) kötet szerzője. 1995-től unokái nevelésére Svédországba távozott, magyar irodalmi és családi lapot, rádióadást alapított és szerkeszt. Munkásságát a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével és a Pro Cultura Hungarica díjjal jutalmazták.

hova igyekszem? Hogy s mint? Meddig lesz üres párbeszédünk: Hogy vagy? Hogy vagy? Miért kérdez a gyerekszáj jópofa dolgokat? Szabad nehéz kérdésekre visszakérdezni? Régen mindig megkérdezték: Ki az apád? Az Internet mindent tud? Átmehetsz a gyerekkocsi előtt? Átgázolnál ismerőseiden. Vagy megvárod, amíg ők gázolnak át rajtad? Hogy vagy, Pista, baszd meg, hogy vagy? És a kedves feleséged, baszd meg, hogy van? Mi a fenének ez a rengeteg ember? Mi volna, ha előbb kiírtanád magad? Mitől jó ez a nő? Neked már csak a melle kék? Te is csak a lába közit nézed? Mondjam, vagy ne mondjam, hogy egyből felcsinálnám? Vitézkedünk, vitézkedünk? Merevedészavarod hogy van? Beverjem a pofád? Kussolsz már? Kinek a pap? Látod, látja már az alagút végét? Snájdig gyerek, vajon őt is unja már valaki? Kapaszkodik, látod, milyen nagy bogra köti a nyakendőjét? Miért játssza ez a nagykutyát? Látod a táskáját? Mutasd meg neki, hogy elveszíthető? Minek? Azt hiszed, pénzét hordja benne? Talán papírokat? Értéket? Na, lássuk csak! Segítene, uram? Merre van a...? Nem tudja?! Nem is sejti? Lehet, hogy arra? Vagy inkább a háta mögött? Né, hogy kiguvadt a szeme! Mert gyomron ütöttem egy kicsit? Tényleg? Miért nézett hátra? A haver rögtön tarkón vágta, az is fájt neki? Tényleg? Mi van a táskájában? Mi is kíváncsiskodhatunk, ugye? Tudja mit, kopjon le vagy mindjárt...! Most minek ordít?! Ki figyel magára? Akad valaki ebben a nagy tömegben? Tényleg? Hiszi? Nem hiszi? Látja? Nem látja? Köszönni sem tud? Maga hová való? Gyerekszobája sem volt? Ha ezt tudjuk, azt hiszi, szóba állunk magával? Na de ilyet! Miből gondolja, hogy mi ráérünk?!

BOZÓKY BALÁZS

Levél apámnak

*Hűvös, novemberi reggel sétáltam
a tűző napon a bolt felé.
Eszembe jutottál, elmosolyodtam,
arcod szilaján villant élém.*

*Gondolataim tiszták voltak,
mint a téli levegő ilyenkor.
Cipőm múlt emlékét taposta,
sáros faleveleket valahol.*

*Ott hevert az utcán négy penny,
mintha te küldted volna,
hogyan vegyek magamnak valamit
a születésnapomra.*

*Fájón csörren a réz zsebében,
nem elég semmire a boltban.
Képzelt ajándék, képzelt szeretet
együtt kacagnak pénztárcámban.*

BOZÓKY BALÁZS Koppenhágát választotta tanulmányai folytatására a budapesti középiskolai éve után. Ott élt, tanult, dolgozott és alkotott 11 éven át, mielőtt hazatért szűkebb pátriájába és elkezdett irodalommal is foglalkozni. Az alábbi versek különböző, még nem publikált köteteiből valók. Tízkötetnyi verset és több száz színházkritikát írt.

Cardiff, UK

Dublin

*Ez az a város, ahol végre
Megtaláltam elveszett életem,
S új erőre kaptam, igen,
A Temple bárban délben,*

*Mert él, lüktet Dublin,
S belefolyik ereimbe,*

*Szívemet megtölti a dallam,
S az ígérete az örök életnek,*

*A pirosat felváltja a zöld,
A rétek sóhajtanak felém,
S tudom, visszavár a föld,
Ott, ahol Szent Patrik zenél.*

Dublin, 2009. július

De ma már

*De ma már
keveset olvasok,
szemem rosszabb,
gyertyát sem gyújtok,
együtt főzünk kávé
és cigarettázunk
a teraszon.
Pár órája még
gyermekünk sírt fel
fogfájással,
de mostanra
elcsendesült.
Klasszikus zenére
jár táncot a hajnal,
az alkony üres
vadkörte-koppanás,
óvatosan mászik
a gyík a meggyfára,
sündisznó kotor
az avarban, múlt
levelei közt,
kijózanít a jelen,
a fészekrakás.*

*Szívünkbe béke
költözött
és nem akar*

továbbállni.
Itt a meggyszagú nyár,
meleg lett,
eper, dinnye,
padlizsán,
csokoládés jégkrém,
csobbanás vízben,
bölcsoái beszoktatás,
újra keresem helyem
szülői értekezleten,
a régi ízek újnak
tűnnek,
az új helyzetek
régi ismerősnek,
mintha újra élnék
egy életet,
mintha újra írnám
ugyanazt a sort,
amit egyszer
rám mért a sors.

Budapest, Újlak, 2020. július 22.

HILGERT ISTVÁN

Ufó

Volt az úgy, hogy a kilencvenes években Nagyváradon senkit sem szólítottak a keresztnévén. Mindenkinek volt valami hülye beceneve, amit vagy a családneve, vagy a hendikepje, vagy valami lehetetlen történet ihletett. Ilyenekre emlékszem, hogy: Budi, Fikusz, Vodka, Brumi, Tyson, Sztálin, Dugó, Bagoly, és még hosszan sorolhatnám. Pintér Józsit például senki sem hívta Józsinak vagy Pintérnek. Mindenki Ufónak szólította, de fogadásom van rá, hogy a legtöbben egyáltalán nem is tudták a polgári nevét. Mielőtt Ufó lett, Józsi a Gombában dolgozott felszolgálóként. Korábban a Dacia Hotel éttermében volt felszolgáló, de az elhatalmasodó narkolepsziája miatt kirúgták, és csak két hónap somázs¹ után tudott elhelyezkedni a Gomba éttermében egy ismerős révén és nem egyből pincérként; először csak lóti-futiként mindenféle csip-csup dolgot bíztak rá, söröshordókat cipelt ki-be a raktárból, port törölt, takarított, füvet nyírt meg ilyenek. Fokozatosan nyerte el a patron² bizalmát – ahogy a váradiak mondták anno: a *beszivárgásos* módszerrel –, és mikor kilencvenkettő tavaszán az egyik pincér lelépett a Kanári-szigetekre, Józsit előléptették.

Egy forró nyári estén történt, hogy mielőtt Józsi a Szilvásba indult fürdeni a haverokkal, elaludt a sörösládákon. Zárás után bukkant rá a takarítónő, s lányos zavarában emberünk fejére ejtette a seprűjét. Józsi arra kelt, hogy a takarítónő visongva rohan ki az épületből. Nem különösebben zavartatta magát – ilyen volt a mi Józsink –, sztoikus nyugalommal sétált ki a raktárból és elindult a Körösre, ki egész a szigetig, az éjszakai fürdőzések helyszínére. Csakhogy már igen későre járt, a haveroknak nyomuk sem volt. Nem lombozódott le, úgy döntött, még megmártózik a Körös hűsítő vizében, mielőtt hazaindul. Leúszott egész a gátig, ahol elücsörgött egy darabig, hallgatta a csobogást, a pincérkedésen és a vendéglátóipar kihívásain filozofált, élete harmonikus állandóságán, de aztán elkezdett fájni; visszaúszott a sziget csücskéig, majd ki a partra. Miközben húzta fel a nadrágját, valami fényesre lett figyelmes. Először azt hitte, egy autó reflektora az, de a fény egyre erősebben világított, szinte megvakította. Ösztönösen, erősen hunyorítva megindult a világosság felé. Mikor már csak karnyújtásnyira volt a forrástól, olyan közel, hogy még valami furcsa, sugárzó melegséget is érzett a testében, a fényzőn megszűnt. A hirtelen támadt sötétségben semmit sem látott. Egy jó fél perc kellett, mire a szeme hozzászokott a fényviszonyokhoz. Előtte a fűvön egy apró úrlény pislogott vissza

HILGERT ISTVÁN (1975, Nagyvárad) eredetileg asztrofizikusnak készült, de végül az informatikát választotta (vagy az választotta őt). A Nagyvárad Egyetemen végezte tanulmányait. 1999-től informatikusként dolgozik Budapesten. Szabadidejében utazik, testét funkcionálisan, elméjét olvasással edzi. Első, önéletrajzi kötete: Időkapszulák – Volt egyszer egy Nagyvárad (Publio, 2019).

1. munkanélküliség

2. tulajdonos

rá, mögötte pedig egy csészealj gőzölgött, pont olyan, amilyeneket az Erich von Däniken-könyvekben látott gyerekkorában. Újra megdörzsölte a szemét, de a látomás nem szűnt meg, az úrlény ott pislogott előtte a fűben.

Az ismert mozdulattal a földönkívüli Józsi felé emelte vékony kicsi kezének mutatóujját. Józsi viszonzta a gesztust, de akár Ádám teremtésénél, a híres Michelangelo-freskón, a két ujj sosem találkozott; pontosabban Józsi nem tudta meg, hogy megtörtént-e a kontaktus vagy sem. Az erős érzelmek kiváltották benne a kataplexiát, és ott helyben elaludt.

*

Mikor magához tért, mélyvörös, nyálkás anyag vette körül, és kellemes melegséget érzett. Békés nyugalom töltötte el, egy furcsa hipnotikus állapot, amelyet azelőtt sosem érzett. Hangokat is csak akkor hallott, amikor kinyújtotta a karját és hozzáért a nyálkás, kocsonyás anyaghoz. Enyhe hányinger kerülgette, amit fokozatosan elnyomott a helyiséget belengő kellemes meggylikőr-illat.

Ahogy feküdt ott kábultan a lötytyedt masszában, figyelmét egyre jobban felkeltették a fokozódó cuppanós, gurgulázó hangok, amik a hasmenéses gyomorrontás nyugtalanító forttyogását idézték, de nem esett pánikba, sőt azon kapta magát, hogy kényszeresen nyalogatja az ismeretlen eredetű zamatos váladékot, ami határozottan meggy volt, harmatgyenge alkoholos utóízzel. Miközben egyre szenvedélyesebben puncsolta a cuccot, a helyiség egyik végében valami keskeny üregszerűséget fedezett fel. Nem bírt ellenállni a kíváncsiságának és átréselte magát a szűk nyíláson. A túloldalon pulzáló kékség fogadta, amely ismeretlen illatot árasztott, és áttetsző felszíne alatt vastag erek húzódtak keresztül-kasul, s bennük sűrű, sötétkék folyadék áramlott. Ahogy lenézett, látta, hogy egy hosszúkás tölcser tapad az ágyékához. Bizsergő érzés kerítette hatalmába, aztán minden porcikáját megfeszítve hatalmas magömlés közepette rekordgyorsasággal elélezett; férfiasságának nedveit elnyelte a tölcser. Önkéntelen merevedését átmenet nélküli petyhüdt állapot követte. Aztán a pulzáló kékség egyre jobban zsugorodott körülötte. A hideg áttetsző anyag bevonta a testét, mintha mind anyagi, mind szellemi értelemben megszűnt volna létezni, végül valahol a világegyetem titkos határán minden eltűnt egy elhatalmasodó sötét vákuumban.

*

Kora hajnalban tért magához a Szilvás harmatos gyepén. Ott ült egyedül betangásodott rövidnadrágban, a csészealj hűlt helyén. A bőre természetellenesen lágy volt, selymes, mintha egész éjszaka testápolóban ázott volna, a szájában erős meggylikőr-ízt érzett, a haja zselésen csillogott.

Leszámítva az enyhe nyomást az ánuszában kifejezetten jól érezte magát, mint aki újjászületett, csak a fejében volt egy kis zavar a történetekkel kapcsolatban. Azon merengett, milyen éles kontrasztban áll a valóság a fejében kavargó emlékekkel... Egy dologban viszont biztos volt: bárki bármit is állítson majd, ez bizony nem álom volt.

Este az Astoriában mesélte az éjszaka szövevényes történéseit, hogy ufók jártak a Szilvásban, és hogy elrabolták a földönkívüliek, de senki sem hitte el a zavaros históriát – „Józsi újabb narkolepsziás rémálma”, mondogatták a haverjai. Hiába bizonygatta: „Nézzétek a bőrömet, sosem volt ilyen selymes, meg a gél a hajamon! És baszki, az enyhe nyomás a seggemben? Garantált bizonyítéka annak, hogy anatómiai vizsgálatokat végzetek rajtam! Hótiher!” De mindhiába, senki sem vette komolyan. Mérsékeltén csalódott volt, de nem hibáztatta a barátait. Magában viszont biztos volt, hogy aznap éjjel ő bizony részese volt egy harmadik típusú találkozásnak.

Ez volt a nap, amikor Józsiból, ufós Józsi lett, aztán meg szimplán csak Ufó; Ufóról pedig egy idő után már senki sem tudta, hogy valójában ő Pintér Józsi.

Születésnap³

Ma van a születésnapom!

+1 év, újabb ősz hajszálak, mélyülő barázdák, új olvasószemüveg, felvilágosult pesszimizmus és egy alakuló koncepció a popkultúráról – így indult a reggel, és járt hozzá egy karcos fekete a sarki presszóban. A szomszéd asztalnál arról beszélgettek (idevág), hogy az ember a kiúttalanságtól kopaszodik meg, de önbecsülésből vágja kopaszra (nagy különbség, ha engem kérdeztek). Aztán eltöprengtem a felismerésen, hogy nem vagyok már olyan fiatal, hogy mindent tudjak; így hát az elmúlt év számomra a felfedezések éve volt. Itt van néhány falvédőre való klisé, ha úgy tetszik, élettapasztalat, ami az elmúlt 12 hónapban jutott a tudomásomra, megosztom veletek, hátha Ti is tanultok belőle.

A távozás és az érkezés közel azonos fogalmak. Ha ügyesen kombinálok őket, megspórolhatod a bemutatkozásokat (és a búcsúzkodást). A Mount Everesten körülbelül 200 holttest hever, melyek mind iránypontok a csúcs felé vezető úton. Mikor Odin isten megtalálta az igazság kútját, és belenézett, fél szemére megvakult. 1980-ban C-3PO és R2-D2 ellátogattak a Szezám utcába; játszottak, énekeltek, végül pedig R2-D2 beleszeretett egy tűzcsapba. Mona Lisának nincs szemöldöke. Az ember életében szép számmal vannak olyan időszakok, amikor nincs más dolga, mint hogy üljön a

3. A Mesterek iránti tiszteletadásból a Születésnap szövegének egy-egy része direkt idézet Umberto Eco, Victor Pelevin és David Foster Wallace írásaiból.

seggén, és *fájjon*. Mindenki egyformán osztozik abban a titkos, bevallatlan meggyőződésben, hogy legbelül alapvetően különbözik mindenki másától. Alkudozás közben azt ordítani a másiknak, hogy „Baszd meg anyád!” stratégiaiilag teljesen megalapozott. Ha a *Titanicot* visszafelé nézed, egy szívszorító filmet látsz egy hajóról, amely kipattan a vízből, majd kiment egy csomó fuldokló embert. Egy indián közmondás szerint, ha kiülsz a folyópartra, és vársz, előbb-utóbb elúszik előtted az ellenséged hullája. Haydn komponálás közben kiöltözött, feltette a parókáját, és be is rizsporozta; mert ha nem így tett, nem ment neki. A „GSM SMS MSG” egy palindrom. Egy átlagos híresség tízszer annyi emberrel találkozik egy hét alatt, mint egy átlagos ember egy év alatt. Charlie Chaplin egyszer elindult egy Charlie Chaplin-hasonmásversenyen Monte-Carlóban és csak harmadik lett. Az Antarktisz jegének közel 3 százaléka pingvinhúgy. A csuklás legbiztosabb ellenszere, ha körbeszaladod az épületet háromszor anélkül, hogy arra gondolnál: *farkas*. Bármilyen hosszú útra megy a számár, sosem fog lóként visszatérni. Az egyik ember gondolkodik, a másik ember a sírját ássa. Hogy különbözteted meg őket? A *wabi-sabi* egy olyan japán esztétikai látásmód, ami a mulékonyságban, a tökéletlenségben és a hiányosságban fejezi ki a szépséget. A krétai Epimenidész azt mondja: minden krétai hazudik. Epimenidész krétai, és jól ismeri a krétaiakat, tehát ha ő mondja, akkor igaz. Mindazok, akik azt gondolják, hogy Epimenidész hazudik, szükségképp megbíznak a krétaiakban; a krétaiak viszont nem bíznak meg a krétaiakban, ezért egyetlen krétai sem gondolja azt, hogy Epimenidész hazudik.

A *Veszett a világban* Sailor Ripley így búcsúzik el a fiától: Ha valaha valami gáz van, fiam, jusson eszedbe, amit Pancho mondott Cisco Kidnek: lelépni, mielőtt egy kötél végén táncolunk, zene nélkül.

Ma viszont, ezen a könnyed téli reggelen Dzsingisz kán szavai jutnak eszembe, amiket a nagykan egy hasonlóan deres pirkadaton mondott, mikor letekintett a végeláthatatlan birodalmára: a lópofákat és az emberek arcát, a parttalan élő áradatot nézve, amelyet az én akaratom támasztott, és amely a bíborvörös alkonyi sztyeppen a semmibe száguld, gyakran gondolkodom rá: hol vagyok Én ebben az áradatban?

B. TOMOS HAJNAL

Öltözködős

*Úgy gondolom, hogy minden éjjel,
valaki meglép
gonddal kidolgozott
ellenpéldáimmal,
mert reggel sehol sem
lelem őket.
Saját képemre formált
bölcseleteim szanaszét hevernek
– egytől egyig viseltes, gyűrött holmi –,
naprakész terveimről pedig
jobb nem beszélni:
megszeppenve rostokolnak
egy sarokba vackolódva.
Ilyenkor aztán sietve felkapok
magamra egy vadiúj,
lenge illúziót s úgy lépek ki
a terített ég alá,
mint gyermek, ki nem tudja még,
hogyan az örök élet is
egy kötelező halállal kezdődik.*

B. TOMOS HAJNAL (1957, Négyfalu) középiskolai tanár. Első versét 13 évesen közli, első verseskönyvének későbbi szerkesztője, Lendvay Éva biztatására. Azóta nyolc másik verses-, illetve három interjú- és rövidpróza-kötetet jegyez. A '90-es években a Brassói Lapok szerkesztője, majd 2002-ig a Romániai Magyar Szó tudósítója.

Ragály

*Legnagyobb meglepetésemre
egyszer beléd villan,
hogyan a mozdulatlanság ragályos.
Egy reggel észreveszed,
hogyan az ablakon túli gerléstől
elkapta a torkod,
torkodtól a függöny selyme,
attól pedig a rádió keresőgombja,*

*az esőre álló fellegek,
majd ujjaid, melyek a csésze fülét
markolták volna éppen,
s aztán az orgonabokor
szobád falára vetülő árnya,
melyről észrevétlen
átragad a pupilládra.*

*Gondolom, ezen a szinten
már fel sem tűnne, mikor kihagy,
majd megáll benned végleg a percmutató.*

SZOMBATI ISTVÁN

Zavaros vizeken

Matyi

A kertváros gázlámpái körül szitált a szürkület. Apró kis bogarak nézegették egymást, keresték társukat. Hétvége, nyárutó. Ilyenkor erre nem túl sokan járnak. Rezső és hitvese, kéz a kézben, mint a szerelmesek, szótlanul lépdeltek, ki-ki a saját gondolataival, melyeket jobbra akkor osztottak meg, mikor úgy gondolták, a társ is hozzátehet legalább hangyányit.

– Mért álltál meg, Rezső? – kérdezte Virág fekete szemével.

– Nem hallottál semmit? – nézte csodálkozva.

– Mit kellett volna?

– Kínos kis nyüszítést az egyik szelektívből.

– Nyilván patkányba harapott egy rohadó burgonya.

– És ha... – Nem tudta folytatni, harapdálni kezdte vastag, húsos ajkát. Túl friss volt még az emlék, mely várva várt fiukhoz rabláncként kötötte. Állítólag ilyen volt a hangja a kicsi Matyinak is, mikor az orvosuk császárral próbálta világra emelni. Talán előbb kellett volna... egy nappal, egy órával, bár az ultrahangos golya...

– Azt hiszed, csecsemő? – figyelte fél szemmel hallgatózó férjét. – A mai nők már akkor se ölnek, ha egyedül maradnak!

– És a Sánta Mari?

– Falun volt, drágám, nem tavaly, húsz éve.

– Ha Fuvaros Jóska oltár elé viszi...

– Tudom, Rezső, tudom, ocsmányul tagadta, volt már neki három az unokahúgától.

Rezső elengedte felesége kezét, mire Virág megjegyezte, ez még nem a házunk, s Puccini *Toscájára* gondolt, amit a tegnapelőtt láttak.

Rezső hallgatózott a három kuka körül. Csend, nem mozdult a világ. Majd kevés idő múltán fura picci sóhaj, neszezés hallatszott.

– Hallottad ezt, Virág?

– Tosca belépőjét?

– A sóhajt, a könyörgést!

– Az előbb még nyüszített, mint a Sánta Mari lánya, mikor szoptatás helyett a párnájába nyomta.

– Pszt!

SZOMBATI ISTVÁN (1943, Nagyváradi) író, nyomdász. Váradon tanult, érettségi után nyomdászként dolgozott, különböző lapokban közölt. Szerepelt az Ajtók című prózaantológiában. Önálló kötete A sikoly (Dacia kiadó, 1988). Budapesten él.

Mint egy kóbor villám, ugrott és cikázott. Feltúrte gyorsan sárgás inge ujját, s az egyik szelektívnek esett. A hosszú doboz alján hiába kapirgált, nem talált semmit. Jött a következő, nyakig maszatos lett. Virág arrébb lépett, zavarni kezdte a csípős, erjedő szag.

– Meddig vacakolsz még?

Nem kapott választ. Az egyik lámpa alatt igazított picit bodorított haján. Így semmit se látott Rezső mosolyából, mikor a mutatóujja nyálkás szőrbe akadt. Két apró test volt. Néhány napos kutyák. Az egyik még meleg volt, a másik mozdulatlan. Nemrég születhettek. A hulladék közepe oltalmazta őket.

– A halottal mit akarsz?

Kettőből találhatsz, akarta mondani. Virág sóhajtozott, bizonyos volt bene, reggel temetés lesz, nem a kert végében, Matyi sírja mellett.

Natália

– Miért jöttél, Dani, miért jársz utánam?

– Látni akartalak.

– Tizenöt év után?

– Mióta dobtam a drogot, biztos lehetsz benne, minden pillanatban a nyomodban vagyok.

– Bolondnak nézel, ahogy az anyámat?

– Felnőttél, nagylány vagy, ideje lépned.

– Úgy értsen, keselyű, a mély vízbe dobnál egy éjszakai bárban?

– Aprópénzből élnél a fonnyadt nagyanyáddal?

– Neked az az asszony Szekfű Natália!

– Bocs, ha mellényúltam, tudom, ki volt neked.

– Ne tedd múlt időbe, ő még él és szeret!

– A szomszédok azt mondták...

– A kóma még nem halál!

– ...gépekkel segítik.

– Ha leveszik a gépről – nézi utálattal –, a tetovált nyakadra kötelet akasztok!

– Az apád vagyok, Nati.

– Hányszor pelenkáztál, vittél óvodába, hány szál rózsát hoztál a szalagavatómra?

– Anyád mellett voltam, míg rúdtáncolt Hágában.

– Tizenhárom évig?

– Nem küldtünk eurót, egy-két csecsebecsét?

– Utána lavina, fejre állt a világ?

– Lecsuktak, kicsim...

– Közvetítő lettél, eladtad anyámat!

- Ő vágyott Dubaiba, eszkort akart lenni.
- Miért jöttél haza, megint előétel, körözött lettél?
- Miattad jöttem, próbálj hinni nekem.

Valaki füttyentett, csávósan és durván. Egy tetovált, piercinges, bodorított hajú fickó lihegett utánuk. Dicsérte a társát, miközben hatalmas mancsával az üde kis „szerzemény” fenekébe csípett. Dani nagyot robbant, szikrázott a szeme: örömlánynak nézed, kapjam le a fejed?

- Ami a tied volt, mindig átengeded.

– Ő a lányom, barom!

– Megint sokat szúrtál? – vihogott a fickó, mire Dani szeme, megannyi reflektor, perzselt és égetett, aztán elkapta a frakkját a piercinges srácnak, tekert rajta párat s durva mozdulattal a járdába taposta.

– Gyere, ne báméskodj – biztatta a lányát –, vigyél nagyanyádhoz. Szeretném, ha tudná, hová lett az anyád, miért nem tud jönni a kórházi ágyához.

MARGA (PILIZOTA SZANDRA)

Szantálsziszegés-ciklus

(részletek)

A Vörös Mecset előtt

*Magányos imáim
veres téglákká lettek:
odahagyott cipőkkel
Allahról beszélgettek.*

Virágzuhogás

*Míg fahéjat hasítasz belőlem,
én halvány felhőjében kacagok:
fojtsanak téged szerelembe
a hulló jázminok.*

Tadzs Mahal

*Most és mindig.
Test emléke
turbánom alatt –
kínzó szerelmes
gondolat.*

Szantálsziszegés

*Bokámra túrom a parazsat
szenes szőnyeg sétám feléd:
sziszegő szantálfa-rakásra
fektetem a hiányod helyét.*

PILIZOTA SZANDRA 1976-ban született Dunaújvárosban, jelenleg is ott él, vagontakarítóként dolgozik. 2012-ben saját néven megjelent Szaké c. hainkukötete után Murron Skeats álnéven publikált európai történelem ihlette regényeket, több másik álnéven folyóiratokban közöl verset és prózát egyaránt.

KACSIREK OTTÓ ANDRÁS

Szárnyak és gyökerek

(Emesének)

„Erdély körül van kerítve,
mégis kimegyek belőle...”

(népdal)

**KACSIREK OTTÓ ANDRÁS
(1967) Budapesten született, jelenleg is ott él, de
élete meghatározó éveit
Dunavarsányon töltötte.**

Ahogy kilépett az ajtón, azonnal meglegyintette a völgy hús levegője, s így szorosabbra húzta magán a vállaira hevenyészve ráterített kardigánt. Pillantása a horizontra vetődött, ahol az áprilisi hajnal éppen vörösbe öltöztette a dombok kéklő sziluettjeit. Végigsétált az udvaron, magába szívtá a megújuló természet felszálló páráit, melyet az ébredező szellő összevegyített az istállók és disznóolák kigőzölgéseivel. Más talán szagnak titulálta volna ezt a sajátos elegyet, de az Ő szívéhez közel állt ez az illat, hiszen szorosan hozzátartoztak a falu mindennapjaihoz, a szülőföldhöz és nem utolsósorban gyermekkorához.

Sok éve már, hogy háta mögött hagyta ezt a világot, minden átkával és áldásával egyetemben. Az útra csupán egy táskányi holmit s melléjük még egy annyi reményt csomagolt, hogy ott, mindentől és mindenkitől távol, ami valaha is kedves volt neki, megkezdhessen egy új s talán az eddiginél élhetőbb életet. Azért, ha csak tehetette, hazajárt. Otthonról haza, ahogy ezt egy kesernyés mosoly kíséretében szokta emlegetni. Ám akárhányszor tért is vissza, mindig megdöbbenett a változás, melyen távolléte alatt a falu ment keresztül. De Istennek hála, volt, ami megmaradt olyannak, amilyennek emlékezete őrizte meg. Szeretettel simított végig a szülői ház falán, számba véve az ismerős repedéseket, a megvetemedett, száznál is több évet megélt ablakkereteket, majd tekintete megakadt a verébdeszkák alatt üresen árválkodó fecskefészkeken. Már régen itt kellene lenniük, gondolta, de mire is számítsa az ember egy olyan faluban, ahol tíz-húsz temetésre jut egy keresztelő.

Kitárta az utcaajtót, az hangos nyikorgással tiltakozott a korai zaklatás ellen, majd kilépett a hídra. Az utca csöndes volt, csak a sánc csordogáló vize fecsegett magában, ahogy át-átbukdácsolt a medrét tarkító köveken. Régen ez is sokkal mélyebb volt, gondolta. Emlékezetében még élt egy eset, mikor gyermekeként bújócskát játszottak, s ő az egyik híd alatt rejtőzött el. Ekkor talált rá arra a rozsdás pisztolyra, amit aztán nagy büszkén mutogatott körbe a többieknek. Már azon törték fejüket, miként is lehetne

megtisztítani és kipróbálni valahol, mikor egy felnőtt észrevette mesterkedésüket. Hamarjában elvette tőlük a fegyvert, majd egy használaton kívüli kútba dobta. Még szerencse, gondolta, hiszen olyan idők jártak akkoriban, mikor még a használhatatlan, rozsdás pisztolyokat sem volt tanácsos megtalálni, nemhogy megtartani.

Talán nem tudatosan tette, de az alszeg felé vette az irányt. A meredeken lejtő utcán úgy hallatszottak lépteinek koppanásai, mintha azok jóval megelőznék őt. Talán nem is az én lépteim hangjai ezek, gondolta, talán azoké, melyek még régről maradtak itt, s melyeket mementóként őrzött meg az utca csendje. Néptelen udvarok, zárt szemű házak előtt sétált el. Némelyiket már derékig belepte az ég felé kapaszkodó gyomok szövevényes hálója. Tetejüket megroggyantva, tapasztásukat nagy foltokban elengedve várták végső pusztulásukat. Szinte minden harmadik ház üres, sóhajtott magában. Arról hallott ugyan, hogy néhányan számításba vették a hazaköltözés lehetőségét, sőt, olyan hírek is eljutottak hozzá, hogy Kolozsvárról is akadnak érdeklődők, akik házat vennének a faluban, de ez az adott helyzetben, az adott körülmények között, teljességgel hihetetlennek tűnt.

Időközben a templom kapujához ért. Felsétált a csorbult lépcsőfokokon, majd tett egy próbát a templom ajtajával, s az csodák csodájára engedett. Leült az egyik kopottas padra. Tekintete végigpásztázta a beázásoktól foltos mennyezet kazettáit, megpihent az úrasztalán, a festett karzaton, s az idő hámlasztotta falakon, melyeknek repedéseiből egyszerre mintha a múlt emlékei kezdtek volna előszivárogni. Elfeledettnek hitt arcok bukkantak elő elméjének rejtett zugaiból, s lassanként már el is tudta helyezni őket a padokban, aszerint, hogy ki hol foglalt helyet a valamikori istentisztelet alkalmával. Pillantása végigsiklott a hímezett falvédőkön, melyeket emlékképpen adományoztak a konfirmálók a templom javára. Sorra olvasta a rajtuk szereplő neveket. Akárha egy hiányleltár tételei lennének felsorolva, cifra és gondosan kivarrott betűkkel, gondolta. Gondolatban megpróbálta követni, kiket s hova sodortak az élet viharai. Voltak, akiket csak a közelben lévő városokig, falvakig, olyanok is akadtak, akik a most közös hazájukként emlegetett országig merészkedtek, de jutott belőlük ennek a széles világnak még a legtávolabbi pontjaira is. Mára talán nem is maradt semmi más, ami összeköthetné őket, mint a szülőföld fel-felvillanó emlékképe s e málladozó templom harangjának képzeletbeli kondulása, ahol egykor mindnyájukat keresztvíz alá tartották, s ahol bizonyosságot tettek Krisztus és Isten egyháza mellett. Hiszen sokuknak már a szülei is kiköltöztek a templom körül elheverő és egyre terebélyesedő temetőbe, gondolta komoran.

Felállt, és kibaktatott a sírok közé. Ahogy nézegette a régi és újabban állított fejfákat, sírköveket, néhány verssor kezdett motoszkálni fejében:

...magam előtt láttam a nagy szétszórattatást,
azokat, kik távol remélték az élhetőbb életet,

de álmodni a végsőt mégis haza vágytak,
hisz minden oda térül vissza, ahonnan vétetett...

Hiába, van, aki már csak így tér haza, ötlött fel benne keserűen a gondolat. Megkerülte a templomot. Innen már rálátott arra a földdarabra, melyet egykor ők dolgoztak meg. Szép, napsütötte lejtőn terült el, ahol mindig mézédesebbre és akár kétökölnyi nagyságúra nőttek a paradicsomok. Csak ne a csorgóról kellett volna a vizet felhordani az öntözésükhöz, mosolyodott el magában az emlék hatására. De azért megérte, azóta sem ettem olyat, de még hasonlót sem, milyen jól is esett az egy szelet zsíros kenyér vagy akár egy darab szalonna mellé. A telken állt egy közel kétszáz eszten-deje, még ükapja által ültetett cseresznyefa is. Ez alatt pihentek meg, ha a kapu már megszibogtatta a derekukat, s erről lakmároztak jóízűen gyümölcsérés idején. De nem csak egy egyszerű fa volt ez. Valamikor, a történelem előtti korokban, mikor nyiladozni kezdett az emberi értelem, választásokat keresve az őt körülvevő világ által felvetett kérdésekre, az ehhez hasonló fák miatt alakulhatott ki az életfa, a világfa jelképe. Ennek a fának is nagy jelentősége volt, legalábbis a család történetében. Mindenkinek megvolt a saját ága, s rajta a saját helye. Oda kapaszkodott fel a szülőkkel, nagyszülőkkel, hogy a munka végeztével, vidám beszélgetéssel múlassák az időt, s gyermekként is ezen játszottak, ha erre vitt az utuk. S mintha a fa érezte volna az idők változásában betöltendő szerepét, valahányszor a családból elragadott valakit Szent Mihály lova, egy ága mindig vele halt. Vagy a nagy idő szakította le, vagy csak egyszerűen magától száradt el. Utolsó ottjártakor már csak néhány ágát himbálta a szél szomorúan, s akkor Ő odasétált hozzá, és törzsét átölelve keserves zokogásba kezdett. Siratta mindazokat, akik már elmentek, akiket ismételtén itt kell hagyjon, siratta ezt az egész halódni látszó világot, az életét, önmagát. S most, hogy ilyen távolról nézte a fát, azt, ami még megmaradt belőle, megint elfogta a hiábavalóság, a veszendőség érzése.

Egy alkalommal párjával Horvátországban jártak. Kirándulásaik során eljutottak egy elnéptelenedett hegyi településre is, s ahogy az üresen kongó házak között sétáltak, amint a falu gazdátlanságában roskadozó temploma előtt megálltak, önkéntelenül is párhuzamot vont a település és saját szülőfalujának lehetséges sorsa között. Elrettent saját gondolataitól. Ez soha nem történhet meg, gondolta akkor, és messzire úzte magától ennek a szörnyűségnek még a lehetőségét is. De mégis, volt ott valami, ami egy életre beleégette magát a lelkébe, s az egy kivénhedt, ágas-bogas olajfa képe volt. Az otthoni cseresznyefa jutott eszébe. Vajon ehhez a fához is vissza-visszajár valaki, hogy törzsét átölelve sirassa mindazt, amit maga mögött hagyott? Akad-e valaki, aki ide tér vissza, kétségbeesetten kutakodva egyre vékonyodó gyökerei után, melyek, ha gondolatban is, de ide kötik, ehhez a rögzös, szikár földhöz, örök és soha el nem szakítható köteléket képezve? Ki tudhatja?

Szótlanul indult hazafelé. Ám ahogy az utcán bandukolt, egyre több helyen nyíltak meg az ajtók, mozgással teltek meg az udvarok. Ismerős mosolyú arcok köszöntek rá, és néhány házból gyermekek önfeledt kacagása szűrődött ki. S ahogy belépett házuk kapuján, egyszerre fekete-fehéren megcikkant a levegő. Fecskék szelték át meg át az udvart, majd felröptek a verébdeszka alá, és hangos csivitelés közepette elfoglalták eddig magányosan várakozó fészkeiket.

PINTEA LÁSZLÓ

Látszólagos ellentmondás

Kétségbeejtő eseményekről álmodtam, melyek rejtett módon fenyegettek, azzal a veszéllyel riogattak, hogy idő előtt foszlik szét a hatalmam, és a legcsekélyebb esélyem sem marad a megmentésére. Halványan derengő körvonalakat láttam, sötét árnyak kavarogtak körülöttem, iszonyú bűz terjengett, sikoltozó hangok töltötték be a levegőt. Hitetlenkedve forgolódtam az ágyamban, fulladozva kapkodtam levegő után, veríték lepte el az arcomat. Vigaszt jelentett a nyíló ajtó sarokvasának nyikorgása...

Bizalmi embereim ébresztettek, suttogva kértek, hogy kövessem őket. Öntudatlan, kusza szavakkal válaszoltam hívásukra. Elvakított a fölém tartott lámpa fénye, kifordított tenyérrel óvtam a szememet, ujjaim résein keresztül szemléltem a szakállas arcokat. Tagjaiban lassan oldódott a zsibbadtság, iszonyúan égett a torkom, émelyegve nyeltem vissza a vacsora közben elfogyasztott bor kellemetlen utóízét. „Sietnünk kell, uram, érkezett a pillanat” – súgta egy ismerős hang. Minek az ideje? – tűnődtem, de túl álmos voltam a felesleges kérdezősködéshez. Kínzó fájdalmat éreztem a gyomromban, forgott velem a világ; titkon abban reménykedtem, hogy a reggeli során felszolgált savanykás ital és a puhára főtt hús megnyugtat majd. Nehézkes mozdulatokkal húztam fel csizmámat, gomboltam össze nyirkos ruhámat, botladozó léptekkel indultam.

Terméskőből rakott boltíves folyosókon haladtunk, kétoldalt ajtók sorakoztak, parányi cellákat rejtettek a vastag kőfalak, a durván ácsolt deszkák résein tompa fény szivárgott az alacsony szobákból. Ívben kanyarodó, kopott lépcsőkön ereszkedtünk az alsóbb szintekre, faburkolatú, lépteinket visszhangzó, magas termeken siettünk végig. A nyitott ablakon behallatszott a lombok susogása, izzadt lovak szaga csapta meg az orromat. Árnyas liget húzódott a termék alatt, fátyolos köd lebegett a nyírott sövények és barna törzsű fák között. Vészesen billegő függőhidakon egyensúlyoztunk, félhomályos folyosók labirintusában tévelyegtünk, majd csigalépcsőkön kapaszkodtunk egy belső udvarba, ahol bástyák és kőfalak takarták a kilátást. Vendég voltam a várban, előző nap érkeztem a kíséretemmel, fenyegetően idegennek tűnt a hatalmas erőrendszer.

Alacsony folyosókon mentünk végig, erélyesen döngtek a lépteink, hangosan nyikordultak a biztonsági rácsok sarokvasai. Fémes hangok árnyalatain elmélkedve ébresztett bennem gyanút a hatalmas távolság és a katonák komorsága. Hangos szavakkal utasítottam embereimet, válasz

PINTEA LÁSZLÓ 1956-ban született, Szatmárnémetiben él. Írásait korábban a Látó és a Sugárút közölte.

nélkül folytatták útjukat. Álomra emlékezve, ösztönösen kaptam fegyverem után, de kanyarodott a folyosó, a falon táncoló árnyakra összpontosítottam. A fáklyák füstjétől iszonyúan megfájdult a fejem, elnehezültek a mozgulataim, a félhomályban is feltűnt, hogy fokozatosan színeződnek az ujjaim. A vacsora fogásainak sorolása közben enyhe gyomorrontásra következtettem. Hányinger környékezett, sűrű váladék keserítette a számat; téglából rakott tartópillérnek támaszkodva pihentem ki fáradalmaimat. Különösnek tűnt, hogy egyik vitézem se fordul felém, senki nem ajánlja fel szolgálatait; figyelemre se méltattak, tisztességes távolságot tartva, közönyös arccal várakoztak. Hirtelen hasított belém a felismerés, hogy elvesztett a hatalmam, oda a tekintélyem, alattvalóim elpártoltak tőlem, a saját testőreim is bizalmatlanná váltak irántam. Az idegen falak között, egyetlen éjszaka alatt változtak meg a körülmények. Mélyből szivárgó epét nyelve vizsgáltam meg pengéimet, menekülési terv szövése közben esélyeimet latolgattam.

Erélyes hangok szűrődtek az egyik ajtó mögül, tántorgó léptekkel álltam meg a repedezett deszkák előtt. Nehezen fogtam fel, hogy egykori harcossáim egy másik vezért éljeneznek, és engem, a régi bajtársat, gyalázó szavakkal szidnak. Seregnyi katona sorolta egy ismeretlen ember erényeit, valakiét, akiről fogalmam se volt, hogy kicsoda, miként került a helyemre. Remegő ujjakkal nyomtam le a kilincset, be akartam lépni, de az ajtó zárva volt. Hirtelen fordult velem a világ, lehunytt szemmel, fájdalomtól eltorzult arccal dőltem a hideg kőfalnak. Iszonyú fájdalom hasogatta a beleimet, válaszolatlan kérdések sokasága nyomasztott. Ellenfelem többet fizetett, embereim elárultak, lassan ható méreggel akarnak szabadulni tőlem, a fölöslegessé váló tehertől? Ismét bebizonyosodott, hogy az álnokságnak nincsenek határai. Menekülnöm kellene, amíg nem késő, gondoltam elnehezült fejjel. Sajnos annyi erőm sem maradt, hogy méltóságom maradványát megőrizsem. Forgott velem a világ, öklendezve kuporodtam össze, keserű epét hánytam a díszes csempével borított padlóra. Kísérőim közönyös tekintettel szemlélték a fal repedéseit és a körbefutó párkányzat illesztéseit.

Forgolódás közben parányi ablak került az arcom elé, a rozsdás rácson túl fáklyákkal megvilágított, hosszú termet láttam. Színes ruhába öltözött férfiak ültek a hatalmas asztal körül, a többiek a kárpitokkal díszített fal mellett sorakoztak. Hangos szavakkal éljenezték az idős szónokot, aki utódom érdemeit méltatta; vidám nevetésük hosszasan visszhangzott a boltívek alatt. Megdöbbenésemre, én foglaltam helyet az asztalfőn, engem ünnepelet a tömeg, vagy valakit, aki tökéletes hasonmása volt korábbi önmagamnak. Homlokomra tett kézzel, hitetlenkedve fordultam a mélyedés homályában várakozó embereim felé. Magyarázatra volt szükségem, észszerű szavakra, melyek révén sikerül felfognom a látottak értelmét. Karomat lendítve intettem testőreimnek; egykori bizalmasaim szakállukat babrálva néztek át rajtam, mintha ott se lettem volna.

Kíváncsian kapaszkodtam az ablakot védő rácsba, ámulva szemléltem a teremben várakozó tömeget, a vidáman mosolygó arcokat. Leghűségesebb alattvalóim ünnepeltek odabent, csapra vert hordókból folyt a bor, kupák lendültek a magasba, az új vezér egészségére ittak. Néhány éve hasonló lelkesedéssel fogadtak hűséget nekem is. Akkor az én nevemet dicsőítették, most tetteimet gyalázzák, döntéseim ésszerűségén gúnyolódnak. Hálátlan népség. Fálnak támaszkodva döbbentem rá, hogy ugyanazt a nevet ismétlik most is. Hasonló az ember, azonos a név, akkor mi változik, mi szükség az egészre; utódomat miként különböztetik meg tőlem, a méltatlanul leváltott elődtől? Egyáltalán mi indokolja e váratlan cserét, ha semmi nem módosul? – kérdeztem egyre tompuló elmével.

Az új vezér felhúzott vállal ült egy díszesen faragott karosszékekben, és egy sárgult pergamenre rótt szöveg sorait olvasta. Sercegve égtek az asztalon sorakozó gyertyák, a kormos lángok imbolyogva kapaszkodtak a magasba. Hasonmásom elégedett arccal tette le a tekercset, fejével biccentve jelezte, hogy elfogadja a feltételeket, egyetért lényegükkel. Kupát emelve ivott a létrejövő szövetségre. Méltóságteljesen állt fel, majd határozott léptekkel vonult át a termen. A mosolygó katonák illedelmesen húzódtak félre, és figyelmesen követték mozdulatait. Többet nem láttam a parányi ablakon, a hosszú palástot viselő férfi fokozatosan került ki a látóteremből.

Ismerősnek tűnt a helyzet, mintha személyesen éltem volna át egy hasonló eseménysort; azt is tudtam, hogy utódom egy üveges szekrényhez lép, ahonnan tollat, tintát és pecsétnyomó eszközt vesz elő egy rejtett rekeszből. Megjelenésére várakozva villant be a részlet, hogy forgatás során megakad a kulcs, csak az ajtó sarkát megemelve kattant a kopott zár.

Ismét a látóterembe került az utódom, tisztán láttam, miként tér vissza az asztalhoz, és hatalmas könyvre téve a kezét, hogyan tesz ünnepélyes fogadalmat. Remegő ajakkal mormoltam alázatos szavait. Szokatlan feltételek között hozott meg egy döntést, ami hatályon kívül helyezett egy korábbi fogadalmat. Azonos módon viselkedett, ahogyan én tettem egykor, ugyanazokat a mozdulatokat ismételte, még véletlenül sem cselekedett másként. Betanult eseménysort hajtott végre.

Miben rejlik a változás valódi oka, mi a csere igazi értelme? – tűnődtem tanácstalanul. Bárhogy erőlködtem, nem találtam ésszerű választ. Szakállas arc takarta el a nyílást, idős férfi parazsat emelt a pipájához, hosszasan szívta a vékony szárat, majd elégedetten fújta a szürke füstfelhőt a rácsok közé. Mintha sejtette volna, hogy a parányi ablak mögött rejtőzöm, de halvány jelét sem adta a gyanújának, figyelemre se méltatott. Sietős léptek dübörögtek mögöttem, acél súrolta a faragott követ, alabárd nyele koppant a lépcsőn. Azt hittem, értem jönnek, sántikálva távolodtam a rácsos ablaktól, bemélyedés homályába húzódtam.

Merev lábbal dőltem a hideg falnak, ebben az idegtépő fenyegetettségben fokozatosan szűnt meg az idő jelentősége. Kérdések sokaságát tettem fel, sugallatra várva, ujjaimmal tapintottam a vakolat éleit, tenyeremmel simítottam a felület egyenetlenségét. Behallatszó madárcsicsergés döbentett rá, hogy tehetek bármit, elmaradnak a válaszok. Homályos tekintettel meredtem magam elé, fokozatosan tudatosult bennem a méltatlan befejezés, a megalázó vég közelsége. Bent az új vezért ünneplik, rám senki nem is van szüksége, rég lemondtak rólam, emlékemről is megfeledkeztek. Már nem vagyok fontos, felesleges teherré silányodtam, akitől illik mielőbb megszabadulni. Valahol a háttérben egykori barátaim a végrehajtás mozzanatain vitatkoznak, jelentéktelen részleteket illesztgetnek. Rövidesen meghalok, bűzös szemétdombon végzem, kóborló kutyák marakodnak a csontjaimon; ruháimra, fegyvereimre alattvalóim vetnek kockát, vakszerencse dönt a tanyákat érő pengék sorsáról. Ezekről a jellemtelen próbáktól egy halkan mormolt imára sem számíthatok.

Cselekedni kellene, amíg nem késő. Csak ez az átkozott zsibbadtság ne bénítaná a lábamat. Kiszolgáltatott baromként várom sorsom beteljesülését. Összeszorított foggal igyekeztem mozdítani elnehezült tagjaimat, tehetetlenül rogytam a fal egyik lapos párkányára. A kőből sugárzó hideget érzékelve a feleslegesség gondolata hatotta át terveimet. Lemondóan ismertem el, hogy az ereimben csörgedező mérge észrevétlenül roncsolja szervezetemet, és semmit nem tehetek a lassú pusztulás ellen. Előző nap még legyőzhetetlen vezérnek képzeltem magam, korlátlan hatalommal rendelkező önkényúrnak, aki bármit megtehet, intenem kell csupán. Százak ugranak, hogy teljesítsék óhajomat, végrehajtsák akaratomat. Egyetlen éjszaka alatt változott meg a helyzetem. Tehetek bármit, továbbra sem ismerem a részleteket, az erőd falain belül a legostobább szolga is többet tud a csere okairól, mint én. Az egyetlen ember vagyok, aki előtt zavarosak az összefüggések, aki semmit nem ért az egészből... pedig teljesen nyilvánvaló a megoldás.

Felesleges a megjátszott álmélkodás, az igazsághoz tartozik, hogy hasonló módon kerültem hatalomra, kegyetlen módszerekkel szorítottam ki elődömet, egyetlen pillanatig sem törődtem az őt ért sérelmekkel. Megérdemlem a sorsomat, én sem kerülöm el a hanyatlást, hogy fondorlatos összeesküvés áldozatává váljak, árulás okozza vesztemet. Titokban talán sejtettem az igazságot, folyamatosan kínozott a bűntudat. Őszintén érdeklődtem a kegyvesztett sorsa felől, kérdéseimre zavaros válaszokat kaptam. A titkolózás ellenére sem éreztem magam biztonságban, idegen testőrökkel védtem magamat, sajnos feleslegesnek bizonyult az óvatosság, a döntő pillanatban ők is elárulnak, kötelességszerűen szegik meg fogadalmukat. Manapság ennyit ér a becsület, az adott szó.

Tények ferdítésére, igazság hamisítására kényszerít a félelem, a vég közelségétől való rettegés. Valójában fogalmam sem volt, hogy árulás

során, kíméletlen körülmények között halt meg az elődöm. Távoli vidékre való száműzetésben, kiközösítésben reménykedtem. Személyesen senkinek nem ártottam, összeesküvést nem szerveztem, eszembe sem jutott a lehetőség, hogy elnyerhetem a vezéri címet. Túl fiatal voltam akkoriban, alig érdekelt a hatalom, megszerzése véletlenül se foglalkoztatott. Idegen urak kerestek meg és kértek fel, hogy vállaljam a megbízatást. Egymás szavába vágva bizonygatták, hogy elérkezett az idő, rám került a sor, kötelességemet teljesítem, ha végrehajtom a rám rótt feladatot. Ígéretektől csábítva, felelőtlenül mondtam ki a döntő szót, nem is értettem, mire vállalkozom.

Ajándékba kaptam a hatalmat, váratlanul hullott az ölembe a dicsőség, észre sem vettem, és már trónon is ültem. Senki ellen nem szövetekeztem, ellenfelem élete felől véletlenül sem döntöttem, sorsa teljesen elkerülte a figyelmemet. Sorra kerültem, mert titokzatos számítások szerint elfogyott az elődömnek szánt idő... Hasonló módon bánnak el velem is, utolsó pillanataim peregnek. Valójában alig hibáztam, jelentős bűnt nem követtem el; egyszerűen leváltanak, mert elmúlt a kijelölt időszak, megkopott a belém vetett bizalom, megritkultak lehetőségeim. Egy láthatatlan hatalom képviselői kiválasztották a soron következő jelöltet, és én nyomtalanul tűnök el, mert a vezér sorsa minden esetben a végérvényes pusztulás. Bizalmasai gondosan titkolják előle az igazságot. Nyilvánvaló tény, hogy a szomorú befejezést ismerve senki nem vállalná önként a megbízatást. Tudatlansága vezeti a csúcsra, ismeretek hiánya taszítja a mélybe. Utam végéhez érve szinte mindent értek, egyetlen kérdés foglalkoztat csupán: miféle elvek szerint határozzák meg a kiválasztás folyamatát, kik döntenek el a sorrendet?

Iszonyúan fájtak a beleim, tanácstalanul néztem kísérőim görnyedt alakját. Kimerültséget éreztem a szemekben, tompa, fénytelen szomorúságot. Szégyenlősen fordították el a fejüket, ösztönösen érezték a szavak feleslegességét, pontosan tudták, hogy a céltalan magyarázkodás semmit nem oldana meg. Titkos parancsra várva véletlenül sem kínozták őket lelki-furda, felsőbb utasításnak engedelmességgel kötelességet teljesítettek csupán. Tehát a saját testőreim végeznek velem, jelre figyelve maradnak a közelemben. Rájuk hárul a piszkos munka elvégzése, az új vezér nem is tud a gyilkosságról, az események forgatagában teljesen megfélemedezik elődje sorsáról. Tisztességesnek tűnő, célszerű megoldás.

Fegyverek csörrenésére leszek figyelmes, az udvaron osonó íjászok árnyait látva értem meg, hogy azonos sors vár ránk. Feladatuk végeztével testőreim ideje is lejár, csak még nem tudnak róla. Senki nem szegheti meg az íratlan törvényt, miattuk sem sérülhet a jól bevált szokásrend. Ősi hagyományoknak megfelelően zajlanak a váltás eseményei. Az új vezérnek megvannak a saját bizalmasai, nincs szüksége az előd embereire. Pillanatok kérdése csupán, és felesleges elemekké válnak, akárcsak én...

NOVOTNY TIHAMÉR

Godot-ra várva

Nagy Árpád Pika művészetéről

Művészet

Nagy Árpád, közismert művésznevén, Pika – mely titulását nemcsak a keresztnevének első két betűjét elhagyó becéző, kedveskedő kiejtéséből, beszédes hangalakjából eredeztethetjük (Ár-Pika), de a kis termetével ellentétes nagy (s egy-szersmind lobbanékony) természetét nyomatékosító éles nyelvével, szűrős megjegyzéseivel, szíven találó hasznos szódőféseivel még inkább összefüggésbe hozhatjuk – idén július 19-én töltötte be 68. életévét. Ám Pikának, az idestova negyven év óta tevékenykedő, jelentős életművel bíró, több műfajban is rendhagyót alkotó Munkácsy Mihály-díjas képzőművésznak (mindemellett művészetkritikusnak, s olykor-olykor versekkel és elbeszélésekkel is jelentkező szépíró-nak) ez idáig csak egyetlen szerényebb katalógusa jelent meg 1997-ben.

Hogy ki volt Nagy Árpád Pika a '70-es, '80-as évek Erdélyében, közelebből a (kétszer is) Romániához csatolt erős magyar múlttal és jelleggel bíró Marosvásárhelyen, leírtam már néhány tömondatban abban a MAMŰ-katalógusban, amely egy, a Szentendrei Képtárban megrendezett rendhagyó kiállításhoz készült 1989–90-ben. (Ez a tárlat azért volt rendhagyó, mert nemcsak feltárta és bemutatta annak a neoavantgárd szellemiségű egykorvult fiatal alkotócsoporthoz a néhány aktív évre szorítkozó tevékenységét, amelynek nem mellesleg Pika is alapítójául szegődött, de személyek szerinti új művekkel egyszersmind fel is támasztotta a kényszerűen hamvába hullott/hullasztott társaságot [MAMŰ – Marosvásárhelyi Műhely 1978–1984, Egykor és Ma].)

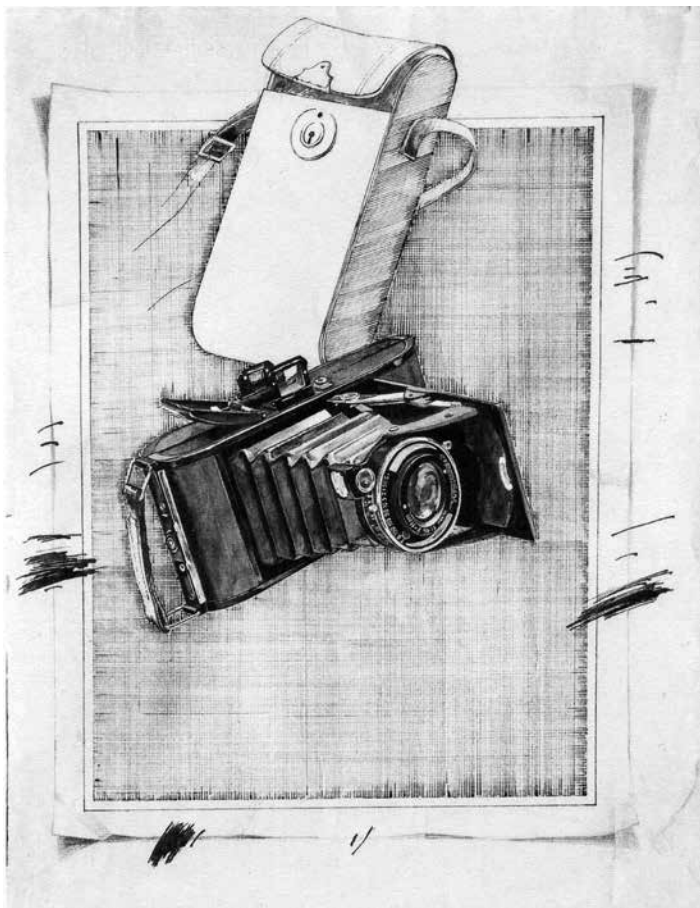
Ebben az alkotóperiódusban egyrészt F. Bacon és G. Titus-Carmel inspirációja, vagyis az alaktorzító gesztus (*Elmozdult testformák [üveg alatt]*, 1976–77) és a „mágikus realizmus” (*Mágikus helyszín [Emlékkeltő tárgy I–II.]*, 1981); másrészt az akkor divó neoavantgárd irányzatok hatására a kint, a táj-

NOVOTNY TIHAMÉR (1952, Tata) művészeti író, szerkesztő. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának népművelés–történelem szakán végzett. Kiállításokat szervez, rendez és nyit meg, művészeti eseményeket dokumentál, cikkeket, tanulmányokat, esszéket, könyveket ír. 1991-ben egyik alapító tagja a Budaörsön újjáalakuló MAMŰ-nek, azaz a MA(születő) MŰ(vek) Társaságnak. Kutatási területe a kortárs és a 20–21. századi képzőművészet.

ban és bent, a városban lebonyolított akciók (*Kicsomagolás [Születés]*, 1979; *Kóré 1–3.*, 1982; *Domb-rajz színes fonallakkal*, 1984; *Multimediális születésnap akció* 1982. július 19-én); a plasztikus képtárgy-építkezések és folyamatművek (*Hajlított tér [Szín és Forma]*, 1981; *Akvárium*, 1981; *Kocka*, 1981); a megtévesztően pontosan rajzolt, fotót helyettesítő „trompe-l’oeil” realizmus (*A tökéletes látvány illúziója*, 1979); az analitikus képfelbontás és a témaelemző, jegyzetelő rendszerszerűség,

vagyis az intellektuális gondolkodás és az egyszersmind álmérnökien érzéki előadásmód, a festett-rajzolt ideatervek (*Természet-Meditáció-Építkezés 1-4.*, 1980–81; *Vázlatok az*

(mesélte, egyszer ez a szigorú szakmai követelményeket támasztó szikár ember mentette meg őt a kirú-

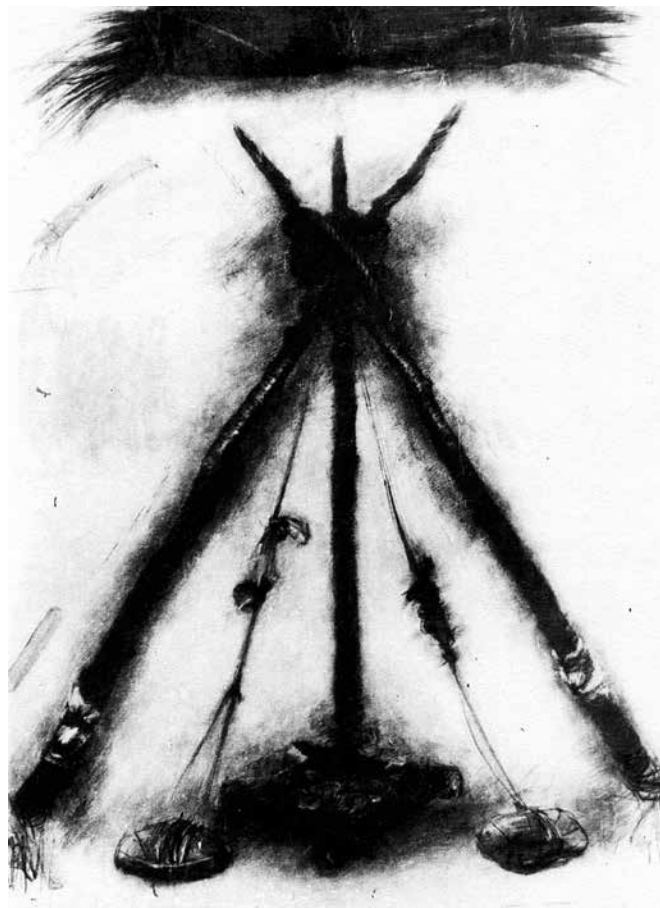

Akvárium akcióhoz 1-5., 1981); a konceptuális és a médiaközpontú szemlélet (*Koncept*, 1976–77; *Új koncepció*, 1980; *Személyazonosság*, 1981–82) jellemezték Pikának a világhoz, korunk akkori valóságához fűződő viszonyát, tevékenységi és érdeklődési körét.

Vajon mi készthette őt, a Nagy Pál (1929–1979) művésztanár kritikai szemléletén és naprakész műveltségén nevelkedő, kiváló tájékozottságú, az éppen aktuális információkat mindig könnyörtelen pontossággal begyűjtő és kielemező festőművészt, a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Intézetben végzett egykori Abodi Nagy Béla-tanítványt

A tökéletes látvány utópiája,
1979, rajz, 70 × 50 cm

Mágikus helyszín II,
1989, rajz, 100 × 70 cm

gástól), a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház későbbi díszlettervezőjét, hogy 1989-ben elhagyja Erdélyt, s áttelepedjen Magyarországra?

A válasz könnyörtelenül egyértelmű: az, ami a mamúsok körülbelül 70 százalékának távozását jelentette a '80-as évek folyamán; vagyis a Ceaușescu-rezsim minden normális életlehetőséget elszívó, minden emberi kapcsolatot megmérgező,

megnyomorító, legfőképp magyar reményvesztettséget gerjesztő diktatúrája; s csak kisebb részben a személyes elhivatottság érvényesítésének parancsa, valamint a maradi művészeti erők sugallta perspektívátlanság elleni lázadás. Pikának meglehetősen későn sikerült távoznia a reménytelenség kelepcéjéből, épp csak a szégyenteljes „etnonacionalista” önkényuralom bukását megelőző hónapokban. Emlékszem, 1989. november 10-én nyílt meg a MAMŰ-kiállítás a Szentendrei Képtárban, s a tárlat rendezőjeként

után, összeomlott”. Így, rögzítve a tényállást a már említett katalógus előszavában, elgondolkodhattam azon, hogy a váratlanul előállt helyzet vajon milyen új alkalmazkodást és életprogramot kényszerít, vált majd ki a régebben és a frissen kivonult (elmenekült, elköltözött) művészekből. (...)

megtapasztalhattam, „december 10-én még merész tettek számított menekült-áttelepült művészek elítélően nyilatkozni a bosszúálló diktatúráról a MAMŰ kapcsán a televízió nyilvánossága előtt, s december 16-tól számított két hét alatt a Ceaușescu-rezsim, barbár pusztítást hagyván maga

Nagy Árpád tehát közvetlenül áttelepülése után már egy összetett, a teret és a síkot egyaránt igénybe vevő műegyüttessel szerepelt a MAMŰ alkotócsoport kiállításán (*Utazás*

*A Pantenon csoporttal közös installáció,
1990, vegyes technika, változó méret*

szárnyakkal, 1989). A különféle anyagokat (olaj-vászon, gipsz, talált tárgy [bőrönd], rétegelt lemezből készített festett tartóelemek) és műfajokat, vagyis a konceptuális gondolkodást, az „új szenzibilitás” festészeti felszabadultságát, valamint a népies egyházművészeti giccs expresszív motívumait kombináló installációja – amelyben személyes exodusának keserű, bonyolult, szomorú és mégis „szárnyaló” élményét dolgozta fel – ma már a Ferenczy Múzeum Centrum tulajdonát képezi. Ettől kezdve érdeklődése – az erdélyi „újhullámos” festészeti és grafikai kísérletek után (*Éhség*, 1983–84; *Vannak fontosabb dolgok*, 1985) – egyértelműen, nevezzük így, a „szituációközvetítő” térberendezések, valamint az új anyagokkal kísérletező (színezett viasz, paraffin, hungarocell, deszka) formázott plasztikus képtárgyak felé fordult (*Cím nélkül* 1–5., 1992).

Mindent egybevetve, 1990-től kezdődően: kétségtelenül a megújuló lendület, a magára találás felszabadító évei következtek. Sajátos, már-már túlrejtett műveinek kovásza és táptalaja ekkor a Krizbai Sándor és Elekes Károly társaságában létrehozott Pantenon csoport volt. Ez a rendkívüli termékeny négy év (1990–94) irtalmatlanul kíméletlen, önérzeteket sértő, mégis nagyszerű eredményeket hozó, közös művekre összpontosító, egymást sarokba szorító és kölcsönösen ösztönző közös harcban és gondolkodásban telt el. Úgyiszlván már az is nagy csoda volt, hogy a három, egyenként is kiváló képességű súlyos egyéniség ennyi évet kibírt egymás mellett. Az a „szituációteremtő”, koncepciózus tervekben, beépített terekben, dramatizált termekben, szakrálissá, transzcendenssé tett helyszínekben, szegényes, de átlelkesített anyagokban, színpadszerű díszletekben, megkonstruált hangulatokban, filozófiai és vallási szinkretizmusokban, újraértelmezett mitikus hagyományokban, állandó szellemi avantgardizmusban gondolkodó, az élet lényegi kérdéseivel foglalkozó összművészeti törekvés, amelyet közös sajátjuknak mondhattak az alig több mint 25 éves közelmúltban, ma már önálló utakon-csapásokon halad, fejlődik tovább. Régi tapasztalat, hogy az igazán erős karakterek sohasem tudják feladni saját egyéniségüket, nehezen kivívott önállóságukat. Szükségük van ugyan az együttgondolkodásra, a közös cselekvésre, de a saját ítélőképességükben, „izgatószerkeikben” és „igazságkeresésükben” olykor jobban bíznak, mint a másikéban. Önálló egyéniségként, de

önként léptek be a közösen emelt kapu alatt, és sértett önérzettel, rombolva rúgták szét az önmaguk köré épített falakat... (Ennek a kudarcnak azonban mégiscsak érdekes tanulsága, hogy alkotónk később [1998-tól kezdődően] egy másik alakulatban, a számára szeretetteljesebb [szintén 1990-től működő] Block csoportban találta meg azt az inspiráló közeget, közösséget, amely ma is pótolja az első elvesztésének hiányát.)

Nagy Árpád áttelepedés utáni téma- és formavilága tehát, ha nem is végérvényesen és abszolút értelemben, de erősen az erdélyi múltból és a Pantenon csoport szellemiségéből táplálkozott. Példának okáért az ún. *Solaris* mítoszból, amelyet Stanisław Lem írt le oly hatásosan azonos című tudományos-fantasztikus regényében. Ez a közös olvasási és filmnézési alapélményből származó alapszemlélet (lásd Tarkovszkij azonos című alkotását!) – bár más-más előjelekkel és végkicsengésekkel – mindhármuk sajátja volt abban az időben.

Ennek megfelelően (az írásműben) a *Solaris* óriásbolygó, a „gondolkodó monstrum” (természetesen az alkotás, a művészi teremtés szimulációjaként, szinonimájaként, metaforájaként) úgy szerepel, mint egy nagy agy, mint egy magas szervezettségű, folyékony sejtburkolat, amely csillagászati arányú tevékenységre képes: mint egy „homeosztatisz óceán”, amely modellálni tudja a tér-idő matériáját; mint aki „a világmindenség lényegén töprengve, iszonyatos

számú elméleti fejtegetéssel tölti idejét”, mint aki gigászi monológot folytat önmagával. Ez a gondolkodó plazmaóceán produkáló és reprodukáló tevékenységet folytat. Kiolvassa a közelébe került emberi agy kívánságait és elfojtott vágyképeit; rekonstruálja az emlékezet gyulladásos göcseit;

neoprimitív stílus jellemzi a mimoid alkotásait, máskor meg barokk cirádák születnek”, „szimmetriájainak” egyik pólusán pontosan ugyanazok a formák jelennek meg, mint a mási-

a „pszichikai élveboncolás” során képes bármit megjeleníteni; jobban ismeri az embert, mint az ember önmagát. Szenved értünk, boldoggá akar tenni bennünket. Produkáló tevékenysége és kreatív fantáziája során pedig állandóan új és új formákat és képződményeket szül: „hullámzó felületéből a legkülönbözőbb, semmi földihez nem hasonlítható plazmaképződmények törnek elő”, „ezerféle átváltozást, ontologikus automatizmust mível”, „néha gyermek,

kon; és ihletett kedvében egyéni modorban variálja a külvilág motívumkincsét, cifrázva, sőt továbbköltve azt.

Csak a legszebb, legösszetettebb, legfontosabb közös térberendezéseiket említeném ebből az időszakból:

*Képlékeny tér II., 1991,
papír, gouache, 50 × 70 cm*

Panteon-Pantenon, 1990; *Narcissus*, 1991; *Nárcisz kertje*, 1991; *Úszó veríték*, 1993; *A negyedik oldalukon műtárgyakat mutató obeliszk*, 1993. Ez utóbbi hat (a tagoknak megfelelő 3×2) monumentummal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy Pika fekete üveglapokból, színezett viaszból, paraffinból

Nagy Árpád formavilága tehát megőrzött valamit ebből az élő képlékenyszerűségből, ebből az eleven masszaserűségből, sőt, már a Pantenon csoportból történő kivá-

készült, az „intimitást és az idegenséget”, a „személyeset és a személytelenséget”, a „szenvtelenséget és a szenvedélyességet” egyszerre tükröző egyik emlékoszlopa *férfi*, a másik pedig *női attribútumot* mutatott. A Pantenon csoport működése során abszolút szinkron válaszokat adott a kor emberének egyre inkább súlyosbodó identitás- és stílusproblémáira, az új szenzibilitás, a transzavantgárd utáni művészeti helyzet társadalom-lélektani, kulturális és világnézeti kihívásaira.

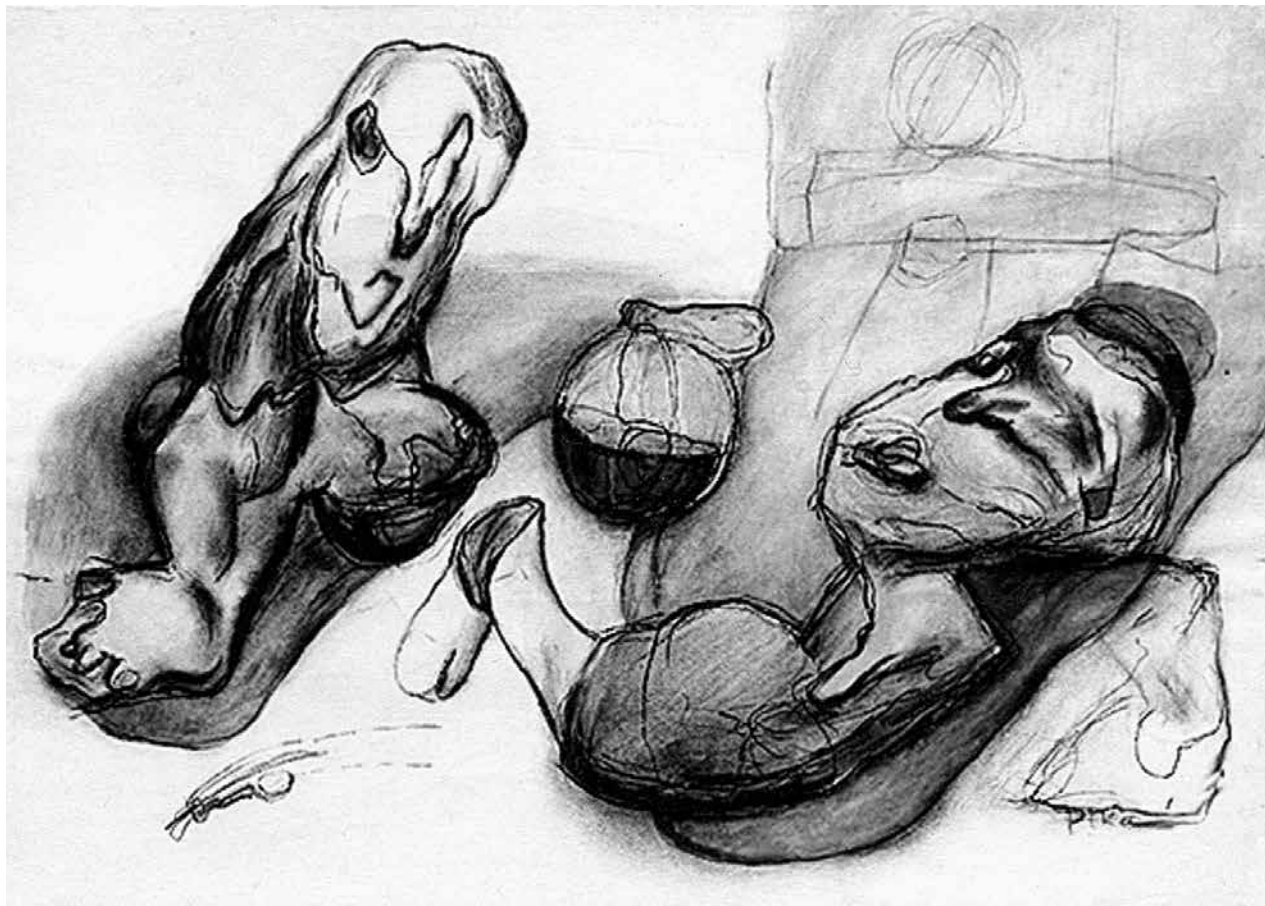
lása előtt elkezdte kimunkálni groteszkbe hajló torz világának fájdalmasan ironikus emberfiguráit. Installált plasztikáinak, vegyes technikával készített grafikáinak és tusrajzainak, illetve olaj- vagy színes viaszfestményeinek „kelesztett” formáit, amelyeknek fő motívumai leg-

Látomás II., 1991,
papír, gouache, 70 × 100 cm

inkább embrionális állapotú koravén homunculusokra, fej- vagy térszaktakoponyaszerű lényekre (más esetekben önálló-sult testrészekre) emlékeztetnek bennünket – s mely lényeknek lelki rokonait megtalálhatjuk Krizbai Sándor, Gaál József, Gáspár Gyula vagy Bartus Ferenc bizonyos munkái között –, gyakran mértani kubusokkal, absztrakt tárgyi elemekkel, titokzatos vázszerkezetekkel társítja. Illetve ezeket a teátrális, morbid jeleneteket hol egy organi-

Képlékeny tér 1–6., 1991; *Irányítottak*, 1992; *Etűdök* 1–8., 1993–96; *Roncs* 1–4., 1997).

E „szép új világ” szereplőit azonban nemigen nevezhetnénk „valódi” emberi lényeknek, mivel magányos fejtestszerűségükkel, csökkent végtag-

kusnak-amorfnak nevezhető, hol meg egy metafizikus jellegűnek minősíthető abszurd térbe helyezi. Nagy Árpád olyan archetipikus és mégis jelenkori színpadra – vagy inkább kőpadra?! – küldi a saját maga alkotta-formálta szereplőket, amely színpadnak mintha egyidejűleg más-más nézőpontból és más-más mikrotörténeti előfeltételle-zéssel láthatnánk rejtélyes kulisszáit (*Látomás* 1–2., 1991;

jaikkal csak utalnak az egykori, a teremtettségében természetszerű-en egész emberre. Ezek a koponya-homunculusok egyszerűen csak fáj-nak, szenvednek, reménytelenked-nek, folyton-folyvást csak torzul-nak, szomorkodnak: a maguk

Roncs, 1995,
papír, akvarell,
70 × 100 cm

mocsarába süppednek (*Ősök 1–3.*, 1992; *Szürkület előtt közvetlenül 1–3.*, 1995).

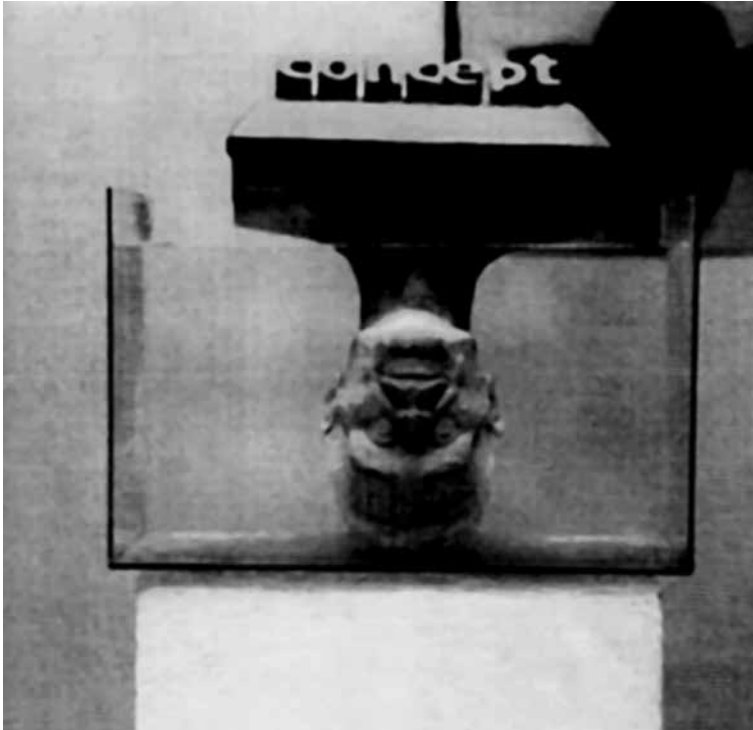
Mit mondjunk, nem egy derűs világ! A derű halvány visszfényét vagy inkább bizarr fonákját legfeljebb csak a groteszk, szatirikusan gunyoros hangvételő, már-már naturalisztikus eszközökkel élő, a téveszméiben tévelygő, elbizonytalanodott ember korhangulatát, korszellemét festő (olykor a kultúrpolitikai célzásoktól sem mentes álkarikatúraszerű) műveiben érezzük meg egy kicsinykét. Ilyen telitalálatosan remekbe szabott, emblematikusan naturalisztikus, stilizáltan ikonikus munkája volt például az a többrészes viaszplasztikája is, amelyet a szentendrei Művésztelep Galériában megrendezett *Félbeszakadt kísérlet* című kiállításán, 1997-ben mutatott be. Természetesen megint csak a konkrét alkotásra vonatkoztatható *cím nélkül*, mint ahogy ezt tette ebben az időszakban született sok műve esetében is. Ezért jobb híján én magam adtam nevet az újabb műegyüttes főszereplőjének, ennek a „pilótasapkás” sápadt-sárga viaszfigurának, s a következő ironikus fájdalom-szavakkal „meltattam” (sirattam, sajnáltattam!) őt a közönség előtt: „Bemutatom *Saslengő Uszkelányt*. Férfi volt ő hajdanán, ma már nőnek se mondanám. Viaszos-sárga bőrét nap nem érte, nem barnította testét meleg fény, sötét, nyirkos sírból kelt szegény, s ereje fogytán lebegni és egyensúlyozni kénytelen a fenti és a lenti elmúlás között, s visszacsusszanni fél a hideg földbe. Jövőjének és jelenének két összetöporodott, koromfekete háza van: talán két sárba süppedt sashát-szarkofág. Így száll alant az alantas hármasság alantasul, holott a feltámadásról szóltak a kürtök és az autódudák. Deréktól lefelé teste nincs, Hadész birodalmának örök titka rejti azt, s a nehéz nehézkedés csüngői csüngenek rajta láthatatlanul, alakatlan fájdalomként, parttalan gödör penészes homályába rohasztva minden idea csíráját és gyökerzetét. Se sülyedni, se emelkedni nincs mersze már, mert az elszürkült idő lábának merülő zsombékán áll. Jelenléte ijedt, tétova jelenlég: emlékezet nélküli bizonytalan lebegés az elhatározás és a tudatkiesés mocsara s fertőzött párája közt. Mértani gerincének féregként előbújt és meggömbülve megnyúlt fekete szívarványhídján lassan át- és lecsorog az ejakulált agyvelő dermedni kész kocsonyás fehérjeje. – Bemutatom *Saslengő Uszkelányt*, aki férfi volt egykor, de ma már nőnek se mondanám; a félbemaradt embert, akit lába nem tol

igyekvőn a föld fölé, s aki csak mankós karjának merevgörcsében bízhat úszkáló koporsófedők ingtag hátára támaszkodva bénán, megtörtén evickélve a félbeszakadt feltámadás süppeteg tengerén. Kalapot, sapkát ne emeljetez neki, kezét fogni ne próbáljatok vele, mert netán elsüllyed szegény.”

Nekem „semmi sem tetszik, aminek az íze didaktikus, ami egyoldalúan degradáló emberképet sugall, ami direktan akarja képembe vágni a tömény létundort – ne okítson engem senki a világ csúfságáról...” – prűszkölte egy széplelkű kritikus a megnyitó után a *Népszabadság* 1997. október 8-i számában. Pedig Pika csak tisztán rátapintott (rámutatott) az egész nyugati posztmodern civilizáció megrendülésellenes, istenfélelem nélküli, identitásvesztett kultúrájára, a könyörtelen való-világra. Itt nem csupán egy vallási esemény keserű ironikus ábrázolásáról – „Feltámadás” – van szó, hanem az úgynevezett modern civilizáció végéről, amely a relativizmus, a genderelmélet, a „hibridizáció”, a vallásellenesség diktatúrájának nyomása alatt él, amelyben minden viszonylagos, és már teljesen kiveszett a szakrális iránti emberi érzék.

„Amíg az expanzionizmus korában [a ’60-as, ’70-es években], az újdonság felismerésének eufórikus állapotában – magyarázza Pika a MAMŰ Társaságról szóló *Szubjektív reflexiójában* 2001-ben – a szabadon száguldozó eszmék utópikus vonatkozásai erősödtek fel, addig a jó húsz évvel

később született művekre inkább az önreflexió, az önirónia, de legalábbis a tárgyilagosabb intellektuális megfogalmazás jellemző. [A '80-as évek végén, a '90-es évek elején] a váltás úgy zajlott le, hogy új eszme nem született. Úgy tűnik, [a pozitív] eszmék és utópiák időszaka lejárt (reméljük, nem örökre)."

Concept című, ironikus munkájában – amely nem más, mint egy vízzel telt akváriumba helyezett, lefelé fordított, karaktervonalak nélküli, „tartósított” emberi fej, ahol csak a büszk aláírást írt nyomtatott betűs, plasztikus Concept felirat kerül a folyadék felszíne fölé – ugyanezt a „léhelyzetet” vagy hasonló életérzést már 1996-ban is megfogalmazza.

A 11. *Kasseli Dokumenta* kiállításról szóló kritikájában (2002) Jean Baudrillard gondolatait hívja segítségül a negatív korszellem meghatározására: „amikor a dolgok, a jelek, a cselekedetek megszabadulnak ideájuktól, a koncepciójuktól, a lényegüktől, a referenciájuktól, a kezdetüktől és a végüktől, akkor végtelen önreprodukciójuk veszi kezdetét.» Az értékrend felbomlott, valójában nincsenek is már értékek, a dol-

gok szétszóródtak, és minden irányban kezdtek sokasodni – írja. »Ennek a bomlásnak csakis végzetes következményei lehetnek. Minden ideáját vesztett dolog olyan, mint az árnyékát vesztett ember – megőrül, és őrültségének áldozata lesz.« Nem túl optimista jövőndőlés.”

Ám Pika konceptuális munkáinak sorában találunk még egy nem figurális, abszolút szövegközpontú, igen fontos tényfeltáró, mondhatni, hidden ironikus, gunyoros alkotást 1999-ből, amelynek segítségével mintegy kiegészíti a megváltozott művészeti korszakról alkotott eddigi képet. A műegyüttes ismétlődő angol szalagcíme körbefutva a Fészek galéria falain, így volt fordítható: „Nem történt semmi. Minden rendben. Tartsa a kapcsolatot!” A teremben felállított négy pulpitusra pedig – szintén angolul – négy szentenciát helyezett el: „A drága művészet sokkal jobb, mint az olcsó.” „A művészeket a kurátorok csinálják.” „Ők megmutatják neked, hogy mi a művészet, és mi nem az.” „A pénz könnyebben elérhetővé teszi a dolgokat.”

Ezeket a megállapításait 2017-ben egy vitaindítónak szánt írásában (*Művészet a stílusok után*) a következőképpen egészítette ki: „A vezetés átkerült egy kurátori réteg kezébe, akik mögött egyfelől a pénzvilág, másfelől a kulturális hatalom birtokosai állnak. Mostanság a kurátor személyes kapcsolataitól, jó vagy rossz ízlésétől, kiváló vagy silány ötleteitől függ egy-egy kiállítás személyi összetétele, lát-

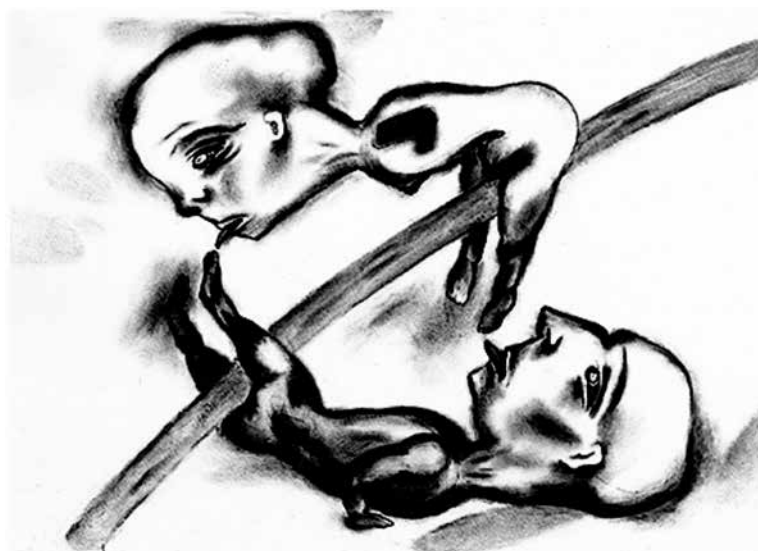
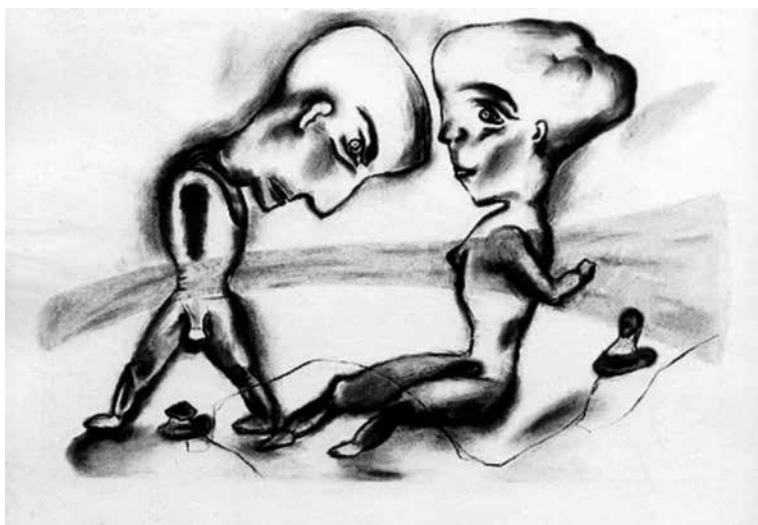
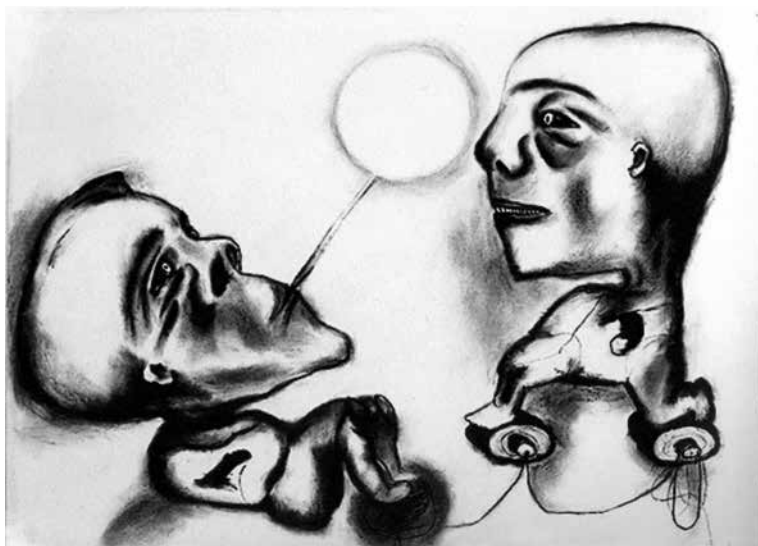
Koncept, 1994,
objekt,
80 × 60 × 40 cm

Buborék, 1993,
papír, szén,
50 × 70 cm

Udvarló, 1994,
papír, szén,
50 × 70 cm

43

Erotika, 1994,
papír, szén, 50 × 70 cm

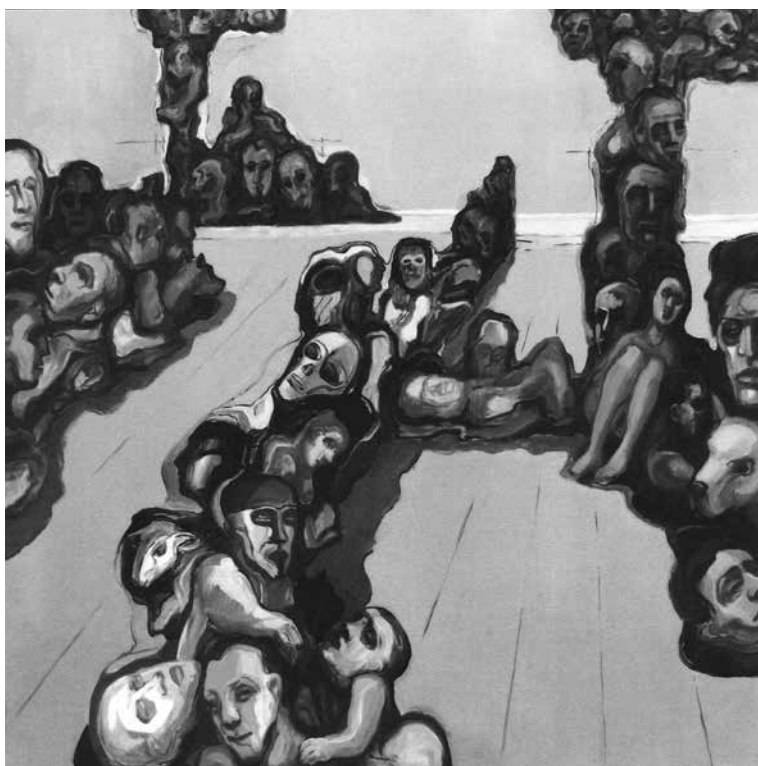
ványvilága és szakmai minőségének a szintje. Ugyanakkor kiépült az az intézményrendszer is, amely képes befolyásolni, sőt alkalmasint diktálni vagy kijelölni bizonyos művészi elképzelések főcsapásait, meghatároz »trendeket« (bár valójában nincsenek is trendek), és szelektálja az elképzeléseibe beilleszthető alkotókat. [...] A »művészetipar« láthatóan a kulturális turizmusra épít, amely manapság százezres, esetenként milliós nagyságrendben képes tömegeket vonzani, és ezt az embermasszát mindenképpen el kell kápráztatni. Ezért aztán az ötletek legfontosabb kritériumai – a sokkolás, a lenyűgözés, a megdöbbenés, az elvarázsolás – egyértelműen a szemlélő szórakoztatását kell hogy szolgálják. Ez már majdhogynem a cirkusz kategóriájába tartozik.”

Mindezeket a folyamatokat azért volt fontos felvázolnunk Pika gondolatainak megidézésével, mert nélkülük érthetetlen lenne az a (örökös) kritikai ellenállás, valamint önfeltárló és korfeltárló magatartás, s az ezzel járó körülhatároltabb figurális forma- és epikusabb magánmitológiai eszmevilág, amely az újabb, a '90-es évek végétől kibontakozó vegyes technikás munkáinak, rajzainak, vázlatainak, reliefszerű applikált műveinek, valamint olajfestményeinek legfőbb jellemzője. Mert alkotónk nem szégyell megint mitológiáról, históriáról, művészettörténetről, szerelemről, családról, napi kérdésekről, magánéleti problémákról, generációs ellentétekről, számítógépek generálta virtuális valóság-

ról, migrációról, celebekről, morális disszonanciákról, eltűnt időről, magányról, kiüresedésről, unalomról, reménytelenségekről, bűnökről, az élet sötét oldaláról, elidegenedésről, istenvárásokról, korszellemről: őszintén, gúnyosan, ironikusan, groteszken, *rútan*, anekdotázóan, démonikusan és szürreálisan – festeni. (...)

Nagy Árpád Pika magas szakmai színvonalú, rendkívül határozott karakterű művészetének igaz tanulsága: ha már nem lehet lázadni és új eszmék szerint élni, mert az előttünk járó generációk mindent letaroltak, akkor legalább kifejezni, megfogalmazni, néven nevezni kell a dolgokat, s ellentmondani a személyiséget felszámoló kísértéseknek, a gonosznak.

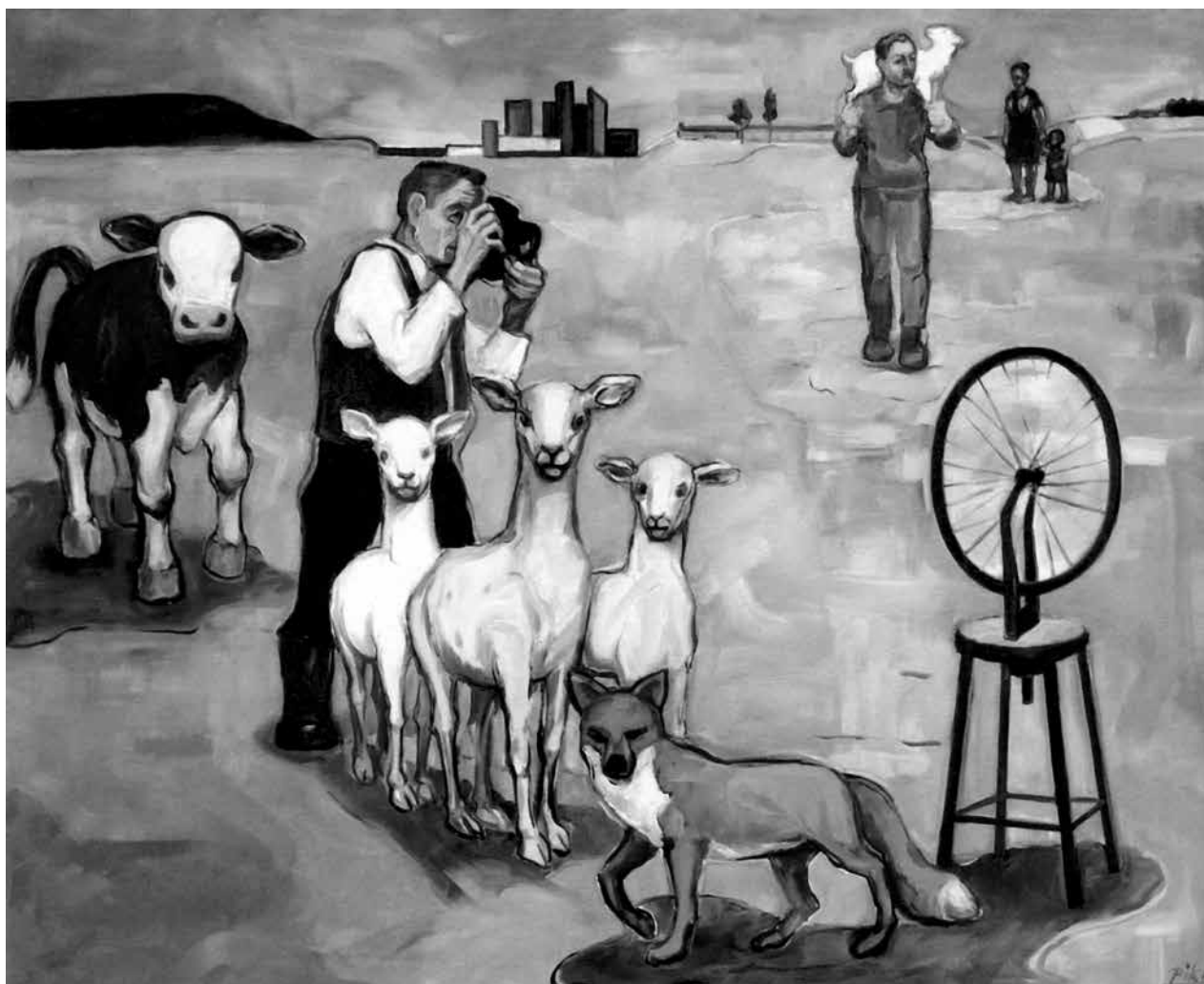

*Jakuzzi, 2015,
olaj, vászon, 130 × 150 cm*

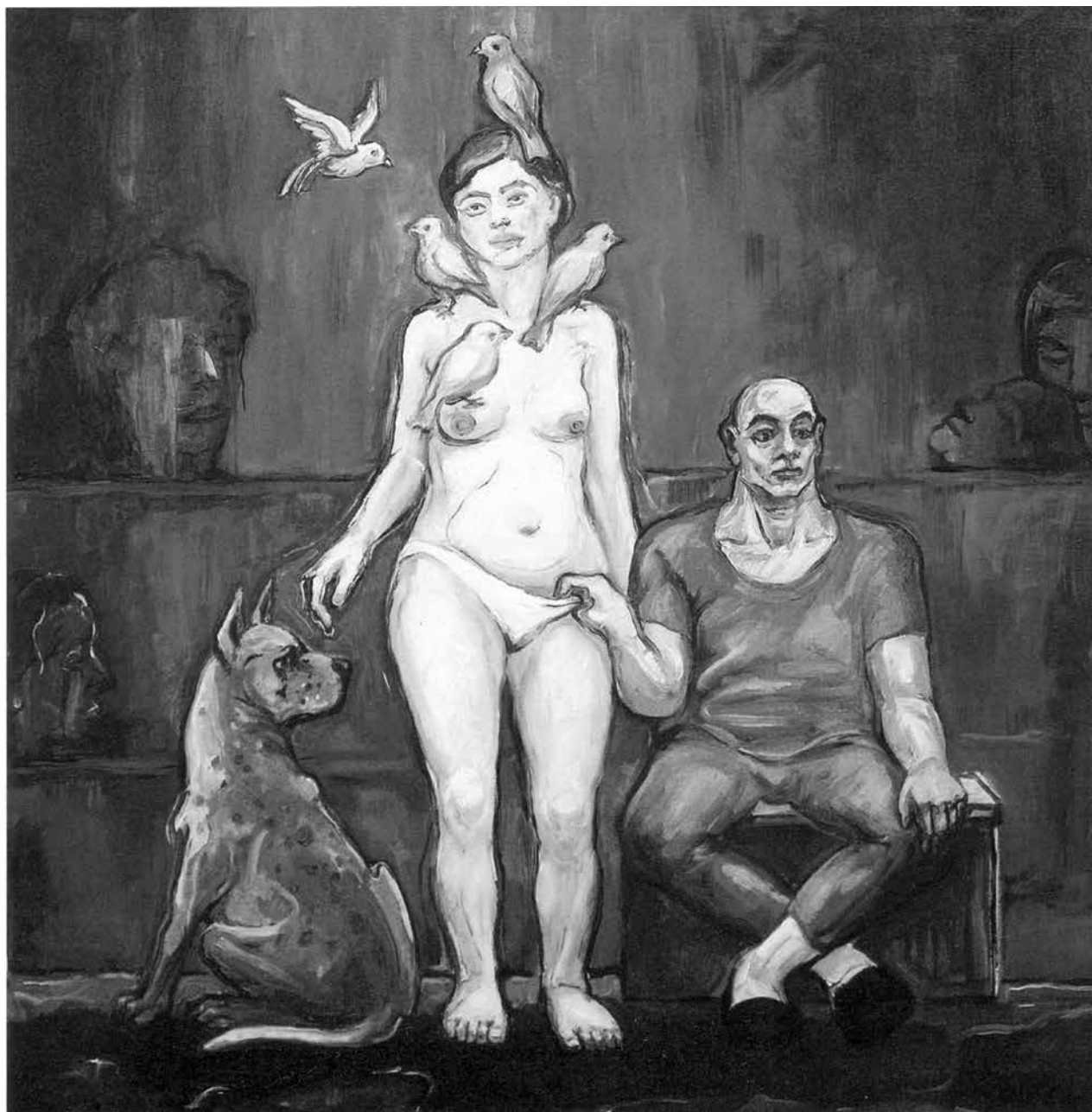
*Labirintus, 2015,
olaj, vászon, 150 × 150 cm*

*Godot-ra várva, 2015,
olaj, vászon, 70 × 100 cm*

*Jó pásztor, 2016,
olaj, vászon, 150 × 200 cm*

*Madarak, 2017,
olaj, vászon, 120 × 120 cm*

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

Lázadás az egyformaság ellen

Esszé

A nyár valamikor júniusban tör ki, amit onnan lehet tudni, hogy úgy augusztus végéig folyamatos ünnep van. Nem a naptárban jelölt, nem egyházi, nemzeti, családi, ez inkább a fény ünnepe. Olyasmi, amiről Hamvas Béla ír az *Aranypok* című esszéjében. (Persze ott őszről van szó.) Minél kevésbé beépített, belakott a táj, annál inkább lehet érezni ezt az ünnepszzerűséget. Ha csak egy kisváros nyílegyenes utcáin, gondosan lesepert járdáin sétálunk, az már lehangelő. Ránk tör az unalom érzése. A napfény vakítóan üres. Hiányzik belőle a titok. Pedig ezekben a gondosan megépített házakban a mindennapi létfenntartás kevesebb szervezést igényel. Egy mozdulat, és folyik a hideg-meleg víz. A betonfeljárón simán gördül az autó az egy gombnyomással nyitható garázsba. És még sorolhatnánk...

Manapság egyre többen vannak, akik felismerve a városi élet uniformizáltságát, vidékre költöznek, ökoházat építenek, tehenet fejnek. Hogy tisztább (kevésbé szemetelő), természetközeli életet éljenek. Vagy hogy háborítatlanul átéljék a fény ünnepeit. Megértem őket. Habár nincsenek könnyű helyzetben, már csak azért sem, mert egy járatlan útra lépve önmagukat saját maguknak kell kitalálniuk, nem támaszkodhatnak a társadalom által sulykolt sztereotip mintákra.

Mik ezek a társadalom által sulykolt sztereotip minták?

Emlékszem, gyerekkorom egyik kedvelt szórakozása volt ismeretlen házak ablakain belesni, mintha valami titkot kerestem volna. Ritkán volt ilyen, mert a redőnyöket esténként gondosan leeresztették. Aztán erről felnőtként leszokik az ember, mert tudja, mások intim szféráját kilesni nem ildomos. Mi volt ebben mégis érdekes? Az, hogy tudtam, valamilyen elemi osztályos olvasókönyvben látott nevelő célzatú rajz, miszerint este, a napi munka fáradalmi után mama rádiót hallgat, papa újságot olvas, csemete kisvasúttal játszik,

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) tanár, irodalmár. Debrecenben és Finnországban szerzett doktorátust. Krúdy Gyuláról írt könyvet, továbbá tanulmányaival, esszéivel, kritikáival folyamatosan jelen van a hazai és magyarországi folyóiratokban. 2018-tól óraadó a Babeş–Bolyai Tudományegyetem szatmárnémeti kihelyezett tagozatán.

nem igaz. Sematikus, leegyszerűsített. Kell lennie valami másnak is...

Ma már azt hiszem, sokkal több igaz van ebben a steril, kilúgozott képben, mint eredetileg gondoltam. Csak most rádió helyett a lapostévé megy, a kisvasút helyett pedig ott a számítógép, okostelefon... A titok most már a kábelszolgáltató egyik csatornájára szorult vissza, amelyik misztikus thrillereket közvetít. A reklámok halálpontosan megmondják, milyennek kell lenned – azaz mit vásárolj –, hogy ne maradj le, beteljesítsd napjaink női vagy férfiideáljait. Nem a fogasztással, a vásárlással van a baj, a baj inkább a fantázia, a képzelet hiá-

nya. Hogy a fogyasztói társadalom uniformizál. Hívószavak, vezényszavak vannak, amiket a fogyasztói társadalom mitológiájának néhány hőroza, félistene – a sztár, celeb – tölt be. Akik rendszerint ugyanazok Székelyföldről a tengerentölíg.

Ilyen hívószó napjainkban a siker. Mintha muszáj lenne sikeresnek lenni. Amihez hozzátartozik, hogy valóítsd meg magad, teljesítsd ki a személyiséged. Varázserejük van ezeknek a szavaknak: *felszabadítani, megvalóítsani, kiteljesíteni*. Vezényszavak, csatába lehetne hívni embertömegeket velük. Robbanótöltetük lappangó, beleértett jelentésükből ered, ami mindegyiknél a *hiány*. *Felszabadulni* csak akkor lehet, ha előzetesen el voltam nyomva. *Megvalóítsani* azt lehet, ami eddig nem létezett. Legfeljebb képzeletben. *Kiteljesíteni*, teljessé tenni azt lehet, ami torzó, csonka. Lehet, hogy a szlogenek a hiányainkkal szembesítenek?

És ha már hiányról van szó, kérdés, hogy amit hiánynak érzünk, mennyiben a mi, személyes hiányaink. És mennyiben mások – tömegmédia, társadalmi nyomás, magunk körül látott példák – gondoltatják el velünk? Miért ennyire a munka, a társadalmi hatás, megbecsülés és persze a pénz világához tartozik? Azért – gondolhatjuk jogosan –, mert egy egészséges társadalomban, ahol minden a helyén működik, az egyénnek szava van a társadalomban, beleszólhat a folyamatokba, miközben az egyén sikereit is a tágabb közösség szentesíti. Lehet, hogy az egyensúly megbomlása onnan látszik, hogy nem tudjuk tisztán megfogalmazni, mi a bajunk, csak a frusztrációkban eszmélünk magunkra? Mert kinek lenne például egy multimilliomos üzletember a példaképe? Mégis azon kapjuk magunkat, hogy *hozzá képest*... Hol vagyok én karrier, pénz, felemelkedettség, társadalmi hatás szempontjából? És muszáj így gondolnunk, mert a versenynek ők a győztesei. És a versenyen kívül nincs más. Nincs választási lehetőség. Legfeljebb, ha kimaradunk a versenyből, és belső emigrációba vonulunk. A pénzközpontú, versenybe sodró társadalom, miközben megvásárolható kellékek sokaságát kínálja, egysíkú, fantáziátlan. Uniformizmusában a diktatúrákra hasonlít. Emlékezzünk vissza, valami ilyen formában a diktatúrák is végtelen szabadságot ígértek.

Kafka Margit *Színek és évek* című regényében van egy sokatmondó jelenet. Pórtelenky Magda még fiatal lány, aki

takarítás ürügyén kis időre egyedül marad önmagával. És akkor, ott a félhomályos szobában megsejti, mit is jelent az, amikor az élet még előtte van. Hogy még bármi lehetne, bármi megtörténhet. A tiszta szabadság pillanata ez, amit nem szűkítle vágy, akarat, törekvés, pesszimizmus, semmi énes, semmi személyes. A nagy életet sejtí meg a maga korlátalanságában. Persze az is felmerül benne, nem szükségszerű, hogy ugyanúgy élje le az életét, ahogy az elődei, akár utazhatna is, máshol élhetne, egész mást is csinálhatna, mint ami Szinyéren számára kijelölt.

És Magda otthon marad. Egyéniség helyett a színyéri lányok-asszonyok egyike lesz. Uniformizálódik. A századforduló és a 20. század első felének magyar irodalmában mindig megfogott az az unalom, ami városi-kisvárosi létformához tartozik. A vasárnap délutánok unalma Sársze-gen. Már ott Kafka, Kosztolányi idejében elkezdődött valami, amikor is egyre több a kellék – mert civilizált-nak kell lenni –, miközben a természet a díszlet, a rekreáció, a zsúr, a piknik körébe szorul vissza. Szabályok között élünk ugyebár. Pacsirta terítőt horgol a kertben, de önmaga terhétől (unalmától?) itt sem tud szabadulni. Marad a lehajtott fej és a majd csak eltelik valahogy...

A napfény ünnepe van. A lombok játékában ott az élet ezerarcúsága, amit megérteni, kifejezni lehetetlen. Ez a lehetetlen mégis minden lehetségesnél többet ér.

Hívogat-e ma az iskola?

Tandem

Októberben van a pedagógusok világnapja. Kissé lehangoltan szoktam megjegyezni, hogy aminek van világnapja, avval valami nincs rendben, mert ezek a kiemelt napok figyelemfelhívó céllal jönnek létre. Mostani tandemünk a pedagóguslétről szól, arról, milyen itthon és milyen ott-hon tanítani. Miért lesz az ember pedagógus? Egyáltalán pedagógusok vagyunk-e vagy inkább tanítók? És mit kezdünk magunkkal, tudásunkkal egy olyan oktatási rendszerben, mely mostanában inkább mellőzi a személyes jelenlétet és az online oktatás felé halad?

(Györgydeák Éva)

Több mint tíz éve döntöttem úgy, hogy tanárként szeretném élni – nem csak úgy eldolgoztatni – az életet. Akkor egyedülálló és bizakodó voltam, ahhoz képest most kétgyerekes anyaként nézem kívülről az eseményeket. Alapvetően most is azt gondolom, pedagógusnak lenni csak teljes odaadással lehet, de már nem látom annyira derűsnek ezt a valóságot. Mára a szakma más hozadékait is szem előtt kell tartanom, a szülői lét újabb szemüveget ad ezek mérlegelésében, hiszen a szerepek egyeztetése csak akkor lehetséges, ha megvannak az ehhez szükséges feltételek. Ezek okán – szomorúan tapasztalom – nem egy és nem két értékes szakember mondott le az oktatásról, hogy csak a saját környezetemben látottakról szóljak. Mostanában az körvonalazódik bennem, hogy fiatal tanárként dolgozni lassan olyan „luxus” lesz, amit csak azok engedhetnek meg maguknak, és legfőképpen a fővárosban és vonzáskörében tanítókról beszélek, akiknek van egy stabilan és jól kereső társuk.

Néhány évig volt részem a romániai oktatásban dolgozni: csodálatos és kihívásokkal teli évek voltak Temesváron, ahol sikerült szakmai tapasztalatom eddigi legjavát megszerezni. Volt szerencsém egy olyan kis „szigeten” élni és dol-

MAGYARI SÁRA (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MŰRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MŰRE, 2018).

GYÖRGYDEÁK ÉVA (1988, Székelyudvarhely) magyartanár, utolsó munkahely: Aquincum Angol–Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, Budapest.

gozni, ahol a hagyományos értékek domináltak, de nyitott és befogadó volt minden az újításra. Emiatt igazán szerencsésnek mondom magam. Aztán az élet úgy hozta, hogy az anyaország vált állandó lakhelyemmé, ahol többnyire alsós évfolyamokkal találkoztam. Ez teljesen idegen

volt számomra és nem vált otthonossá, sajnós. Amire én „beprogramoztam” magam, arra ez utóbbi helyen már nem volt szükség, hiszen a szórványban cél volt, hogy a magyar nyelvet és kultúrát értékként építsük újra a gyerekekben. Oktatni egyik vagy másik környezetben nem jobb és nem is rosszabb, csak egyszerűen más, annak függvényében, hogy az ember hogyan határozza meg magát mint pedagógus, tanár, tanító – mi az, amit fontosnak tart, mik a céljai. Számomra ezeket az elsődleges célokat teljesíteni vagy törekedni ezek irányába ott volt lehetséges.

Ha most felteszem a kérdést magamnak, hogy miért lettem pedagógus, akkor először egész egyszerűen fogalmazódik meg bennem, hogy élmény számomra. Élmény a gyerekekkel való közös munka; élmény, hogy együtt gondolkodhatunk, játszhatunk. A játék a tanulás szerves része az én paradigmámban. Másrészt azt gondolom, hogy ma egy pedagógusnak elengedhetetlen, hogy a folyamatos önreflexiót és saját fejlesztését életformaként élje meg, mert csak így képes napjaink gyermekeivel lépést tartani, így képes a világok „összekapcsolására”. Ez a fajta életforma folyamatos frissességet és lendületet képes biztosítani, számomra ez volt vonzó.

S hogy pedagógusok vagyunk-e vagy inkább tanítók? Számomra szubjektív megítélés kérdése, attól függ, ki hogyan gondolkodik a kétféle szerepköréről. Az utóbbi szimpatikusabb számomra, hiszen rejtve van benne, hogy nevel és formáz, míg a pedagógus szerepkör sokkal megfoghatatlanabb, hidegebb. Az én értelmezésemben a tanítói munka mögött lapul egyfajta szelídség, nagyobb alázat és körültekintés, és ami a legfontosabb: még több szeretet. Én ez utóbbiba kapaszkodva mondom, hogy legyünk tanítók, legyünk szerethető és szeretetet sugárzó tanítók, akik legjobb belátásuk szerint végzik munkájukat!

Ma pedagógusletről beszélni nem lehet anélkül, hogy a közelmúltban kialakult helyzetet ne vennénk figyelembe, hiszen óriási változások köszöntek be vele. Nehézségek sorozatával néztek szembe a szakmabeliek, mert ha még adott is volt a felület, amin elvileg „gördülékenyen mehetett az oktatás”, akkor feltevődik egy sor másik kérdés: ebben a virtuális környezetben mi marad az együtt gondolkodás élményéből? Mennyire valósítható meg a kooperáció, és mindaz, ami a

korabeli oktatás alapjául szolgál, hogyan ültethető át? – hogy csak néhányat említsünk ezek sokságából. Mind ez abból fakad, hogy a valóságos tér virtuális térré alakult, ami teljesen idegen a legtöbb pedagógus számára.

De hogyan reagáljunk ezekre a változásokra? Mondhatnánk jó tanácsként, hogy éljük túl őket azzal a keserűséggel a szánkban, hogy a bevett módszerek működésképtelenek ebben a térben, és sajnálkozhatunk azon is, hogy mi lesz a szociális kompetenciákkal, mennyire elidegenedik egymástól az ember, ezek kétségkívül óriási problémák, amik megoldásra várnak. Mégis azt gondolom, hogy a ma pedagógusa, minden nehézség ellenére, még akkor is, ha számára ez idegen, lépéseket kell tegyen annak irányába, hogy a virtuális tér barátságosabb és hasznosabb legyen az oktatásban. Alkalmazkodni kell és megoldásokat találni, a gyors változáshoz idomulni valamilyen módon, még akkor is, ha ez első ránézésre kivitelezhetetlen. Újragondolásra szorul a hosszú idő alatt kiépített módszertan és rendszer.

Kérdezhetnénk, hogy miért ez a nagy felhajtás, hiszen belátható időn belül visszaáll a rend és fegyelem, legalábbis ezt szeretné mindenki. Az én véleményem az, hogy a pandémia nem múlik el nyomtalanul, egyik fontos hozadéka az online világ térnyerése, melynek előbb vagy utóbb az oktatás is áldozatul fog esni.

A bevezetőben felvetett gondolat, hogy aminek napja van, azzal valami

gond van, engem is elgondolkodtat. A pedagóguslét mögött kétségkívül többsíkú probléma van, ami miatt több szakmabeli tér le erről az útról, a jelenlegi járványhelyzet újabb tétellel bővíti ezt a listát. Az eddigiekhez képest rég nem látott nagyságú kihívások vannak a szakmában, amelyek korszerű megoldásokra várnak felkészült, reformálni akaró szakemberektől, és olyan vezetőktől, akik megteremtik az ehhez szükséges feltételeket.

(Magyari Sára)

Nem is tudom, mivel kezdjem. Talán avval, hogy az én legjobb barátom, szellemi társam, ihletőm és kollégám úgy döntött, hogy az idén már nyugdíjba megy. A világ legjobb tanítója volt! De jött ez a járvány, vele az online oktatás. Tavasz óta sokat beszélünk arról, hogy ez már nem az ő világa. Nem érzi magát így hasznosnak. Mert tanítóként ott kell lenni a gyerekek között. Meg kell fogni a kezecskéjüket, és irányítani, mikor tanítod írni – ezt a számítógép előtt nem lehet. Nagyon bánt, hogy kiszállt, mert a régi nagyok utolsói közé tartozik, de megértem a döntését, hisz folyamatosan hálás vagyok a sorsnak, hogy most nem tanítóként dolgozom már, s nem is tanárként, hanem egyetemi kutatóként – felnőttekkel. Akik kibírnak engem is és önmagukat is a gép előtt üldögélve, előad(agol)va.

Nem szeretem ezt a szót, hogy pedagógus. Nem is nagyon tudom, hogy mit jelent – megnézhetném valamelyik szótárban, de most nem teszem, mert csak az jár az eszemben, hogy nem is pedagógus, hanem pedagógos az ilyen foglalkozású ember – így szoktak csúfolni minket. De nemcsak ezért szeretem jobban a tanító megnevezést, hanem azért is, mert elmond valamit arról, hogy mit is csinálhatunk abban az intézményben, ahova a tanítók és a nebulók járnak. Valami olyat, amiről ma már nem illik, nem lehet, nem is szabad beszélni: állsz ott a gyerek előtt. Ahogyan beszélsz, ahogyan mozdulsz, ahogyan öltözől, ahogyan gondolkodsz – az számára követendő példa (vagy elutasítandó) lesz. Tanítóként a kislányok olyan szoknyát akartak, mint nekem volt. Általánosban a fiúk olyan vázlatokat készítettek – más tantárgyból –, amilyent a tanár néni ír a táblára. Középiskolában a lányok megkértek, szünetben tanítsam meg őket magas sarkú cipőben járni. És a mai napig jönnek az üzenetek,

köszönők, mikor milyen helyzetben ismertek önmaguk viselkedésében énraám. Erről nem illik beszélni – erről az erőről, amivel alakítunk, hatunk, ha akarjuk, ha nem. Mivel a tanító tanít: megnyitni egy másik világ ajtaját, mint amivel addig találkozott az emberpalánta. Sok példa van arra, hogy egy-egy tanár figyelme, elfogadása, fegyelmezettsége, hangja hogyan tart meg egy-egy gyermeket, hogyan emel fel, vagy sokszor, hogyan utasít el valakit.

Nem olyan időket élünk, amikor társadalmilag tisztelni kellene, illene a tanítókat. Talán szándékosan ásták alá a tanári pályát, talán csak butaságból, de az is lehet, hogy a kor szelleme a hibás, amely nem a hosszú távú minőségi munkát és a tanulást, műveltséget tartja fontosnak. Ugyanakkor közösségileg ma is van értéke a jó tanárnak: szeretik, megbecsülik, véleményét kérik. Nekem sok ilyen kollégám van, és most már egyre több ilyen diákom is. Talán ez a legfelelőbb az egészben: mikor látom, hogy szülőként rábízza a volt diák a tanítóra, a tanárra a gyermekét. Mert megtanulta, hogy bízson önmagában, a gyermekében és a tanítóban. Vagy amikor a volt diák kolléga lesz – és lelkiismeretes, és orrvérzésig dolgozik, és megremeg a szíve, mikor megtapasztalja a saját erejét, a hatni tudást – és ilyenkor megírja, hogy jó helyen van, hogy sok mindent tanult, kapott tőlünk.

De az idén félttem mindezt: a kicsiket, a nagyokat, a fiatal kollégákat és az időseket is. Megrémiszt

a maszkos elsősök kényszeredett távolságtartása, az üvegrecek, ahol órákat töltenek, a maszkos tanító, akinek nem látható beszéd, magyarázat közben a szája. Ugyanakkor értem a másik oldalt is: vigyázzunk egymásra, legyünk felelősségteljesek! Csak hát az ember nem működik egyetlen szempont alapján – nem csak test. Nem tudom, mi a megoldás. Nem tudom, hogyan lenne jobb, mert valahol valaki úgyis nagyon sokat veszít az idén. Csak remélni

tudom, hogy gyermek is, szülő is és kolléga is – bölcs lesz. Hogy az emberséget választják, a tanítóságot. Hogy ezekben az időkben is teszik a dolgukat, a körülményekhez képest a legjobban – ahogy lehet. Mert azért mindig lehet jól is!

Fossziliák, mamutcsontok és érintőképernyők

Dr. Venczel Márton ismerteti a nagyváradi Körösvidéki Múzeum természettudományi részlegének állandó kiállítását

Társadalom

Szeptemberben járhattuk végig a Körösvidéki Múzeum természettudományi részlegének új, állandó kiállítását, melyet októbertől megnyitnak a nagyközönség előtt is. A kiállításon dr. Venczel Márton, a múzeum természettudományi részlegének vezetője kalauzolt, őt kértük, vezesse végig e sorokon keresztül olvasóinkat is az állandó kiállításon.

A bejáráskor Aurel Chiriac múzeumigazgató, valamint a közgyűjteményt fenntartó Bihar Megyei Tanács elnöke is beszédet mondott, s megtudhattuk, hogy a természettudományi részleg tervei már 2006-ban elkészültek, valamint azt is, hogy a Körösvidéki az ország egyik legkorszerűbb múzeuma lesz, ahol már nem cédulákról tájékozódhatnak a látogatók, hanem érintőképernyők révén tudhatnak meg többet a kiállított anyagról. A látogatókat segíti az is, hogy a tárlat pannóin három nyelven: magyarul, románul és angolul is olvashatók a leírások.

Dr. Venczel Márton tudományos kutató, a természettudományi részleg vezetője az 1980-as évek elején került Nagyváradra, biológiai alapképzettséggel. „Akkor összehozott a sors Jurcsák Tiborral, a múzeum akkori természettudományi vezetőjével, s ő nagyon sokat győzködött, hogy van olyan terület, ahol nincs szakember, ez pedig a kígyóknak-békáknak az őslénytanával volt kapcsolatos. Néhány éven belül úgy döntöttem, ezzel foglalkoznék közelebbről, és lényegében azóta is ezzel foglalkozom kutatási szinten – árulta el a biológiai tudományok doktora, a negyedkortól a mezozoikumig terjedő időszak szakértője. – Nagyon sok lelőhelynek az anyagával foglalkoztam, itthon a többi között a bihari, a moldovai, az olténiai és a hátszegi lelőhelyekével, magyarországi, olaszországi, illetve szlovákiai, törökországi, nagyobb léptékű anyagokon is dolgoztam, németországiakon például. Hazai és külföldi egyetemek, kutatóközpontok munkatársaival működtünk együtt, ez

rendszerint csapatmunkát igénylő feladat, nagyon sok információhoz kell hozzájutni, illetve ezeket értelmezni kell, majd nemzetközi publikációkban közölni” – mondta a szakember. Arra a kérdésünkre, hogy van-e kedvenc lelete, azt válaszolta, van, egy három éve – véletlen folytán – a Hátszegi-medencében maga gyűjtötte teljes krokodilkoponya (azóta már publikáció is született a leletről). Az *Aprosuchus ghirai* törpe-

Dr. Venczel Márton kalauzolt végig bennünket az új állandó kiállításon

krokodil volt, koponyáját egy késő kréta kori folyóvízi üledékben találta meg dr. Venczel Márton.

A természettudományi részleg új, állandó kiállításának terveit 2006-ban kezdték kidolgozni, akkor vetődött fel, hogy a múzeum másik épületbe költözik. Mindenki a saját szakterületén próbált ebben részt venni, a realitás talaján mozgott az egész munka, abból indultak ki, hogy mi áll a rendelkezésükre, és abból, mit szeretnének megvalósítani. „Már akkor körvonalazódott, hogy az állandó kiállításnak lesz egy geológiai, tehát földtani, őslénytani része, és egy biológiai. A Körösvidéki Múzeum regionális közgyűjteményként szándékozik működni, ennek megfelelően mutatja be a vidék őslénytanát és élővilágát. A gyűjteményünk nagy része is ebből a régióból származik, tehát ezt próbáltuk valamilyen módon hasznosítani” – idézte fel dr. Venczel Márton.

Az időalagút

Mint mondta, az állandó tárlatra bevezető időalagút gondolata akkor körvonalazódott, amikor megkapták az épület szárnyat, amelynek volt egy hatalmas folyosója. Ebből a folyosóból lett az időalagút: eseményeket villantanak fel a föld történetéből, pontosabban a legutóbbi 650 millió év legfontosabb történéseit. Az időalagút egyik oldalán 15 őskörnyezeti rekonstrukciót, a másikon valódi fossziliákat mutatnak be. Ha nincs eredeti lelet, csak másolat, ezt jelzik; ilyen például a neandervölgyi ősember lábnyoma.

A nagyon egyszerű, egykori tengeri élővilágra jellemző életformák bemutatásával kezdődik az alagút, mint például a hatszázmillió évvel ezelőtti Ediacara-fauna.¹ Ez egy nagyon ősi életközösség, melyben szűrő, fotoszintetizáló élőlények népesítették be a sekély tengereket, ahova behatolt már a fény, de ahol a hullámverés nem tette tönkre ezeket az élőlényeket, nekik ugyanis általában nem volt külső vázuk. A külső vázas élőlények később jelentek meg, a földtörténeti ókorban, amikor már sokkal bonyolultabb életformák, illetve életközösségek alakultak ki. A termelő szervezetekkel szemben megjelentek a ragadozó szervezetek, és ez tette szükségessé a védekezés lehetőségét, a külső váz ekkor kezdett elterjedni. A következő momentum az, amikor a légköri

oxigén elérte azt a szintet, hogy a szárazulati életformák is megjelenhettek. Ez a devon időszak, akkor jelentek meg az első szárazföldi élőlények. Az azt megelőző időben óriási volt a felszíni, a szárazulati sugárzás.

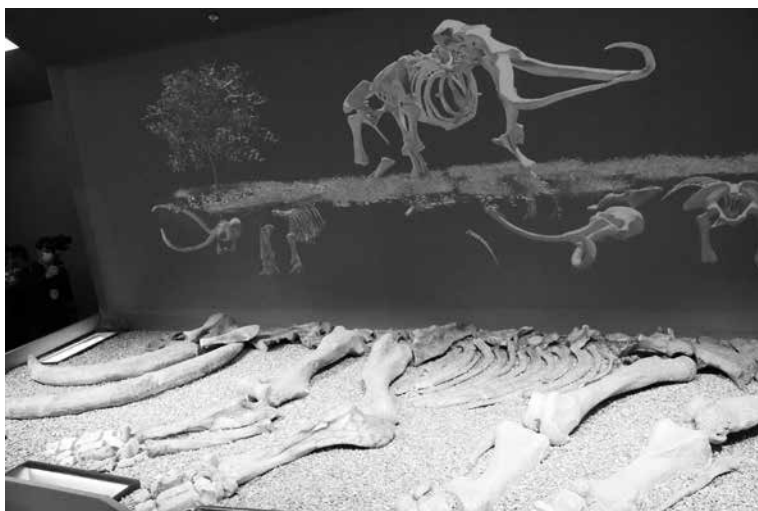
A következő lépés a földtörténeti középkor, ebből a korból már jelentősebb a múzeum gyűjteményanyaga; ez felöleli a triász, a jura és a kréta időszakot, majd következik a földtörténeti újkor, annak különböző időszakait mutatják be a holocénig.

Teremről teremre

Az állandó kiállítás egy úgynevezett bevezető teremmel kezdődik, itt bevezetik a látogatót a földtan és az őslénytan világába, megmutatják, milyen területeken és milyen módszerekkel lehet alapkutatót végezni. Tájékoztatást nyújt az állandó kiállítás a Föld szerkezetéről, azokról a szférákról, amelyekben létezünk. Ezek: a litoszféra, a hidroszféra, az atmoszféra, illetve az élő komponens, a bioszféra. A fosszilizálódás folyamata azt próbálja szemléltetni, hogyan alakulnak ki az ősmaradványok, és milyen lehetőségeik vannak a geológusoknak, őslénytanosoknak, hogy ősseletekre bukkanjanak. A tafonómia² annak a folyamatnak

1. Ediacara-fauna: jellegzetes kora proterozoikumi, késő proterozoikumi, kora paleozoikumi ősmaradvány-együttes.

2. Tafonómia: az élőlények elhalást követő folyamataival (beágyazódás, leülepedés, fosszilizálódás stb.) foglalkozó régészeti segédtudomány.

az elnevezése, amelynek során az élőlények a pusztulásuk után átalakulnak a földkéregben fellelhető fossziliává, szárazföldi, illetve vízi környezetben.

A következő terem a múzeum gyűjteményeinek a bemutatására hivatott. „Nagyobb gyűjteményeink vannak a földtörténeti középidőből, a mezozoikumból, ennek a három fő periódusából, a triászból, a jurából, illetve a krétából. A triász időszakból két jelentősebb lelőhelyegyüttesből vannak anyagok, az Élesd melletti Sólomkőpestesről, illetve a felsőlugasi lelőhelyről, itt sekélytengeri faunákat találunk. Különösen jelentősek a gerinces-leletegyüttesek, bemutatunk különféle tengeri hullóket – ilyen a hattyúnyakú gyíkok csoportja, aztán az álteknősök csoportja, illetve a nothosauruszok –, továbbá különféle gerinces halakat is. Néhány gerinctelen állatot is megismertettünk, a jura időszakból pedig van egy szárazulati jura bemutató, egy alsó jura leletegyüttes, amelyet a Sonkolyos környéki tűzálló agyagokból tártak fel. A legtöbb a receai külszíni kőfejtőből származik. Ezek java része a harasztok és nyitvatermők növénycsoportjába sorolható. A tengeri jura világából különféle gerinctelen fajok vannak kiállítva, elsősorban ammoniteszek, kagylók, pörgekarúak, belemniteszek. A harmadik periódus a kréta, az alsó krétából van egy fontos lelőhely, a corneti, itt egy bauxitbányából tártak fel főleg dinoszaurusz-, repülőőshüllő-, illetve madármaradványokat. Készítettünk egy rekonstrukciót erről az őskörnyezet-

ről, illetve egy villanás erejéig a felső krétából is mutatunk be mintadarakat. Ezek nem Bihar megyéből, hanem a Hátszegi-medencéből származnak. A felső krétának van egy tengeri vetülete is, egy tengeri őskörnyezeti rekonstrukció, egy *hippuriteses* zátony, amelyhez hasonló találunk Nagyfeketepatakon (Valea Crișului) a Király-hágó közelében” – magyarázta a részlegvezető.

A földtörténeti újkortól a jelenig

A földtörténeti újkor következik, melynek a paleogén a régebbi időszaka. Ennek a kornak a gyűjteményi anyaga Kolozsvár környékéről, a gyalui üledékgyűjtő medencéből származik, elsősorban eocén kori mészkőbányákból. Ilyen a Kolozsmónostori-, illetve a Bács-torok. Ezekből a bányákból, lelőhelyekről különféle gerinctelen, illetve gerinces fossziliákat mutatnak be, a többi között krokodilokat, cápa fogakat és nagyobb puhatestűeket, valamint tüskésbőrűeket. Erre az időszakra jellemző egy egysejtű állatcsoport, mégpedig a nagy testű Foraminiferák³ egyik csoportja, a *Nummulitesek*; ezek kövületeit „Szent László pénze” néven is ismerjük. A tárlóban láthatók egy Kiskapus melletti lelőhelyről származnak, ahol tömegesen, kőzetalkotó mennyiségben fordulnak elő.

3. Foraminiferák:
likacsosházúak vagy
likacsoshéjúak, egysejtű
eukarióta élőlények.

„Jelentősebb anyagaink vannak a középső és a felső miocén időszakból, mind tengeri, mind szárazulati lelőhelyekről. Ilyenek az Isztrákos, Tasád, Vércsorog, Kőalja középső miocén lelőhelyek anyagai, innen nagyobb testű tengeri gerinceket, bálna- és delfinleleteket állítottunk ki, illetve különféle puhatestűek, aztán lábasfejűek, tüskésbőrűek, halak maradványait. A felső miocénből elsősorban nagy testű emlősöket, ormányosokat, a többi között dinotériumot, *Mammut praetypicum* nevezetű ormányosféléket, egy masztodon (gumós fogú őselefant) maradványait, ez az *Anancus arvernensis* nevezetű faj, sertésféléket, aztán felső miocénra jellemző puhatestűeket, *Melanopsis*-féléket, és erre az időszakra jellemző növénylenyomatokat mutatunk be, amelyek segítségével rekonstruálható az egykori környezet, illetve annak változásai” – mondta a szakember. Ezeket rekonstrukciós táblákon is bemutatják, az ősföldrajzi helyzetet pedig térképeken is ábrázolják. A következő terem a negyedkornak, a pleisztocénnek a bemutatásával kezdődik. Ennek anyagai a Bihar megyei híres alsó pleisztocén lelőhelyről, Betfiáról származnak. „Nagy testű, illetve kisebb testű gerinceket mutatunk be, ezek között vannak ormányosok, rinceoszok, nagy testű növényevők, bölény, szarvasfélék, ragadozók, medvék, kardfogú tigris, különféle madárfajok, hüllők. A felső pleisztocén szintén nagy testű emlősökkel, például barlangi medvével, kőszáli kecskével van ábrázolva, és

A kiállítást lezáró „barlang”

egy majdnem teljes mamutcsontváz is ki van állítva. Egy videó segítségével (a filmet a Partiumi Keresztény Egyetemen készítették – sz. megj.) az egykori mamut is életre kel, láthatjuk, hogyan nézhetett ki ez az állat, milyen lehetett a maga valójában. Külön érdekesség, hogy a mamutcsontváz az egykori nagyváradi sörgyár területén, az 1970-es évek elején, szabályos ásatás révén került elő. Ott, miután rábukkantak az első csontokra, az egész területet körülbelül öt-hat méter mélységig tárták fel az egykori Körös-teraszról.”

Kisebb teret szántak a holocén élővilágának, kiemelten foglalkozva azokkal a fajokkal, amelyek vagy eltűntek az ország, illetve a régió faunájából, vagy amelyek számára a környezeti változások miatt már nem alkalmas ez az élőhely. Az állandó kiállítás a biológiai résszel zárul. Itt diorámákat mutatnak be a növényzet elterjedésének magassági régiók szerinti tagolódásáról, tehát a hegyvidék, a dombvidék, a síkvidék, a nedves élőhelyek és a lakott területek élővilága látható. Az élőhelyek jellemző fajainak bemutatását a növényfajok herbáriumai példányainak kiállítása, továbbá érintőképernyők segítik. „Külön szerepet szántunk a ritkább fajoknak, ezek között vannak madárfajok, rovarok, puhatestűek, különféle ízeltlábúak, illetve a tojásgyűjteményből is kiállítunk szemléltető anyagokat. A karsztos területeket is bemutatjuk, az exokarsztot, illetve az endokarsztot, ezek képződményeit, kialakulását, végül egy »barlang« zárja a tárlatot –

ez egyrészt a képződményei által, másrészt a fosszilis üledékei révén is nagyon fontos lehet.”

Nem lezárt fejezet

Az állandó tárlat elkészült tehát, de arra is kíváncsiak voltunk, hogyan zajlik a munka a nagyközönség számára nem látható részen. Mint azt dr. Venczel Mártontól megtudtuk, van lehetőségük arra, hogy minden fontosabb történeti korból újabb lelőhelyeket találjanak. Az utóbbi tíz évben Vércsorog egy ilyen fontos terület, ez az egyik legutolsó feltárt lelőhely a középső miocénből, de korábban Tasádot és Kőalját említi a szakember, ahol szintén miocén lelőhelyeken dolgoztak.

A kutatásokhoz tisztában kell lenniük azzal, hogy hol vannak alkalmas üledékek, illetve üledéksorok, ismerniük kell az adott terület geológiai felépítését. Ha egy terület kutatásra alkalmas, onnan rendszerint mintát vesznek, így meg lehet állapítani, szárazföldi vagy tengeri üledékről van-e szó, illetve a mintából kiderül, van-e benne feldolgozásra alkalmas fosszília. Ha van, akkor azt fel lehet dolgozni, az üledékeket rendszerint mosással, illetve szitálással oly módon dolgozzák fel, hogy ne sérüljenek a fossziliák. Ha nagyobb testű állat maradványaira bukkannak, akkor terepi ásatással a helyszínen kell tartósítani az adott kövületet, hogy ne hulljon darabjaira, majd tartósítva be lehet szállítani a múzeumba, hogy egy hosszabb folyamat révén konzerválják vagy teljes egészében helyreállítsák, hogy utólag tanulmányozni lehessen.

„Ügynevezett szisztematikus ásatást olyan területen érdemes folytatni, ahol már vagy azt tudjuk, hogy mit keresünk, vagy azt, hogy ott nagy eséllyel nagyobb mennyiségű vagy fontos anyagot lehet begyűjteni. Számos ilyen ismerünk. Ezek rendszerint geológiai térképekről is kideríthetők, de mindenképpen a terepbejárás az egyik legfontosabb feladat” – mondta dr. Venczel Márton. Megtörténik az is, hogy építkezés vagy útépítés során kerülnek felszínre leletek, ha munka közben metszik a geológiai rétegsorokat. A kutatási tevékenységet folyamatosan, éves munkatervek alapján végzik. A részlegvezető konkrét munkaterve anyagfeltárás a Hátszegi-medencében a késő-krétából, illetve a Kolozsvár környéki eocén és oligocén rétegekből feltárt leletek kutatása. Emellett a Bihar megyei, főleg miocén kori lelőhelyek anyagait dolgozzák fel. További célja a betfiai lelőhelyek anyagainak hosszú távú hasznosítása, illetve kutatása.

FRIED NOÉMI LUJZA

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (29.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozónak kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimszerzőként öt kötete jelent meg. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogatjuk.

II. Károly román királynak uralkodása első évében úrrá kellett lennie az atyja, Ferdinánd király halálát követő régenskorszakban kialakult belpolitikai zűrzavaron. Egyik markáns miniszterelnökét, az 1933 szilvesztere előtt – éppen Temető utcába költözésünk évének végén – hozzá látogató I. G. Ducát a sinaiai pályaudvaron lőtték szitává a vasgárdisták. Ezzel a gyilkossággal le is zárult egy gyakori kormányfőváltásokkal jeleskedő, belpolitikai bizonytalanságokkal terhes időszak. Ezt követően a király az ifjú liberális Gheorghe Tătărescut bízta meg az új, nagyjából négy éven át stabilnak tekinthető kormány vezetésével. Az ő működése alatt kezdődtek újra és hatalmasodtak el a romanizálási törekvések, a numerus claususok a kisebbségekkel szemben. Fokozódott a nacionalista-soviniszta irányzatok befolyása, aminek II. Károly taktikusan alájátszott, hogy versenyben maradhasson a mind erőszakosabban hatalomra törő, vésszen erősödő Vasgárda mozgalommal. Codreanuék

gyűlölték Károly királyt, mert zsidó nő volt országszerte ismert szeretője, míg görög származású felesége, Ilona (Elena) királyné fokozatosan kívül rekedt a taccsvonalon.

Ez az 1933-as esztendő Európában is cezúrát jelentett a nemzetközi politikában: az év elején került hatalomra Hitler Németországban, elkezdődött világuralmi törekvéseinek erőszakos, céltudatos, kíméletlen – előbb apróbb, majd nagyobb léptekkel történő – megvalósítása, a háborús vesztes Németország nácivá alakítása, felfegyverzése és a területi aspirációk és a határváltozások szükségességének, sőt elkerülhetetlenségének hangoztatása. Ez Erdélyben sem maradt hatástalan, mert eltekintve Mussolini egy nyilatkozatától, amelyben „Igazságot Magyarországnak!” jelszóval a trianoni békediktátum hatálytalanítását sürgette, csakis Hitler „harcos”, soviniszta és a Párizs környéki békeszerződések semmibe vevő demagóg beszédei nyújtottak ködös reményt a magyar nacionalista felhangú, határrevízióra törekvő Horthy-uralomnak, hogy a trianoni döntéseken, Olaszország és Németország megerősödése és külpolitikai sikerei nyomán, talán változtatni lehet. Hitler célja akkor, 1933-ban, mindenképpen ösztönzője volt a magyarországi és az

erdélyi irredentizmusnak, ezt kár lenne tagadni. A jobban tájékozottak azonban már akkor is tudtak néhány, a hitlerista Németországban terjesztett, átrajzolt térképről, amelyen Hitler „új Európáját” mutatták be, s amelyen Csonka-Magyarország dunántúli fele a majdani Nagy Német Birodalom részeként volt feltüntetve, a közép- és kelet-európai államok pedig vazallus, német szatellit-országokként. Ezt akkoriban sokan el is hitték! Úgy gondolták, zsidó propaganda az egész, mert ők félnek a szélsőségesen antiszemita Hitlertől. Rádióink nem volt, kisemberek voltunk, a világ újságjai sem kerültek immár apám kezébe, még a postán se, talán be sem kerültek az efféle náci propagandaanyagok a nemzeti liberális Tătărescu vezette antantbarát Romániába. Honnan tudta volna az utca népe, mi készül és ki ellen? Ismeretségi körünk, szomszédaink, apám kollégái, egy-két barátja is mind úgy gondolta még akkor: valami elkezdődött, ami talán helyreüti azt, amit Trianonban iszonyúan elrontottak. Még a románok tekintélyes része is így vélekedett az egyre erősödő olasz–német, fasiszta–náci barátkozás láttán, de zavarta a képet, hogy a szélsőjobboldali Vasgárda is épp a náciaktól remélte Nagy-Románia nyugati határainak kiterjesztését a Tiszáig. Sőt nemcsak ők, hanem más román jobboldali pártok és szervezetek is.

Házunk építésével, fokozatos elkészültével a várad-olaszi temető két kapuja között húzódó, gledícsiabokrokkal takart temetőfallal szemközt – egyetlen, Fazekasékkal szomszédos házhely kivételével – megszűnt minden beépítetlen foghíjtelek. Az az egy Fazekasék háza és az utcarész egyik román lakójának, Bradéknak a háza között terült el. Nem emlékszem, ki lehetett ennek a sokáig beépítetlen, léckerítéses teleknek a tulajdonosa. Bradék házából mindig kihallatszott a rádió hangja, mert vagy az utcára néző ablakok, vagy az udvar felőli bejárati ajtó volt nyitva jó időben. Többnyire a budapesti rádió műsora zengett a csendes utcán és a környező kertekben Bradék hajlékából, ritkán a bukaresti rádió is. Bradék után következett Rácz bácsiék falusias, igen régi háza s portája. Az idős házaspárnak rekedtes volt a hangja, mikor előttük elhaladtam, mindig vitatkoztak egymással. Ott, az ő portájuk előtt elhaladva hallottam meg 1934-ben a hírt – aminek akkor, tízévesen még nem fogtam fel a jelentőségét –, hogy „Meggyilkolták Dollfuss osztrák kancellárt!” Mikor apámnak említettem, ő csak annyit

fűzött hozzá: „Vacakolnak a náci! Be akarják nyelni Ausztriát is. Akkor pedig jaj nekünk!”

Ráczék portáját követte a sorban a Béke utca irányában haladva a Şilince-ház. Ő is román származású volt, kályhás-mester, de azt hiszem, mivel sokáig, még a harmincas évek elején is Silinkának írta ki magát a cégtábláján, több szál fűzte a magyarsághoz, talán jobban is tudott magyarul, mint románul. Később aztán Şilince lett belőle, amiként a bécsi döntés utáni magyar érában ismét Silinka. Így „silinkáztak” azidőt néhány emberek az elcsatolt területeken. Például a Temető utcai Koszta testvérek a boltjaik cégtábláján hol Koszta, hol Costa változatban írták a nevüket.

Hadd írjam ide rögtön, hogy az ellenkezőjére éppen egyik kedvenc tanárom, a különben protestáns és magyar Kovács Győző volt a feltűnő példa, aki közvetlenül 1940 előtt Victor Covaciu néven szerepelt, aztán a Horthy-időben 1944-ig Kovács Győzőként, a várad-réti református ifjúsági bibliakör vezetője és különféle egyesületi zenekarok jól képzett karnagyaként villogott. Egyébként 1940-ben a Baross Gábor magyar kereskedelmi fiúiskola tanára volt, majd a háború után ismét Victor Covaci néven jegyezte magát. De sűrűn átlátogatott Magyarországra azután is egy kicsit Kovács Győzőnek lenni, panaszkodni az erdélyi állapotokra. Apám emiatt nem kedvelte őt, én diákjaként, zenekari tagjaként, majd öregdiákjaként is szívesen vettem

irányomban megnyilvánuló kedvességét, ragaszkodását és feltehetően őszinte, atyai, baráti érzelmeit. Egyik volt osztálytársam, Gy. B. ma is vallja, hogy 1939–40-ben, amikor a bécsi döntés előtti hónapokban szélsőségesen tombolt az erőszakos romanizálás és magyargyűlölet, Kovács tanár állítólag ráivallt – Victor Covaciu állapotában –, hogy „ne beszélj magyarul, te csirkefogó, mert feljelentelek az igazgatóságon és kicsapatlak a kereskedelmi líceumból!” Lehetséges, nem tudom. Az én jelenlétemben ilyen megnyilvánulásai nem voltak, sőt! Velem a bécsi döntés előtt is kizárólag magyarul beszélt, többször kedvesen átkarolva kísért félígméddig hazáig tanítás után, és eközben remekül eldiskuráltunk zenéről, mindenféléről, kivéve az erdélyi kérdést, mivel e tárgykörben senki se bízhatott meg senkiben. Ő se énbenem.

Egy másik kereskedelmi középiskolai tanáromról, Iosif Sălăjean tanár úrról, majd igazgatóról is elmondhatom, hogy a bátyámat a Gojdu líceumban még Szilágyi Józsefként kezdte tanítani, majd Silaghi Iosif lett belőle, mígnem a kereske-

delmiben, a már Liceul Comercial Partenie Cosma nevű Úri utcai iskolában, Mihulin Nicolae igazgató halála után már Iosif Sălăjean direktor vette át az intézmény igazgatását. Ő viszont 1940 után, a magyarok bejövételét követően is e mellett maradt, nem „szilágyisodott” vissza, mint annyian mások. Anyanyelvi szinten beszélt magyarul, bár kissé romános akcentussal. Saját bevallása szerint is Mikszáth Kálmán volt a kedvenc írója. Igaz, később őt is magával ragadta az 1945 utáni román éra elfogult, túlzó nacionalizmusa.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozza és szerkeszti:
SZÜCS LÁSZLÓ

Három bőségszaruból meríthettek

Hajdú Farkas-Zoltánnal beszélgetett Tóth Hajnal

Kultúra

A Romániai Írók Szövetsége a magyar szerzőnek járó díját idén **Hajdú Farkas-Zoltánnak** ítélte oda. A csíkszeredai születésű, 1987-ben politikai okokból Németországba emigrált íróval, műfordítóval, néprajzkutatóval, rendezővel ennek apropóján készítettünk interjút.

– Mit jelent Önnek az írószövetség díja?

– Ez az első elismerés, amit írói munkásságomért kaptam. Megtisztelve érzem magam.

– Miért választotta legutóbbi, *Csonkamagyar 1919* című regénye témájaként ezt az esztendőt? Miként adódott az ötlet?

– A regény a *-né* című könyvsorozatom negyedik része, amelynek két főszereplője, a dunavecsei Weiß Lujza és a cseh-sziléziai Haissig Heinrich 1913-ban Pólában kötnek

Hajdú Farkas-Zoltán író Leánder fia társaságában

Fotó: HAJDÚ KINGA

házasságot. Itt vészeli át a háborút, de 1918 legvégén kiutasítják őket a már olasz fennhatóságú városból. Jägerndorfba kerülnek, Heinrich szülővárosába, amelyet közben átkezeszteltek Krnovnak, és a fiatal cseh-szlovák állam része. 1919-ben Cseh-Sziléziát éppúgy elcsatolták, mint Erdélyt. Ez az az év, amelynek során Európában milliók kerültek megalázó kisebbségbe. Lujzát és Heinrichet sorstársamnak érzem, innen származik az ötlet, hogy tüzetesebben szemügyre vegyem ezt a végzetes évet.

– A regényben megjelenik többek között Babits Mihály, Bartók Béla, Bánffy Miklós, Csinszka, Füst Milán, Franz Kafka, Kassák Lajos, Móricz Zsigmond. Melyik szereplő, melyik karakter a legkedvesebb önnek? Továbbá: ha vissza lehetne menni az időben, kinek a bőrébe bújna legszívesebben? Vagy melyikőjükkel ülne le kávézni, poharazgatni, beszélgetni egy jót?

– Nehéz választanom, hisz ezek a szereplők a maguk módján mindannyian kedvesek számomra, viszont a bőrébe egyiknek sem bújnék. Kávézni Kafkával szeretnék a prágai Café Louvre-ban, poharazni meg Joyce-szal a zürichi Zeughauskellerben, ahol természetesen az író kedvenc

borát, a Fendant de Siont innánk – biztos, el is fogyna néhány palack belőle.

– *Hogyan telt a könyvhöz való anyagok gyűjtésének, a dokumentálódásnak az időszaka?*

– Izgalmasan. Óriási anyag állt rendelkezésemre, élvezet volt mérlegelni, válogatni, úgy összeilleszteni a cselekményszálakat, hogy az olvasó is felfedezze az általam teremtett világ szabályait.

– *Milyen volt az együttműködés Vidák Zsolt grafikusművésszel, a regény illusztrátorával?*

– Vidák Zsolt már két kötetemet illusztrálta (*A homályban maradás ösztöne, Békebeli 1913*), felszavakból is megértjük egymást. Az egyéves, közös munka legkedvesebb élményei közé tartoztak az e-mailben érkező, újonnan elkészült illusztrációk, élvezetes volt látni, ahogy képpé sűrűsödnek a sokrétű cselekményszálak.

– *Az íráshoz mi ad Önnek ihletet?*

– Erre a kérdésre hadd válaszoljon helyettem Ipse a *Ki ez az ipse?* című könyvemből: „Van egyfajta ember, akit nem hagy békén az alkotás, a kényszer, hogy betűvel, színnel, hanggal valami újat létrehozson. Ez áldott állapot, katartikus érzés: kiúszni a végtelen óceánba, új partokat felfedezni. Ilyenkor az ember közege mindig a magány, mert szükségszerűen megfelelkezik mindarról, amit hazai kikötőjében hagyott. Magányosan áll a nagy folyam partján, eltökélten figyel a víz sodrását, arra a pillanatra várva, amikor valaki odasúgja neki: Most ugorhatsz! És ugrik, nyugodtan, mert tudja, hogy *ott bent* valami olyasmiben lesz része, amiben a biztonságos parton soha. A part a barlangbeli árnyék; a habok sodrásában megszabadulhat tőle. Boldogan elterül a vízen, úgy érzi, egyedül van a világon, kiválasztott, akinek a parton érthetetlennek tűnő, kellemetlen összefüggések itt világosak és jólesőek. Lebegő magánya boldogítja. De csakhamar fenyegető örvények ölelik át combját, karját. Fejét lehúzzák a mélybe. Kapálózni kezd, levegő után kapkod, egyetlen vágya, hogy újra leheveredjen a napszitta, szúrós füvek partjára, és a fák közül előlépjen a nyáját legeltető pásztor.”

– *Miként határozta meg írói mivoltát az erdélyi magyar és erdélyi szász származás és kultúra?*

– A magyar és német kultúra mellett a román is nagyban befolyásolta szellemi eszmélésemet. A szerencse fiának érzem magam, hogy gyermekkoromtól fogva háromnyelvű vagyok, három bőségszaruból meríthetek ihletet. De az írói mivolt nem csak a nyelvre vonatkozik. Én a szemlélet tágasságát is odatartozónak érzem. Hogy is mondja Danton Büchner drámájában? „Mindig ugyanabban a kabátban szaladgálni, mindig ugyanazokat a ráncokat vetni. Szánalmas dolog olyan hangszernak lenni, melynek húrja csak egyetlen hangot ad.”

– *A járványhelyzet miatt a kulturális élet is nehéz helyzetbe került. Ön hogyan éli meg ezt az időszakot?*

– Magányos ember vagyok, hogy „animálisra” fordítsam a szót: megveszekedett könyvmoly és éjszakai bagoly. Imádom a családomat, feleségem, lányom, fiaim, unokáim okossága és szeretete mindenfajta szociális igényemet kielégíti. A közéletben sohasem vettem részt, bizony előnye is van a perifériának. Nem érzem nehéz helyzetben magam, de persze sajnálom, hogy Bukarestben nem vehettem át a díjat, és a csíkszeredai könyvvásáron sem lehetek ott. És persze alig várom, hogy elutazhassak Jägerndorf-Krnovba, hogy anyagot gyűjthessek a *Nem kikötő hajóhoz*, a sorozat ötödik kötetéhez.

– Mit jelent önnek a Bookart Kiadónál végzett tevékenysége?

– A Bookart a horgony számomra. Egyrészt mert öcsémnek, Hajdú Áronnak köszönhetem, hogy könyveim az általam megálmodott formában jelenhetnek meg – hál’ istennek a Bookart habitusa éppen ellenkezője a népszerű regények ideges kiadóiének, akik az „átlagos olvasót” azzal kényeztetik, hogy nem kényszerítik gondolkodásra –, no meg Hajdú Krisztinának, aki profi módon végzi a tördelést. Másrészt izgalmas szellemi kalandnak tartom a szerkesztést és fordítást is: augusztusban jelent meg Bartos Tibor csodaszép könyve, a *Sosemvolt cigányország*, amit én szerkesztettem, s hamarosan az olvasó kézbe veheti Hans-Erhard Lessing könyvét a bicikli kultúrtörténetéről, ezt Domokos Zsófiával fordítottuk magyarra.

– Jelenleg min dolgozik, lett legyen az prózairás, műfordítás vagy film?

– Említettem, a -né ötödik kötetén dolgozok, és gyűjtöm az anyagot két újabb regényhez. Közben Takács Ferencsel szerkesztem a méltatlanul elfelejtett Bartos Tibor nagyszabású önéletírásának első kötetét (*Arany vasmacska*), és írok egy szinopszist (noha ez nem tartozik a számomra kellemes foglalatosságok közé!), mert dokumentumfilmet szeretnék készíteni erről a titokzatos Bartosról, *Keveseket szerettem, azokat is utáltam* címmel.

Hajdu Géza ünnepe

Megjelent a Szigligeti-gyűrűs váradi színművész életrajzi könyve

Sokak kedvenc váradi színésze, Hajdu Géza ötven esztendeje van a pályán. 212 színpadi bemutató részese volt, eddig 5056 előadásban lépett közönség elé. Az idei évadnyitón vehette át a Szigligeti-gyűrűt, miután bemutatták a *Thália ölében* című életrajzi könyvét Biró Árpád Levente, a Szigligeti Színház irodalmi titkára, valamint a könyvet szerkesztő Nagy Béla közreműködésével. Hajdu Géza jellegzetes humorával, iróniájával és öniróniájával mesélt az életéről, a színházról, szerepekről, a Kortárs Színpad '71-ről, barátságokról.

Biró Árpád Levente először arról faggatta a jubileumos Hajdu Gézát: mi az a motiváció, ami valakit ötven évig egy közösségnél tart? Az ünnepelt szerint ez a ragaszkodás, a szülőföld szeretete. Már középiskolásként nagyon megszerette a színházat. „Mindig úgy néztem a színházra, mint egy katedrálisra. A színművészeti elvégzése után pedig mindent elkövettem, hogy Váradra kerüljek.” Hajdu Géza szerint valószínűleg valamelyest a lustaság is közrejátszik abban, ha valaki nem jön-megy ide-oda, ha egyetlen közösségnél megmarad. Ha az ember nem túl izgága, és nem akar foly-

ton futni valamerre, akkor marad. Így aztán itt sikerült megöregednie. Amikor a társulathoz került, Gézuka volt. Nehéz megszokni, hogy újabban Géza bácsinak szólítják az ifjú kollégák. Megjegyezte: volt egy nyolcéves periódus az életében, amikor társulatvezető volt, s amikor a kollégák így szólították: „Gézaaa!”

Hajdu Géza vallja: színésznek születni kell. Az ember sok mindent megtanul, összeszed az élete során, ám a legtöbbet mégis a színpadon, a kollégáktól tanulhatja. Logikus szakma ez. Lehet „lopni” a tapasztalt kollégáktól, átalakítva az „elcsent” dolgokat úgymond a saját képünkre és hasonlatosságunkra. Hogy kitől tanulta el a fogásokat? Zseniális társulat volt Váradon a hatvanas években. Itt volt például Cseke Sanyi, Balla Miki. Hajdu Géza ifjú pályakezdő teátristaként baloldalt, az ügyelő mellett ücsörgött, és figyelte a színészeket. Minden előadást megnézett. „Nagyon készületlenül jöttem a főiskoláról. És itt volt kitől tanulni. A színészmesterséget a színpadon lehet megtanulni. A legtöbb dolog így sajátítható el.”

A főiskolai évek szintén szóba kerültek. Erős osztály volt az övék. Hatan kezdték meg a tanulmányokat. Ma

Hajdu Géza és Nagy Béla a könyvbemutatón

már csak ketten vannak a színművészi pályán közülük. A legendás Kovács György volt az osztályvezető tanáruk. Csakugyan ő volt a Mester. Tőle is sokat lehetett tanulni. Órákra nem sokat járt ugyan, inkább a tanársegédjét küldte. Aztán egyszer csak megjelent, s félév munkáját egy csapásra eltörölte.

Ezután a szerepsikerekre terelődött a beszélgetés. „Nem lampionos fáklyásmenet ez a pálya. A színészmesterség útja nagyon is göröngyös, tüskés.” Farkas István remek rendező volt. Tőle kérte Hajdu Géza, hadd jöhessen Váradra. Megmondta neki, azt ne várja tőle, hogy Rómeó lesz, nem olyan a habitusa, nem is vágyott Rómeó szerepére. „Elég sokat ültem kispadon. Az aljas és fondorlatos rendezők észre sem vettek. Nagyon nem voltam meglepődve a színházzal az elején. Lázadó voltam, bátor és őszinte. Az évek múlásával aztán az ember már óvatosabban mond ki dolgokat.”

„Bélám, én csak hozzád tudok igazán őszinte lenni”

Nagy Béla elmesélte: 1970. július 1-én lépett a szerkesztőségbe, Géza pedig ugyanaz év augusztus 1-én szegődött el a váradi teátrumhoz. Szinte egyszerre kezdték a pályát. Aztán hamar egymásra találtak, összebarátkoztak. Később Nagy Béla is eltöltött a színházi pályán huszonöt esztendő irodalmi titkárként. Épp szeptember 27-én volt egy éve annak, hogy útjára indult e könyv, a *Thália ölében*. Ekkor mondta Géza Nagy Bélának: szeretné, ha életrajzi kötet készülne. Két hétig tartott az úgymond elutasítási folyamat. Nagy Béla ugyanis épp nyakig benne volt egy másik munkában. Emellett az ötven év ismeretség, barátság is ránehezült. Géza avval zsarolta: „Bélám, én csak hozzád tudok igazán őszinte lenni.” Tizenkét beszélgetésük volt. Valóban nagyon őszintén beszélgettek, Gézát néha még az indulat is elsodorta. Aztán húzott dolgokat a szövegből, de az őszinteség megmaradt. Egy szó, egy mondat nincsen benne, amit Hajdu Géza nem hagyott jóvá. Ez az ő könyve, ő határozott mindenről – külsőleg-belsőleg egyaránt, a tartalomról, képanyagról, a kötet formátumáról, a betűtípusról stb. Aztán egyszer csak kész lett a könyv. Nagy Béla szólt színész barátjának: „Géza, fűzzük a négyszáz oldalt.” Hajdu Géza megijedt, meghökken. Négyszáz oldal. Mi erre a magyarázat? „Béla, sokat

beszéltél...” Nagy Béla megemlítette: tudta, hogy nem mindenben értenek egyet, a semleges újságíró szerepét nem vállalhatta. Helyenként hangot is adott véleményének a könyvben.

Visszakanyarodott a beszélgetés az első szerepsikerekhez. Hajdu Géza szívének kedves volt Duzzogh, az egyik ördögfióka szerepe a *Csongor és Tündében*, majd Arany János alakítása a *Mécsfényben* (Arany és Petőfi levelezése). A fordulópontot Nagy Endre *A miniszterelnök* című darabja hozta, melyben Benke Dániel szerepét játszta. Először ugyan Cseke Sándornak szánták a szerepet, majd Balla Miklósnak ajánlották, de ő erősen ódzkodott a túl sok szövegtől. Végül Hajdu Gézára osztották a szerepet. Kirobbanó siker lett az előadás, amelynek rendezője, Szabó József, azaz Ódzsa „rájött, hogy ő a legnagyobb rendező”. És arra is rájött, hogy fölfedezett egy zseniális fiatal színészt, aki nem más, mint Hajdu Géza... Amikor először játszott Csurka István-darabban, *Az idő vasfogában*, jó élmény volt, hogy Csurka megnyílt előtte és büszke volt a játékára. Emlékezetes játék volt a *Bolha a fülben* című Feydeau-komédiában. Farkas Pistának remek ötletei voltak. Imádták a nézők az előadást. „Nem is emlékszem ilyen zajos sikerű előadásra, mint amilyen ez volt.”

A következő téma a Kortárs Színpad '71 volt. Fiatalok, lelkesek voltak a Kortárs-tagok, és vágytak a tudásra. Színházi módszerekkel dolgoztak. Jó néhányan színészek lettek közülük. Aztán a rendszerváltás után társulat-

igazgatóvá választották Hajdu Gézát. „Onnantól kezdve megszűnt a fiatalság. Át kellett gombolni a mellényt. Akkor kezdtem öregedni. És azóta Géza bácsi lettem...” Egyébiránt sok sikeres előadás volt a direktorsága idején, többek között a *Hegedűs a háztetőn*. De néha az is baj, ha valaki jól csinál valamit...

Fantasztikus barátságok születtek az ötven esztendő alatt. Például Novák Ferencsel, Tatával. Mesébe illő találkozás volt. '90 áprilisában avval toppant be hozzá a titkárnő, hogy érkezett két úriember Pestről. Az egyik a Honvéd igazgatója volt, a másik a művészeti vezetője, vagyis Novák Tata. Megörültek egymásnak. Ennek a találkozásnak köszönhetően rendezte meg Novák Tata a *Rock passiót*. Csodás előadás lett, isteni kegyelem. A csíksomlyói nyeregben is játszották a passiót. Rávetették a remetét, hogy harangozzon nekik a Salvator-kápolnánál.

A színház nem csupán bekönyökölt az életükbe

És hogy a család hogyan bírta mindezt? Nehezen. A színház nem csupán „bekönyökölt” az életükbe. A színház volt az életük. Hajdu Géza hitvese, Körner Anna, vagyis Nusi a

Hajdu Géza kötetének dedikálása közben

színház sűgője volt. Emellett éveken át szép sikerrel játszották együtt a *Mikszáth Kálmán különös házasságai* című előadást. Nusival mindig nagyon jókat tudtak veszekedni a színházról. „Isteni gondviselés, hogy a fiam nem lett színész. A kudarcot nem tudta elviselni.”

A legnagyobb elismerés a közönség szeretete. No meg a kollégákkal való kapcsolat, az ő elismerésük. „Nagyon szeretem a fiatalokat. Aljas módon figyelem őket és drukkolok nekik. Boldog vagyok, ha látom a fejlődést, az ívet, hogy honnan hová tartanak.”

Hogy mit adnak a fiataloknak útra-valóul? „A kudarcok miatt nagyon el lehet keseredni. Ezen túl kell esni. Falra tudnék mászni a negatív beállítottságú emberektől. Ha ilyen emberrel beszélek, jön, hogy keressem, milyen kötéllel akasszam föl magamat. A színészi pálya hosszú, annyi minden belefér. Szép és vidám pillanatok, meg csúfak is, vidám és jó dolgok is. Ennél a pályánál nincs szebb a világon.”

Nagy Béla a könyvbemutató végén hozzáfűzte: ha ez az interjúkötet tet-szeni fog az olvasóknak, az a Hajdu Géza érdeme. Egyébként a kötet szerkesztője a könyvben monografikus igényvel szemlézi öt évtized munkásságának sajtóvi-szhangját, az interjúk, visszaemlékezések mellett ezek is megtalálhatók. A szép kivitelezésű tipográfia Voiticsek Ilona és Voiticsek Árpád munkáját dicséri. Nagy Béla jelenleg a következő könyvének befejezésén dolgozik. Az új

könyv, amelynek címe *Hétköznapi diktatúra*, egy-két hónap-
pon belül megjelenik.

Élet- és színházmesék

A kötet előszavát, köszöntőjét Nagy Béla jegyzi. Ezen írásában a többi között ekként fogalmaz: „A Te alkatod pedig humorra, komikumra termett. Ha rossz sorsod netán úgy hozta volna, hogy nem lesz belőled színész, meggyőződés-
sem: akkor is elsőbbsen neveltető vált volna belőled, csak éppen »civil« társadalmi közegben-közegekben – emlékezz vissza a középiskolás évekre... S hogy a nagy neveltetők csak a legritkább esetekben válnak nagy Shakespeare-hősökké? Ne bánd, Géza, gondold csak vissza az éppen most 35 esztendő és annyira sikeres Zubolyra (mintha ma lett volna), és végső soron ki merné azt állítani, hogy Zuboly nem egy imádni való shakespeare-i hős?! Persze a maga módján. És az élet maga, benne pedig a mindennapi színhá-
zi gyakorlat igazolja azt, hogy a színpadon jóval többen fordulnak elő a »zubolyok«, azok a »kisemberek«, akiknek megjelenítésébe beleszerelmesedtél és rengeteg arcukat minden tekintetben ragyogóan, művészi valód legjavát nyújtva raj-
zolod meg.”

Minden fejezet egy-egy beszélgetés, egy-egy fontos időszakot feltáró interjú. Mindegyik interjú végén található néhány sor félkövér betűkkel szedve, afféle summázat Hajdu Gézától. Mindegyik fejezet úgynevezett *Szemlével* zárul: idézetek cikkekből, kritikákból, régebben megjelent interjúkból, levelekből. A címek is beszédeseek, sok mindent sejtetnek vagy elárulnak a könyv főszereplőjéről. Például: *Nem tudom elviselni, hogy a közönség engem ne szeressen; Érdemes volt színésszé lenni; Isteni ajándék volt a Kortárs; A színész mindent el tud felejteni a sikerért; A Jóatya mintha elégtételt szolgáltatott volna; Ennél a pályánál nincsen szebb a világon*. Az első fejezet – *Amikor a falu még igazi volt* – a bölcsőhelyről, a szülőfaluról, Biharszentjánosról, a gyermekkorról szól. És így tovább, szépen, rendre haladunk az időben, bepillantást nyerve a főiskolai évekre, majd olvashatunk pályakezdésről, megismerve kollégákat, barátokat, hajdani legendás színészeket. Kibontakozik egy szép, kerek pálya, melybe oly rengeteg minden belefért.

Az interjúk mellett gazdag képanyag található. Régi családi fotográfiák, előadásokon készült felvételek, fontos életeseményeket megörökítő képek stb. A beszélgetéseket tartalmazó fejezetek után a kitüntetések-ről, díjakról, emléktárgyakról készült fotók tekinthetők meg. A függelék ötven esztendő sajtóanyagából való válogatást tartalmaz. E részben olvasható írás Implon Iréntől, Ablonczy Lászlótól, megtalálható benne Szűcs László 1997-ben készült, *Összeszorított foggal színházat vezetni nem lehet* című beszélgetése Hajdu Gézával, mely a *Bihari Naplóban* jelent meg, továbbá Simon Judit 2007-ben az *Erdélyi Riportban* publikált, *Akit a színésznők tettek tönkre* című interjúja, továbbá még egy interjú Gálovits Zoltán tollából *Az örömszerzés küldetéstudata táplál* címmel, amely a *Reggeli Újságban* jelent meg 2006-ban. A sort a *Szeretem a sügóságot* című Körner Anna-portré zárja e cikk írójától, a portré a *Várad* 2019. novemberi lapszámában jelent meg. Az Adattárban Hajdu Géza szereplistája található. A következő lista: *Kollégák, akikkel együtt dolgoztam* – rendezőktől az ügyelőig, persze a mostani társakkal a jelenlegi Szigligeti Társulatnál, valamint azokkal, akiknél vendégségben járt. A főiskolai tanárok és diáktársak neve ugyancsak lajstromba lett szedve.

A *Thália ölében* című kötetet a színház jegypénztárában megvásárolhatják az érdeklődők, a könyv ára 50 lej.

TÓTH HAJNAL

Kezdetben lesz a szép

Lesznai Anna könyvéről*

Kritika

Egy világ tárul fel – egy világ teremődik.

A kettősséggel egyrészt arra próbálok utalni, hogy a *Kezdetben volt a kert* bemutat egy világot, amely mondjuk, Móricz és Ady műveiből ismerhető meg, a hanyatló arisztokrácia, a hanyatló monarchiás Magyarország világát, amely mindenképpen halálra van ítélve; másrészt pedig arra célzok, hogy ez a világ mégsem az egyszerű megféleltetéseké, a regény sűrű, hömpölygő, nagyívű szövege alkotja meg a szereplőket, nem a valóság negatívja csupán. Szerintem hiba úgy írni le, mint valamit szereposztást, hogy Berkovics Lizó maga Lesznai, Leona Kaffka Margit, Faludi Ákos Jászi Oszkár stb. – téved, aki azt képzei, a regény egy nagy író pletykás pinakotékája.

Mert a *Kezdetben volt a kert* valóban nagy regény és nagyregény. A majdnem 1500 oldalon végig feszült, érzékletes, látató erejű mű a *Háború és béke* vagy *Az eltűnt idő nyomában* ambíciójával íródik, és egyáltalán nem méltatlan a világhírű elődökhöz. Lesznai mindent tud: egyes szám harmadik személyben mesélni, egyes szám első személyben beszámolni, gyermekek és felnőttek, nők és férfiak, urak és parasztok nevében levelet írni, jelenetezni, párbeszédet „lejegyezni” – tényleg mindent. Az opus az első betűtől az utolsóig hiteles és jól kézben tartott.

A könyv a Cserháthy, illetve Berkovics család párhuzamos története (Berkovics Lizó egyik szerelme Cserháthy József), és már ezekből a történetekből látszik, hogy Magyarországnak vége: a két arisztokrata annyira idegen a saját korában, amennyire csak azok lehetnek, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy miben élnek. Ez nem függ össze emberi minőségükkel, noha Cserháthy Péter igazán visszataszító alak, és Berkovics István is elherdálja felesége hozományát, az Edelstein-vagyont, bár kétségkívül az idealizmusa miatt –

csak hogy mindketten szokva vannak a status quóval, azzal, hogy pénz van, az úr a pokolban is úr, helyzetét nem fenyegetheti semmi; és hiába látják, hogy mennyire fenyegeti, nem tudnak kibújni a bőrükből. Ennek az uraskodásnak talán a legundorítóbb és egyben legjellemzőbb tünetei a szeretők, akiket mindketten tartanak, és fel sem merül bennük, hogy ez másképp is lehetne.

Természetesen a környezetük sem különb, és aki mégis különb, annak, mint általában, esélye sincs bármit is megváltoztatni. Sem Berkovics János, sem Faludi Ákos, sem akárki más nem tudja megváltoztatni a dolgok menetét. Ady (a saját nevén szereplő Ady) meghal, és ezzel szimbolikusan is vége van mindannak, amiben egyáltalán hinni lehetett. És hogy a tömeg mennyire manipulálva van, annak szomorú és érzékletes példája a Ferenc Ferdinánd és neje elleni merénylet utáni őrület és tombolás; arra pedig, hogy a tömeg mennyire magában hordozza önnön manipulálásának lehetőségét, tanúság a szalonzsidozás, melyre még Berkovics is vetemedik, holott ő maga is zsidó származású.

Persze nehéz megváltozni, ha senki nem is igényli a változást. Berkovics

* Lesznai Anna: *Kezdetben volt a kert*. I–II. Harmadik kiadás – kiegészítő dokumentummal. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2020.

Klára kiváló asszony, de olyan, ahogy azt a 19. és 20. század fordulóján elképzelték: férjének alkatrésze csupán. És ilyen Ancsura is, Cserháthy, később Cserháthy fiának szeretője, Borka, a Berkovicsé, és majdnem minden nő és asszony. Akik nem ilyenek, azok vagy kibírhatatlanok, mint Cserháthy Zsuzsanna vagy Aranyossy Vera, vagy boldogtalanok, mint Klára és Leona. Egyetlen kivétel akad, Berkovics Lizó: ő is keres, kutat, szomjazik, de közben boldog valamiképpen, apja lánya, egy tömbből faragott, életvidám ember. Ebben a nagy elfogadó tengerben hogyan is lehetne más a férfi, mitől? És hogyan lenne más az úr? A parasztok is elfogadják, hogy úrnak lennie kell, anélkül nem lehet.

Olyan ez a könyv, mint egy emlékmű, egy hatalmas birodalom emlékműve, mely már életében halott volt, csak azt a látszatot keltette, hogy él. Ebben a birodalomban a magyarok úgy élnek, mintha minden rajtuk múlna, és fogalmuk sincs, mi veszi körül őket.

Lesznai azonban megértőbb, mint Móricz vagy Ady. Maga a cím is a paradicsomra utal, arra, hogy mégiscsak volt egy aranykor, és arra emlékezhetünk, ha vissza már nem is mehetünk soha. Ez természetesen „magánparadicsom”, a család paradicsoma, de valahogy az egész világ édeni, bármilyen is minden és mindenki, és Lesznai abszolút nem tagadja, hogy éppen olyan, amilyen. A dezillúziók illúziójában fogant ez a könyv, a tisztánlátás tekintetében, melynek birtokosa viszont arra szomjazik, hogy megpillantsa az egykorvolt mesevilágot.

„Péterfy, Bachó Klári, Hudák, mindannyian csak azt a 'megvan'-t szeretik, amit Lizó is szeret, de semmi egyebet. Pedig mindig többet kellene szeretni, hogy az is 'megvan'-ná váljék, ami még nincs meg. Faludi Ákos, az megint egész más. Az csupa újat akar, de nem olyat, ami a múltból ered. Lizó pedig csak olyan jövőt akar, ami teljesen a múltból nő ki, mint a friss hajtás a régi törzsből. Most például ő maga bújik ki a múltból. Ez nehéz művelet, amihez segítségre van szükség, barátokra. Mert a barátság: közösen akarni azt, ami még nincs, de készül.” (II. 8.) Ez az idézet

mélyen jellemző a regényre. Lizónak fontos a múlt, a jövőt csak belőle tudja elképzelni, miközben elnyomott nőisége minden pórásával harcol a múlt ellen. Ami pedig készül, az nem közösen lesz, hanem teljesen szétszór mindent és mindenkit. Ezt azonban Lizó nem gondolhatja az otthoni kertben.

Mint sok családregegy, a *Kezdetben volt a kert* is a fokozatos romlást ábrázolja, de akkora területen, kiterjedésben, olyan emberségi együttathatóval, hogy az ember azt az enyhe melan-kóliát érzi, amelyet a cím is sugároz – sokkal szelídebben, mint például Bánffy a maga biblikus távlataival vagy mint Roger Martin du Gard *A Thibault családban*. Az a naivitás, melyet a fenti bekezdés is érzékeltet, végig megmarad, ha nagyon meg is kopik. Ami mégiscsak azt bizonyítja, hogy a szépség megtartja az embert, aki mindent elveszített.

A Múlt és Jövő kiadó szép szolgálatot tett, amikor ezt a nagy regényt tavaly újra kiadta, két vastag kötetben, és függelékkel (ebben Lesznai-nak a Guggenheim Alapítványhoz a *Kezdetben volt a kert* ügyében írt ösztöndíjkérelme is olvasható), képanyaggal és Kőbányai János alapos utószavával kiegészítette. Csodál-nám, ha a mai klikkelős világban sokan elolvasnák, de aki mégis meg-teszi, az nem bánja meg.

DEMÉNY PÉTER

„A halál egy ötbetűs szó”

Günter Kunert kötetről*

Günter Kunert novelláit, karcolatait olvasva adódik a kérdés: hogy lehet az élet, életünk töredezettségét ennyire pedáns, jól formázott mondatokkal megsejtetni? Sehol egy odavetett, pongyola, végig nem gondolt gondolat. Minden hajszálpontosan a helyén van. Talán épp ezért – válaszolhatja sietve az olvasó –, mivel életünk amúgy is darabokra szakadozott, hiányokkal terhelt? A forma *csak azért is* vigasza életünk torzó mivoltáért? Homokból gyöngy – kínálkozik mindjárt a hasonlat. Viszont az igazi kérdés ekkor már az, hogy ez a gyöngy milyen színű, formájú, a nap felé tartva a színek milyen skálában törnek meg a felületén.

Kunert egyik kedvelt témája a magány, az emberi kapcsolatok kiürülése, a modern életvitellel járó elidegenedés. Ahogy az ember maga is pusztán dolga végző robot lesz, semmi több. A *Szomszédság* című novella főhőse így beszél erről: „... sok százezer évre volt szükség ahhoz, hogy reggelente ne alhasuk ki magunkat, hogy egy irodának nevezett szobácskában kelljen üldögélnünk, ahol számokat írunk egymás alá, és összeadjuk őket, holott egyáltalán nem is érdekelnek bennünket.”

Ez a magány sokféle formát ölthet a történetekben, de a lényege ugyanaz. A *Szomszédságban* a külvárosok lakói legfeljebb a közértben váltanak néhány semmitmondó közheles frázist, hogy aztán magukra csukva az ajtót viasszasüpedjenek magányukba. A *Gyászbeszéd* című novella Mind egy nevű főhőse elvetélt színészi ambícióit éli ki az elhunyt fölötti gyászbeszédeiben. Ezt megtetézi még azzal, hogy a temetést nap mint nap parodizálva újra előadja a feleségének, aki hálás közönségnek bizonyul. Mígnem egy nap arra érkezik haza, hogy üres a lakás: a felesége eltűnt. Süket, értetlen magányába egy véletlenül hozzá került levél hozza meg az értelem szikráját, amikor is rájön, felesége régóta rákos, és ezt eltitkolandó bujdosott el fájdalmával. Mindegy urat most csapja meg a halál szele, dacára annak, hogy

eddig mindennap koporsó előtt állt. Ekkor jön rá, hogy „*a tudást érezni is kell, különben nem marad más, csupán egy újsághír, beszéd tartalom, idézetek és megfogalmazás tárgya*”.

A fenti novella ereje ironikus világlátásában rejlik, az *Olympia* címűben viszont a magány egyenesen groteszk színezetet ölt. A robotnő a maga beprogramozott mondataival, elemre járó mozdulataival vajon mennyire képes a magányt enyhíteni? A kérdés álnaiv, hiszen jól tudjuk, semennyire. Ha csak erre futna ki a novella, már a novella kezdetén tudnánk a végkifejletet. A novella viszont nemcsak erről szól, hanem legalább annyira az érzékek mechanikus, már-már gépszerű mivoltáról, amikor is megtörténhet a groteszk csere: az ember lesz gép, a gép lesz emberszerű. Az ember, aki már hús-vér társat nem remélhet, arra eszmél rá, hogy a gépmember optimálisan formált lábait bámulja, mígnem egy tehetetlen gépi mozdulat elég a nemi vágy felkeltéséig. A helyzet teljesen reménytelen, és hogy elviselhető legyen ez a reménytelenség, ki kell kapcsolnia a robotot. Jobb szembenézni azzal, ami nem változhat.

Kunerttől nem áll távol a groteszk hangvétel, legalábbis a kötet történe-

* Günter Kunert: *Ellenfényben*. Fordította Benő Eszter. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019.

tei ezt sugallják az olvasónak. Nem öncélúan persze, mivel az emberi lét fonákságait világítja meg ezáltal. Szintén a géppel szimulált élet van a *Találmány* című novella közép-pontjában. A „Nagy Tervező” – aki egyfajta groteszk, fordított isten – gépe tökéletesen tudja szimulálni az életet annak minden kellemetlen következménye nélkül. Az *Időgép* című novella frappáns módon mutatja meg, hogy a távoli jövő egyforma az ember őskorával. És még bőven lehetne sorolni azokat a novellákat, amelyekben jól megformált, csattanóra kihegyezett történetet találunk, mindegyik az emberi léthelyzetről mond valami lényegeset.

Kunert sokszínűségét dicséri, hogy a tökéletesen poentírozott, lekerekített történetek mellett az emlékekkel terhelt múlt, egy-egy távoli pillanat jelenbeli felidézése is helyet kap a novellák sorában. Lágypasztellszínekkel, de feszes kontúrokkal megrajzolt kis helyzetképek ezek: első írói próbálkozások, utazás közben elsuhanó táj képei, az író kedves macskáinak rajza, ami hol megmarad kecses rajzként, hol általánosabb, emberi léthelyzetekre érvényes példázat. A záró, kötetcímadó *Önarckép ellenfényben* című írás akár egy kis feszes filozófiai értekezés is lehetne a saját magunk ábrázolásának lehetetlenségéről. „*Önmagunkat ábrázolni: paradoxon; hiszen hogyan bújhatnánk be a saját arcunk mögé anélkül, hogy tudatosodna bennünk az, hogy a saját arcunk egy álarc, amely azután már nem lehet többé a tulajdon, eredeti arcunk. Az elmélkedés elidegeníti*” – fogalmaz a narrátor a novella kezdő mondatában. Izgalmas kérdések ezek. Vajon az írás folyamata is átalakítja az ábrázolandó arcképet? (Ebben az esetben nem egyoldalú, egyenes vonalú leképezésről van szó.) Ekkor viszont egy megállíthatatlan folyamattá,

valósággal örvénnyé válik ez az ábrázolás, mivel a megnevezés, körülhatárolás újabb és újabb papírokra szorul. Mégis létszükséglet ez, mivel *lát-hatóvá* tesz, és amíg tart – a narrátor szavai szerint – megment a haláltól. Az idő vak suhanásától és az arctalanságtól szabadít meg az önábrázolás reflektív tette.

És ha már ábrázolásnál tartunk, Günter Kunert a rajz, a grafika mestere is, amiről a kötet néhány illusztrációja győzi meg az olvasót. Groteszk, karikatúraszerű rajzok ezek, üres tekintetű, szétszúszott arcok egymásra montírozása vagy odavetett halmaza. A rajzok is, akárcsak a szövegek, azt a kafkai világképet erősítik, amelyről az utószóban olvassunk. Szólnunk kell immár a kötet – és tágabban a Kunert-élemű – szakavatott fordítójáról, Benő Eszterről, akinek jóvoltából a Kunert-versek után az alkotó prózakötetét is kezében tarthatja a magyar olvasó. Az írások tüpontos mondatai minden bizonnyal a fordító elkötelezett munkáját is dicsérik.

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

Szabadság-kiáltvány, valahol...

A nagyváradai Lilliput Társulat musical-adaptációja

Valahol Európában gyerekek éheznek. Valahol Európában elhagyatottan, csapatba verődve próbálnak túlélni. Valahol Európában fiatalok a szabadságért küzdenek. Valahol Európában a művészet sem szabad. Valahol Európában az egyenruha, a karhatalom nem véd, hanem büntet. Valahol Európában a papír, a paragrafus, a törvény nem tartalmazza az emberséget. Valahol Európában a templom sem oltalmaz. Valahol Európában az emberek a rendszer kiszolgáltatottjai. Valahol Európában gyerekek és felnőttek szeretetre vágyanak.

Valahol Európában, egészen pontosan Nagyváradon, a várszínpadon egy értelműnkre és érzelmeinkre egyaránt ható előadást játszik tizennyolc gyermek és a Lilliput társulat művészei. Ennek a musicalnek nagy csapdája éppen a gyerekek szerepeltetése, el is csúszott néhány előadás azon,

hogy a rendező úgy vélte, a kicsik majd feledtetik a felületességet, a kortárs valóságra való reflektálás hiányát. Györfi Csaba rendező-koreográfus a nehezebb utat választotta: a tehetséges, ügyes gyerekeket egy kérdéseket megfogalmazó és gondolatokat közvetítő drámai előadás szereplőivé tette.

A filmet, amely alapján a musical készült, 1947-ben mutatták be, szinte közvetlenül a második világháború után, egy történelmileg zavaros korszakban. A béke és humanizmus filmjének készült, de az eredeti alko-

Fotó: VÍGH LÁSZLÓ

tásban is hangsúlyt kap a művészet mint felszabadító erő és a művész felelőssége a társadalomban. (A film a Vide.hu oldalon keresve megtekinthető.)

A 21. században Hosszú, Éva, Simon Péter, Kuksi és a többiek története másképpen szól, mint a viláégés utáni években. Európában béke van és Unió, mégis éheznek és meghalnak gyermekek. Szabadság sem mindenhol van, és a művészet továbbra is felszabadító erővel bír, a művész felelőssége pedig hatványozott. Talán éppen azért, mert béke van. Békében a hatalom, a rendszer nem köthet gúzsba, nem nyirbálhatja meg a szabadságot.

Rég nem titok, hogy a szerzői jogok a legtöbb esetben arra kötelezik a színházakat és az alkotókat, hogy az előadás ne térjen el az eredetitől. Gyakorlatilag a díszlet, a jelmezek, a jelenetek sorrendje, a szereplők nem változtathatók. Györfi Csaba úgy alkotott érvényes előadást, hogy hangsúlyokat helyezett át, jeleneteket, monológokat emelt ki, jelképeket vitt a színpadra. A próza, a dalok, a zenei anyag, a színészi játék (ide értve a gyerekeket is) könnyedsége és természetessége teszi drámaivá. A rendező nem engedi túltengeni sem a humort, sem a romantikát, sem a könnyfakasztást. Az előadás sokkal inkább megrázó, mint megható. Megrázó, amikor a szereplők felsorakoztatják a cipőiket és ruhadarabja-

ikkal betakarják a halott kislányt. Igen, ez a Duna-part.

Az Egyenruhás (Csepei Róbert) mögött ott érezzük a rendszert. Egyáltalán nem nevetséges ez a figura, akkor sem, amikor a fiatalok bolondot csinálnak belőle. Mert lényegében ez a férfi egy hatalommal felruházott, műveletlen pojáca. Tudja viszont, hogyan kell gyűlöletet szítani. Nem számít, hogy gyerekekre kell lőni, nagyszerű, hogy a gyermekek kezében is fegyver van, mert meg kell védeni. Mit is? Kitől? Fenyegető monológiát a nézőknek mondja, nem lép ki az előadásból, csak közelebb a közönséghez. Vértfogasztó. Mintha minap ilyesmit olvastunk volna a közösségi hálón.

Megindító, ahogy Simon Péter (Hanecz Debelka Róbert), a világhírű karmester zenével, dallal igyekszik gyógyítani a lelki sebeket, amikor rádöbben, hogy felelősséget kell vállalnia a hozzá menekült gyerekekért.

Hosszú (Kiliti Krisztián) és Ficsúr (Szabó J. Viktor), a túl hamar felnőtté vált két kamasz kettősei és szólói egyaránt hatásosak. Hosszú szinte atyáskodó, tele empátiával vigyázza társait, Ficsúr az örökös lázadó, vakmerő, de segíteni kész. A két kamasz éppúgy vágyik a szeretetre és biztonságra, mint társaik. Suhanc-Éva (Benczi Tekla) a nemét elrejtő, a férfiak durvaságát megtapasztalt egyszerre erős és törékeny lány úgy fogadja a szerelmet, mint az ismeretlen csodát.

A Tanító (Daróczy István) kétségbeesetten és tehetetlenül szemléli az Egyenruhás és társai kegyetlenségét. Értelmiségi, aki szóval próbál küzdeni a szölamok ellen. A Férfi (Lélek Sándor Tibor) átalakul a rendszert védő fegyveresből a gyermekeket oltalmazó felnőtté, a szereplők a közönségnek énekelik, hogy a „zene az kell” – ilyen pillanatok, színesi alakítások teszik kortárs drámává a *Valahol Európában* musicalt.

Nehéz feladat lehetett a rendező-koreográfusnak elérni, hogy kicsik és nagyobbak mélységében érezzék és alakítsák szerepüket. Valamilyen varázslattal elérte azt is, hogy a gyerekek egyszerre, szinkronban táncoljanak, kiküszöbölte az „édes ügyetlenkedéseket”. Ezek a tehetséges gyerekek hivatásos színészekhez méltóan játszottak.

Minden drámaisága ellenére van ennek az előadásnak valami derűs kicsengése, mert mindig lesz holnap. Még ma van,

és lehet, még sokáig ma lesz, de egyszer eljön a holnap és lesz otthon, és lesz korlátlan szabadság.

Szabadság-kiáltvány – talán így lehetne alcímezni a nagyváradi *Valahol Európában* nagyszerű előadását. A mottója pedig Dész László dala: „A zene az kell, hogy ne vesszünk el, hogy mégse adjuk fel! Mert a jó, a rossz csak szó, olyan, ami sokszor változó. Köztünk minden ember más, különös és sokfajta szokás, de hogy mindenki álmodik, nagy bajt nem csinál hajnalig, ebben egyformák!”

SIMON JUDIT

Nagyváradi Szigligeti Színház – Lilliput Társulat
Dész László – Nemes István – Böhm György – Korcsmáros György – Horváth Péter:
VALAHOL EURÓPÁBAN

Rendező-koreográfus: Györfi Csaba
Jelmeztervező: Cristina Breteanu
Díszlettervező: Rákay Tamás
Korrepetitor: Varga Imre
Koreográfus asszisztens: Kányádi György
Beszédtechnika: Papp Márta

Szereplők:
Kiliti Krisztián, Benczi Tekla /Tóth Andi,
Hanyecz Debelka Róbert, Csepei Róbert,

Szabó J. Viktor, Daróczy István, Lélek Sándor Tibor, Stéfán Bodor Mária, Varga Imre

Gyerekszereplők:
Hanyecz Debelka Ágoston, Sella Dominik, Boross Péter, Nagy Lilla, Fodor Vanca Ilián, Bódi Mátyás, Oszaczkay Butkay Gergő

Kórus és tánckar:
Bíró Bernadett, Gál Hanna Nóra, Hanyecz D. Ágota, Katona Márk, Kiss Virág Sára, Nagy Bianka, Pálfi Boróka, Porcza Zsófia, Szatmári Viktória, Trubács Vivien, Vári Vivien, Zeffer Szilvia Petra

Három napig hős

Richard Jewell balladája

Clint Eastwood ismét olyat „alakított”, amire azt mondja az ember, némi elismeréssel és nosztalgiával, hogy ez megint valami nagyon amerikai volt. A félreértés elkerülése végett: Eastwood most színészként nem vállalt szerepet saját filmjében, ám szokásához híven nem csupán rendezőként, hanem producerként is felelősséget vállalt a munkáért. Kétségkívül nem ez a legjobb Eastwood-film, de a mester kézjege garانتálja, hogy élvezhető két órában lesz része a nézőnek. Főleg azoknak, akik rajonganak a lassú, de nem vontatott, szépen kibontott emberi történetekért. Mert Eastwood ebben van igazán otthon. Az amerikai történelmi tablók utolsó régi vágású piktora ő.

Eastwood, aki színészként maga is sokszor ikonikus hősöket teremtett meg a vásznon, rendezőként sem először kutatja a hősiesség természetrajzát. A hétköznapi, akár fikatív hősfigurák éppúgy érdeklődésének középpontjában vannak, mint valós történelmi személyek. Ivo Dzsima névtelen hőseinek vagy a *Gran Torino* egykori kitalált veteránjának ugyanúgy emléket állít, mint például az FBI-alapító J. Edgar Hoovernek. Eastwood a média és a hőstettet végrehajtó ember viszonyát is behatóan vizsgálta már korábban is. Példa erre a *Sully – Csoda a Hudson folyón* című, 2016-os filmje. Abban Tom Hanks valós személyt, a média által akkoriban felkapott Chesley Sullenberger repülőkapitányt alakítja. A Hanks által megformált exvadáspilóta a valóságban is a New York közepén kigyózó Hudson folyóba tette le bravúrosan az utasszállító gépét, miután az egy madárral ütközve leállt a levegőben. Sully ezzel mentette meg a gép utasait és a személyzetet. Emiatt került be a hírekbe. Ez a történet csinált hőst belőle.

Eastwood mostani, negyvenkettedik rendezése is hasonló. Hiszen ahogy Sully kapitánynak, úgy a címszereplő Richard Jewellnek is országsherte hírnevet kölcsönzött a média

figyelme. Az átlag amerikainak hasonlóképpen lehet ismerős Sully és Jewell neve. Kettejük sorstörténete is részben fedőleges. Hiszen a véletlen hozta lehetőséggel élni tudó, a bajban magukat feltaláló és mások életét megmentő hősök mindketten. Aki nem tudná, az 1996-ban biztonsági őrként dolgozó Jewell az atlantai nyári olimpiai játékok egyik programja közben felrobbant bomba detonációjától mentette meg százak életét. Ezután a tévécsatornák közkedvelt sztárja lett pár napig, mígnem meg nem gyanúsították azzal, hogy a merényletet netalán ő maga követte el. Az őt ünneplő média hirtelen ellene fordult, ennek folytán a közvélemény szemében is hősből azonnal pária lett. Jelzem, Sully ellen is hasonló lejárató kampány indult a maga idejében, ennél azért kevesebb sikerrel.

A *Richard Jewell balladája* tehát egy sokak számára ismerős sztorit dolgoz fel. Filmet készíteni egy ilyen történetből önmagában merész feladat, hiszen új információk a sztorit illetően már nemigen merülhetnek fel. Lerágott csont, legyinhetne a mozi-ba járó ember. Eastwood azonban nem csupán rehabilitálni akarja Jewellt, és ezáltal a társadalmat is önreflexióra kényszeríteni filmjével,

hanem annak próbál utánajárni, kit is rejt valójában Jewell figurája. Ki ez az egyszerű ember, akit cselekedete miatt egész Amerika három napig ünnepelt, majd elfordult tőle, és aki nyilvános rehabilitáció nélkül, kegyvesztetten halt meg 44 évesen? Mit jelent az Egyesült Államokban egy félkatonai szervezet tagjának lenni? Milyen lehetőségekről álmodik egy biztonsági őr egyenruhájába bújt kisember? Mit jelent a szolgálat ebben az egyenruha tiszteletére ösztönző rendszerben? Mert Richard Jewell egy volt a sok közül. És igen, valljuk be, ugyanúgy lehetett volna gyilkos merénylet is, mint emberéleteket mentő hős.

Erre fókuszált a Jewellt alakító Paul Walter Hauser is, aki eddigi karrierjének fénypontjaként is gondolhat erre a filmre. Hiszen az eddig jobbára mellékszerepekben feltűnő színész-humorista igazán mélységeiben tudja megfogni Jewell megannyi frusztrációt elszenvedett, elhű karakterét. Mind testi adottságai, mind kinézete nagyban segítik a színészt

Jewell megformálásában, de a figura árnyaltságának bemutatása a színész igazi érdeme. Jewell, az anyjával élő, kövérkés exsheriff, majd iskolai felügyelő, mindenek, biztonsági őr csökkönyösen a szabályok embere. Környezete nem véletlenül tartja kissé habókosnak. Ezért is illik rá a magányos merénylet pszichológiai profilja is. Paul Walter Hauser pedig ügyes kötéltáncos: a néző hol sajnálja Jewellt és együttérez vele, hol megdöbben, és gyanakvásra készen fészkelődik a fotelben. Paul Walter Hauser megmarad a középmezőny kisember alakításánál, aki kissé túlbuzgó, hiszen egyfolytában bizonyítani szeretne. Nem egy Jekyll és Hyde-féle

kettősséget mutat be. Jewellje viselkedésében önazonos marad mindenféle helyzetben. De épp a helyzetek változásai miatt tűnik egyszer hősnek, másszor bűnösnek az előrehaladó játékidőben.

Az, hogy Jewellt nem semmisíti meg a hatalmi gépezet, nem porlad szét a média nyomása alatt és a végrehajtó hatalom bűnbakkeresése folytán, csak a szintén a maga módján egy kissé különc ügyvédnek, Watsonnak köszönhető. A kissé deviáns ügyvédet Sam Rockwell megformálásában láthatjuk. Rockwelltől kicsivel több agressziót és rámenősséget is elbírtam volna a hihetőség érdekében – bár tény, hogy akkor nem lett volna meg az eastwoodos, széplelkűeknek szóló tanmese a történetben. Illetve az is igaz, hogy valamennyire össze kellett kötnie és ezért muszáj volt közelítenie a rendezőnek ezt a két nagyon eltérő társadalmi csoportba tartozó és különböző jellemű embert. Mondjuk, ez a kapcsolat nem volt túlságosan kidolgozva a történetben, bár ügyes szimpátia-szimbolikával épült fel.

Jewell anyja, Bobi szerepében Kathy Bates most azzal ellentétes figurát játszik, mint amilyeneknek a *Tortúra* vagy a *Dolores Claiborne* kegyetlenséget magukban hordozó nőalakjait megformálta. Paul Walter Hauser Jewell-figurájához passzoló egyszerű anyát látunk tőle, aki az unalmas hétköznapi napokból kiragadva izgatottan viseli az anyai büszkeséget, majd a meghurcoltatást is.

A média képviselőit, kiváltképp a lejárató kampányt elindító fiatal újságírónőt eléggé elrajzoltanak érzékelttem. Olivia Wilde-nak nem sikerült különösebben kibontania Kathy Scruggs érzelmi átalakulásait. Játéka csöpögős pillanatokat

is belecsempészett a filmbe. Jelenetei nem voltak túl meggyőzők. Ez némileg a rendező hibája is, persze. Mint ha Eastwood az erős és törtető nő elgyengülésében nem tudott volna igazán hinni. (Filmjeinek nőalakjai jobbára szilárd jellemek, nem sokszor esnek át hasonló metamorfózisokon.)

A saját hibáikat leplező FBI-ügynökök pedig felettébb sablonosra sikerültek. Nem sokat tettek hozzá a filmhez. Módszereik inkább mintha egy fikciós szálal erősítenének, holott a film megtörtént esetet dolgozna fel.

A hibák ellenére a *Richard Jewell balladája* nem rossz film. Főleg azoknak nyújt átfogóbb élményt, akik nem találkoztak korábban a valódi történet részleteivel. De azoknak sem lesz unalmas, akik ismerik Eastwood filmkészítési receptjeit, vagy nem idegenek számukra az efféle amerikai történetek. Paul Walter Hauser bizonyítani vágyó kisembere pedig könnyen ráébredsztheti a nézőt saját emberi esendőségeire.

BERETVÁS GÁBOR